

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Hana Dočekalová

Právní aspekty změny pohlaví

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Michaela Hendrychová, Ph.D.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 29. června 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 222 948 znaků včetně mezer.

Hana Dočekalová

V Praze dne 29. června 2020

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucí mé práce doc. JUDr. Michaelae Hendrychové, Ph.D. za její cenné rady, podněty a veškerý čas věnovaný vedení mé práce. Velký dík patří také mému příteli, rodině a přátelům, kteří mi byli během studia oporou a nikdy nepochybovali o mém úspěchu.

Obsah

Úvod	1
1 Transsexualita	4
1.1 Pojem „transsexualita“	4
1.1.1 Pohlavní identita.....	5
1.1.2 Pojem „pohlaví“	5
1.1.3 Pojem „transsexualita“ dle Mezinárodní klasifikace nemocí.....	7
1.2 Etiologie transsexuality	9
1.2.1 Teorie psychologické	9
1.2.2 Teorie biologické.....	11
1.3 Diferenciace, „FtM“, „MtF“	12
1.4 Transsexuálové ve společnosti	13
2 Změna pohlaví z pohledu práva	18
2.1 Právní úprava změny pohlaví v občanském zákoníku.....	19
2.1.1 Platná právní úprava změny pohlaví v občanském zákoníku	19
2.1.2 Připravovaná novela ustanovení o změně pohlaví	23
a) Důvody pro vznik připravované novely	23
b) Znění navrhované novely	26
c) Možná rizika spojená s návrhem novely	29
2.2 Právní úprava změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách.....	31
2.3 Právní úprava změny pohlaví v matričním zákoně	36
3 Právní úprava změny pohlaví v některých evropských zemích	38
3.1 Právní úprava změny pohlaví v Německu.....	38
3.1.1 Změna osobního jména transsexuální osoby, tzv. „malé řešení“	39
3.1.2 Změna pohlaví z hlediska práva, tzv. „velké řešení“	40
3.1.3 Právní uznání třetího pohlaví	42
3.2 Právní úprava změny pohlaví v Maďarsku.....	43
3.3 Právní úprava změny pohlaví ve Švédsku.....	44
3.4 Právní úprava změny pohlaví na Maltě	46
3.5 Právní úprava změny pohlaví v Polsku	47
4 Proces změny pohlaví – faktické a právní aspekty	51
4.1 Diagnostická a rozhodovací fáze	51
4.2 Život v sexuální roli psychického pohlaví (Real life experience, Real life test), změna osobního jména a příjmení na neutrální	53
4.3 Hormonální léčba	56

4.4	Chirurgické výkony	58
4.5	Pooperační období	60
4.5.1	Problematika manželství a registrovaného partnerství transsexuálních osob	62
4.5.2	Možnosti založení rodiny osobami po změně pohlaví	64
5	Vybraná judikatura Evropského soudu pro lidská práva týkající se změny pohlaví ...	67
5.1	Christine Goodwin versus Spojené království (2002)	68
5.1.1	K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy	69
5.1.2	K tvrzenému porušení čl. 12 Úmluvy	71
5.2	Wena a Anita Parry versus Spojené království (2006)	73
5.2.1	K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy	73
5.2.2	K tvrzenému porušení čl. 12 Úmluvy	74
5.3	Nadine Schlumpf versus Švýcarsko (2009)	76
5.3.1	K tvrzenému porušení čl. 6 Úmluvy	76
5.3.2	K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy	77
5.4	Heli Maarit Hannele Hämäläinen versus Finsko (2014)	78
5.4.1	K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy	79
5.5	Y.Y. versus Turecko (2015)	81
5.5.1	K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy	82
5.6	A. P., Garçon a Nicot versus Francie (2017)	84
5.6.1	K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy	85
a)	K podmínce nezvratné změny pohlavních orgánů	86
b)	K podmínce diagnózy transsexuality	86
c)	K požadavku podstoupit lékařského vyšetření	87
5.6.2	K tvrzenému porušení čl. 14 Úmluvy	87
6	Vybraná judikatura českých soudů v oblasti změny pohlaví	89
6.1	Diana P. proti vyjmenovaným zdravotnickým zařízením (2015)	89
6.2	D.P. proti P.M. (2018)	91
6.3	T.H. proti Ministerstvu vnitra (2020)	93
	Závěr	99
	Seznam zkratk	103
	Seznam použitých zdrojů	105
	Abstrakt	115
	Abstract	116

Úvod

Právní postavení transsexuálních osob, podobně jako právní úprava změny pohlaví, jsou témata ve společnosti stále častěji diskutována. Transsexualita a s ní související možná změna pohlaví bezpochyby zvýšenou pozornost zasluhují. V souvislosti s vývojem medicínských postupů, s větší otevřeností společnosti i se samotnou existencí právní úpravy změny pohlaví, se toto téma dostává do povědomí společnosti. Vystává tak celá řada otázek, kterým je potřeba věnovat pozornost a případně je právně regulovat.

Transsexualita jako porucha pohlavní identity se ve společnosti vyskytuje již od začátku existence hominis sapiens. Společenským tématem však začala být až na konci 20. století n. l. Sexuologové a psychiatři začali zkoumat její možné příčiny. Zprvu převažovaly teorie psychologické, které považovaly transsexualitu za důsledek výchovy rodičů a působení okolí na člověka v rozhodném věku. S vývojem lékařské vědy se však do popředí dostaly teorie biologické, ve světle kterých je transsexualita zapříčiněna odlišným působením hormonů již v prenatálním období. Z biologické etiologie transsexuality je také odvozeno vnímání transsexuality jako nemoci. Důkazem toho může být zařazení transsexuality v Mezinárodní klasifikaci nemocí sestavované Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Nevládní organizace na ochranu práv transsexuálních osob toto pojetí totiž odmítají a vybízejí k tomu, aby společnost k transsexualitě přistupovala jako k subjektivnímu pocitu, který v sobě zahrnuje právo jedince na pohlavní sebeurčení. Je však takové pojetí možné promítnout do právní úpravy?

Transsexualita bývá často vnímána jako narušení tradičního chápání společnosti založeného na sociálních rolích dvou pohlaví, tedy muže a ženy. Sociální role muže a sociální role ženy jsou společností konzistentně dodržovány a jsou úzce vázány na model tzv. tradiční rodiny. Problematika právního uznání změny pohlaví s sebou nepochybně přináší také nutnost právní regulace případného manželství, registrovaného partnerství a rodičovství osob, které se rozhodnou proces změny pohlaví podstoupit. Může skutečně institut právního uznání změny pohlaví ohrozit koncept tradiční rodiny?

Tato diplomová práce může sloužit jako úvod do problematiky transsexuality ve společnosti. Zaměří se na rozbor právní úpravy změny pohlaví, neboť právě změna pohlaví je tou cestou, kterou transsexuální osoby mohou odstranit nesoulad mezi svými biologickými znaky a svou pohlavní identitou. V jednotlivých kapitolách budou proto probírány především podmínky právního uznání změny pohlaví a jejich možná úskalí.

Co se týče struktury této diplomové práce, bude rozdělena do kapitol. První kapitola se bude zabývat definicí pojmu transsexualita a uvede čtenáře do problematiky pohlavní identity, která je klíčovým pojmem pro změnu pohlaví. V úvodní kapitole bude také nastíněna etiologie transsexualita, tedy věda, která zkoumá možné příčiny vzniku této poruchy pohlavní identity. Zde budou také definovány dva základní typy transsexualita, a to transsexualit typu Male to Female (MtF) a Female to Male (FtM). S těmito pojmy pracuje odborná literatura a zde budou používány také. Konečně, v první kapitole bude také analyzováno postavení transsexuálních osob ve společnosti, jejich sociální role, a připomenuty nástrahy, kterým tito naši spoluobčané musí čelit v každodenním životě.

Druhá kapitola této diplomové práce se zaměří na právní úpravu změny pohlaví v našem právním řádě, cílem je poskytnout čtenáři přehled právní úpravy změny pohlaví. Proces změny pohlaví stojí na pomezí práva občanského, tj. soukromého, a zdravotnického, tj. veřejného. Proto můžeme právní úpravu změny pohlaví v České republice najít v právních předpisech týkajících se osobního stavu, tedy v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, a v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ale také v předpisu medicínského práva, a to v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Odpovídá tato právní úprava změny pohlaví standardu lidských práv zaručených Evropskou úmluvou o lidských právech a základních svobodách?

Česká republika se řadí mezi ty evropské státy, jejichž právní úprava změny pohlaví není nijak pokroková. Ze států střední Evropy je to právě pouze Česká republika a Slovenská republika, jejichž právní úprava změny pohlaví obsahuje podmínku znemožnění reprodukční funkce. Jinak řečeno, je zde prostor pro změnu legislativy tak, aby odpovídala standardům lidských práv, jak je vykládá Evropský soud pro lidská práva. V textu diplomové práce se proto budeme zabývat také návrhem zákona, který by z právního řádu České republiky odstranil podmínku sterilizace. Zaměříme se rovněž na možná rizika, která by přijetí takového návrhu mohlo přinést.

Tato diplomová práce si klade za cíl mimo jiné porovnat zdejší právní úpravu změny pohlaví s právní úpravou ve vybraných evropských státech; toto srovnání bude předmětem třetí kapitoly této diplomové práce. Většina evropských zemí již v současné době ve svých právních řádech obsahuje právní úpravu změny pohlaví. Podmínky pro její právní uznání se však v jednotlivých evropských státech významně liší. Je zapotřebí tyto rozdíly mezi právními úpravami států odstranit? Jak velký je prostor pro vlastní uvážení států v oblasti právní úpravy změny pohlaví? To jsou otázky, které si budeme klást.

Následující kapitola bude zaměřena na jednotlivé fáze procesu změny pohlaví. Průběh jednotlivých stádií změny pohlaví bude v diplomové práci nastíněn jak z pohledu medicínského, tak z pohledu právního. Postup směřující k právní změně pohlaví je přísně regulovaný, neboť některé medicínské úkony, které dotčená osoba v rámci procesu změny pohlaví podstupuje, jsou velmi invazivní, mají nevratný charakter a mohou způsobit závažné zdravotní následky. Zvláštní pozornost bude věnována fázi, která následuje po právním uznání změny pohlaví. Proto budou probrány a zhodnoceny možnosti osob, které tímto procesem projdou: jak se začlenit do společnosti, možnost uzavřít manželství či vstoupit do registrovaného partnerství a možnosti založení rodiny, které jim český právní řád dává.

Zatímco dříve byla právní regulace tohoto procesu vnímána jako nanejvýš sporná, dnes můžeme sledovat tendenci evropských států právní úpravu změny pohlaví spíše liberalizovat. Tato skutečnost souvisí s vývojem úrovně ochrany základních lidských práv v Evropě, což nejlépe odráží judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Ta je v oblasti práv transsexuálních osob velmi důležitá, neboť udává směr pro vývoj právních úprav v členských státech Rady Evropy. Proto bude do této diplomové práce zahrnut rovněž rozbor relevantních rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, a to v kapitole páté. Zaměříme se na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, ve kterých soud vyjádřil relevantní výklad rozhodných ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách týkajících se práv transsexuálních osob.

V poslední kapitole se budeme zabývat některými důležitými rozhodnutími vnitrostátních soudů. České soudy se ve své rozhodovací praxi s problematikou změny pohlaví neseťkávají příliš často, a zatím s výsledky velmi konzervativními. S ohledem na expanzi judikatury Evropského soudu pro lidská práva týkající se problematiky změny pohlaví, lze očekávat, že i judikatura českých soudů v této oblasti se bude nejen rozšiřovat, ale i liberalizovat.

1 Transsexualita

1.1 Pojem „transsexualita“

V odborné literatuře se můžeme setkat s mnoha definicemi pojmu transsexualita, a to také proto, že existuje značné množství hledisek, které je třeba posoudit, aby člověku byla diagnostikována.

„Transsexualita v jádru označuje zadržovanou rozepři nebo pocit nepřislusnosti k vlastnímu pohlaví. Transsexuálové mají jednoznačné chromozomální pohlaví a netrpí ani žádným doposud identifikovatelným tělesným onemocněním. Cítí se chyceni ve falešném těle a pudově pociťují silnou touhu po změně pohlaví.“¹

„Jedná se o poruchu sexuální identifikace, kdy jedinec, který je normálně tělesně vyvinutý ve smyslu jednoho pohlaví, se cítí být příslušníkem pohlaví druhého.“²

„Transsexualita je sexuální deviace charakterizovaná inverzní sexuální identifikací. Transsexuální muž se identifikuje s ženským pohlavím, transsexuální žena s pohlavím mužským.“³

„Transsexualita je zcela opačná, převrácená (inverzní) pohlavní identita, než jaká by odpovídala tělesnému utváření a tomu odpovídající matriční pohlavní příslusnosti.“⁴

-
- ¹ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. Transsexualita: diagnostika a léčba. Praha: Grada, 2002. Psyché. ISBN 80-247-0333-5. s. 17.
- ² MOLNÁROVÁ, Gabriela. Problém zvaný transsexualita a některé jeho právní aspekty [online]. 2001. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/problem-zvany-transsexualita-a-nektere-jeho-pravni-aspekty-8440.html>
- ³ ZVĚŘINA, Jaroslav. Transsexualita [Online]. 2018. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.wikiskripta.eu/w/Transsexualita>
- ⁴ BRZEK, Antonín. Sexuologie pro právníky. Dotisk. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-383-0. s. 43.

1.1.1 Pohlavní identita

Téměř všechny z uvedených definic transsexuality jsou navázány na pojem pohlavní identita, který je pro vymezení transsexuality klíčový.

Pohlavní identita vyjadřuje vnitřní vztah člověka k vlastnímu pohlaví, potažmo k vlastnímu tělu. Jedná se o subjektivní pocit ztotožnění nebo neztotožnění se s vlastním pohlavím, zejména s jeho primárními či sekundárními znaky. Jedinec se tak buď ztotožňuje se svým pohlavím, či nikoliv. Pohlavní identita je však ovlivněna i kulturními vlivy, neboť různé kultury vnímají role pohlaví odlišným způsobem a je tedy možné, že způsob chování, který jedna kultura vnímá jako ryze maskulinní, vnímá jiná kultura jako femininní.⁵

Transsexuální jedinci pociťují rozpor své pohlavní identity s anatomickou podobou svého těla. Obvyklý je pocit nepatřičnosti a nevhodnosti pohlavních orgánů. Pohlavní identita se již od dětství projevuje jak v myšlení, tak i v cítění a chování člověka.⁶ Důsledky tohoto nesouladu se odrážejí v zájmech člověka, v profesní rovině, ale také ve společenských vztazích.⁷ Český právní řád pojem pohlavní identita nezná, jedná se převážně o pojem medicínský. Možnou příčinou je obecné, resp. ve společnosti převažující, pojetí transsexuality jako nemoci, kterou je třeba léčit.

1.1.2 Pojem „pohlaví“

Pro vymezení transsexuality jako poruchy pohlavní identity je nezbytné nejdříve se zabývat pojmem pohlaví. Rozlišujeme několik pojetí pohlaví.

První z nich je pohlaví genetické. Je určeno pohlavními chromozomy, které již v průběhu embryonálního vývoje ovlivňují formování pohlavních žláz plodu a zapříčiňují tak následné pohlaví biologické. Biologické pohlaví je dáno pohlavními znaky člověka jak primárními, tak sekundárními, a odráží genetické pohlaví ve fyzické sféře člověka.

---

⁵ WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8, s. 440.

⁶ Tamtéž.

⁷ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. *op. cit.* 1, s. 13.

Dalším pojetím pojmu pohlaví je již výše zmiňovaná pohlavní identita, která je založena na subjektivním vnímání vlastního těla, a to zejména jeho primárních a sekundárních pohlavních znaků. Jde tedy o vztah jedince k jeho biologickému pohlaví a jeho sounáležitost, anebo naopak rozpor s ním.⁸

Platné české právo rozlišuje dvě pohlaví, tedy pohlaví ženské a mužské. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Občanský zákoník“ nebo „OZ“) toto rozlišení výslovně nestanoví. V literatuře se objevil názor, že zákonodárce vychází z biologického pojetí pohlaví.⁹ V žádném právním předpise však definici pojmu pohlaví nenalezneme, definování pohlavní příslušnosti je tak přenecháno mimoprávním disciplínám.¹⁰

O příslušnosti člověka k pohlaví se rozhoduje v okamžiku narození, a to na základě jeho zevních pohlavních znaků, tedy na základě pohlaví biologického.¹¹ Z právního hlediska je pohlaví člověka určeno v rodném listě dítěte, který obsahuje rodné číslo odpovídající určenému pohlaví a výslovně o něm vypovídající. Schopnost uvědomit si a vyjádřit vlastní pohlaví se obvykle dostavuje už u dětí před čtvrtým rokem života.¹² Biologicky nejsou transsexuálové nijak odlišni od jiných příslušníků stejného pohlaví. Jejich chromozomální výbava odpovídá jejich biologickému pohlaví a nevykazují tak z anatomického hlediska žádné odlišnosti.¹³

---

⁸ WEISS, Petr. op. cit. 5. s. 442.

⁹ LAVICKÝ, Petr, HANDRLICA, Jakub. Občanský zákoník I. Obecná část: Komentář. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-529-9., s. 191.

¹⁰ TĚŠINOVÁ, Jolana, ŽDÁREK, Roman a POLICAR, Radek. Medicínské právo. Praha: C.H. Beck, 2011. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-050-8. s. 162.

¹¹ Toto vnímání pohlaví v právu kritizuje například JUDr. Adam Doležal, LL.M.U., který zastává názor, že kritérium biologického pohlaví pro určení pohlaví zákonného je již kritériem překonaným. Toto kritérium dostatečně nereflektuje aktuální společenský vývoj a značí konzervativní přístup zákonodárce. Autor dále podotýká, že současná právní úprava je v rozporu s moderními bioetickými principy a judikaturou ESLP. A v konečném důsledku má negativní dopady na psychické zdraví a životní úroveň transsexuálů. DOLEŽAL, Adam. Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2013, roč. 3, č.1. ISSN 1804-8137.

¹² FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 14.

¹³ Tamtéž, s.17.

1.1.3 Pojem „transsexualita“ dle Mezinárodní klasifikace nemocí

Definici transsexuality najdeme také v seznamu Mezinárodní klasifikace nemocí (International Classification of Diseases, dále jen „ICD“), který vydává Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation, dále jen „WHO“). V platném znění ICD-10, je transsexualita definována v bodě F64.0 jako: „*stav jedince, který si přeje žít a být přijímán jako příslušník opačného pohlaví. Obvyklý je zde pocit nespokojenosti a nevhodnosti stávajícího biologického pohlaví a přání podstoupit operativní zákrok a hormonální léčení, aby tělo co možná nejvíce odpovídalo preferovanému pohlaví.*“¹⁴ Definice transsexuality je tedy dle ICD založena na subjektivním vnímání a přání jedince. Během sexuologických vyšetření se však odborníci zaměřují na vnější znaky transsexuality v průběhu života jedince a snaží se tak diagnostiku objektivizovat.¹⁵ Ve výše uvedeném vymezení je transsexualita zařazena mezi „*Poruchy osobnosti a chování dospělých jedinců,*“ tedy do kategorie psychických poruch.

Od tohoto pojetí upouští revize ICD-11, která byla zveřejněna v červnu roku 2019. S cílem odstranit negativní stigma, které s sebou výše uvedené zařazení transsexuality přinášelo, zařadila WHO transsexualitu v revizi ICD-11 do samostatné kategorie „*Poruchy pohlavní identity.*“¹⁶ I sama definice transsexuality se oproti předchozí revizi změnila. V nově zveřejněném znění se transsexualitě dospělých jedinců věnuje bod HA60.¹⁷ Transsexualita je definována jako: „*porucha pohlavní identity v dospívání a dospělosti, která se vyznačuje výrazným a přetrvávajícím rozparem mezi vrozeným pohlavím jedince a pohlavím jím preferovaným, což často vede k touze po „přechodu,*“ tj. aby jedinec mohl žít a být přijímán jako člověk preferovaného pohlaví, a to s pomocí hormonální léčby, chirurgického zákroku nebo jiné zdravotní péči, aby se tělo jedince co nejvíce přizpůsobilo

---

¹⁴ „A desire to live and be accepted as a member of the opposite sex, usually accompanied by a sense of discomfort with, or inappropriateness of, one's anatomic sex, and a wish to have surgery and hormonal treatment to make one's body as congruent as possible with one's preferred sex,“ vlastní překlad. International Classification of Diseases. World Health Organisation. ICD-10, Version:2016 [online]. 2016. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.0>

¹⁵ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 18.

¹⁶ Transgender no longer recognised as 'disorder' by WHO. British Broadcasting Corporation. [online]. [cit. 2019-12-15]. 2019. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/health-48448804>

¹⁷ Revize ICD-11 již nepracuje s pojmem „Transsexualism“ namísto něj užívá označení „Gender incongruence of adolescence or adulthood“

*chtěnému pohlaví. Před začátkem puberty nelze o zmíněné diagnóze uvažovat. Chování jedince a jeho preference pohlaví samy nejsou základem pro stanovení diagnózy.*¹⁸

Tato definice tak oproti svému předchozímu znění zdůrazňuje intenzitu rozporu v oblasti pohlavní identity, jakož i požadavek stálosti stavu, což souvisí s věkovým omezením pro stanovení diagnózy. Definice nepracuje s konkrétní věkovou hranicí, ale pouze s termínem puberta, resp. začátek puberty. Ten však nastává individuálně a u každého z jedinců v různém věku. Tento stav tak musí odborníci posoudit v jednotlivých případech dle vyspělosti konkrétního jedince.

Transsexualita dětí je v ICD-11 definována v samostatném bodě HA61 nazvaném „*Poruchy pohlavní identity v dětství*.“ Vymezení dětské transsexuality je zde vázáno právě na dobu před začátkem puberty. Kromě znaků vymezených v definici transsexuality u dospělých jedinců, transsexualita u dětí se dle ICD-11 vyznačuje odlišným chováním jedinců již v útlém věku, a to v preferenci her a hraček, které jsou typické spíše pro děti opačného pohlaví, a také častými fantaziemi či sněním, které se promítají i do reálného života dítěte. Stejně jako u dospělých, i u dětí musí tento stav být stálý, ovšem vzhledem k vývoji dítěte a častým proměnám jeho osobnosti, je u dětí stanovena hranice dvou let, během kterých musejí odchylky přetrvávat. Revize ICD-11 bude účinná od 1. ledna 2022.¹⁹

---

¹⁸ „Gender Incongruence of Adolescence and Adulthood is characterized by a marked and persistent incongruence between an individual’s experienced gender and the assigned sex, which often leads to a desire to ‘transition’, in order to live and be accepted as a person of the experienced gender, through hormonal treatment, surgery or other health care services to make the individual’s body align, as much as desired and to the extent possible, with the experienced gender. The diagnosis cannot be assigned prior the onset of puberty. Gender variant behaviour and preferences alone are not a basis for assigning the diagnosis,“ vlastní překlad. International Classification of Diseases ICD-11. World Health Organisation. [online]. 2019. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>

¹⁹ „Gender incongruence of childhood is characterized by a marked incongruence between an individual’s experienced/expressed gender and the assigned sex in pre-pubertal children. It includes a strong desire to be a different gender than the assigned sex; a strong dislike on the child’s part of his or her sexual anatomy or anticipated secondary sex characteristics and/or a strong desire for the primary and/or anticipated secondary sex characteristics that match the experienced gender; and make-believe or fantasy play, toys, games, or activities and playmates that are typical of the experienced gender rather than the assigned sex. The incongruence must have persisted for about 2 years. Gender variant behaviour and preferences alone are not a basis for assigning the diagnosis,“ vlastní překlad, World Health Organisation. International Classification of Diseases, ICD-11. [online]. 2019. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>

1.2 Etiologie transsexuality

Od té doby, co se transsexualita dostala do podvědomí společnosti, k čemuž došlo díky Harry Benjaminovi, který tento pojem zpopularizoval,²⁰ se objevují snahy zjistit důvody a příčiny této poruchy pohlavní identity. Je zcela logické, že se odborníci v medicínských oborech stejně jako obecná veřejnost ptají: Co způsobuje transsexualitu člověka?

Odpověď na tuto otázku nalézají odborníci ve svých teoriích a hypotézách. Tyto teorie můžeme rozdělit do dvou základních skupin. První z nich se snaží najít v etiologii transsexuality především psychologické mechanismy, zatímco druhá se zaměřuje na biologické faktory jako potenciální původce transsexuality.

1.2.1 Teorie psychologické

Tyto teorie byly dominantní zejména v 50. a 60. letech 20. století, kdy byl vývoj osobnosti přisuzován zejména výchově a vztahům s rodiči. Lidská osobnost je z hlediska behavioristických teorií a psychoanalytických koncepcí vnímána jako něco naučeného, co dítě přejímá ze svého okolí v prvních pěti letech života. I transsexualita proto byla posuzována z těchto hledisek, tedy jako odchylka, která byla přejata z vnějších vlivů působících na dítě v prvních letech života.

Tato koncepce vychází z faktu, že pohlavní identita je v okamžiku narození člověka nediferencovaná a formuje se až následně během prvních let života dítěte, a to právě výchovou a následným pohlavním nastavením. Tato teorie vychází z psychologické koncepce imprintingu jako procesu učení.²¹ Konkrétně pro vytváření sexuální identity má být kritické období mezi jedním a půl rokem a čtvrtým a půl rokem dítěte. Výsledky tohoto

---

²⁰ Harry Benjamin je považován za otce transsexualismu, v 50. letech 20. století vydělil z transvestitismu syndrom, který vykazoval hluboké změny osobnosti a nesoulad pohlavní identity s fyzickým pohlavím jedince. Na základě jeho výzkumu tak byla vymezena transsexualita jako samostatná porucha. FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 20.

²¹ Imprinting neboli vtiskování je forma učení, kdy si dítě v raném věku vytváří úzký vztah k matce, což zásadně ovlivní jeho pozitivní osobní i sociální vývoj. Názor současných psychologů se však s tímto postojem neztotožňuje, neboť věří, že období prvního roku dítěte je sice velmi důležité, avšak není důvod se domnívat, že pozdější navázání vztahů není možné a že další vývoj je nutně nenávratně narušen., viz. LANGMEIER, Josef a KREJČÍROVÁ, Dana. Vývojová psychologie, 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. 2006. Psyché. ISBN 80-247-1284-9., s 67.

učení se poté objevují jak v chování, tak v povaze a celkovém vystupování člověka jako příslušníka jednoho z pohlaví, souhrn těchto aspektů bývá autory označován jako sexuální role.²²

Objevily se i názory, že z mužů se mohou stát transsexuálové na základě vzoru jejich matky, která je podporuje v ženském chování. Dalším důvodem může být dle této teorie také nedostatečná participace otce ve výchově. Naopak transsexualitu u žen přisuzuje nedostatečné péči a podpoře feminity ze strany rodičů, zejména tedy matky. Dítě si tak může vytvářet mužské vzory chování, s cílem převzít roli ochránce rodiny.²³

Na konci 80. let zde byla snaha o ověření výše zmíněných hypotéz, a to formou zaměřeného dotazníku, jehož respondenty byli jak transsexuálové, tak homosexuálové a také transvestité. Jejich odpovědi však zmíněné teorie nepotvrdily a autoři výzkumu nenašli nic, co by svědčilo o tom, že právě vztahy s rodiči a rozdíly v přístupu k výchově dětí by měly zapříčinit konkrétní odchylky sexuální identity nebo orientace.²⁴

I přes přibývajících důkazy o tom, že rodičovské vztahy nehrají roli při vzniku různých variací či anomálií pohlavní identity, se však zmíněné teorie udržely až do 90. let.²⁵

Omezit se pouze na vliv okolí dítěte v určitém kritickém věku by bylo při zjišťování příčin transsexuality zřejmě nedostačující. Rodiče, jejich výchova a celkové životní podmínky, ve kterých dítě vyrůstá, jsou bez pochyby zásadní při utváření jeho osobnosti, nedokáží ale ovlivnit něco tak hluboko zakořeněného jako je pohlavní identita.

---

²² FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 21.

²³ Tamtéž, s. 22.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

1.2.2 Teorie biologické

Podle biologických teorií je vznik transsexuality ovlivněn nikoliv působením okolí v kritickém období za života člověka, ale především působením hormonů v prenatálním období.

Jako první zastávali biologické teorie v rámci etiologie transsexuality američtí autoři, kteří svoje poznatky vyvozovali zejména z testů na zvířatech, konkrétně na morčatech, psech, myších a opicích. Jedná se o tzv. koncepci vlivu androgenů.²⁶ Zkoumal se vliv testosteronu podávaného před narozením mláděte na jeho následné chování a znaky v sexuální oblasti. Samičky zvířecích druhů, kterým byl před narozením podáván testosteron, vykazovaly kromě jiných znaků také neschopnost samičího sexuálního chování.²⁷

Za tento jev zodpovídají dvě oblasti mozku, a to hypothalamus a amygdala. Dle dosavadních poznatků lékařské vědy se v těchto oblastech mozku předpokládá existence tří relativně samostatných center.²⁸ Právě rozdílným způsobem programování mozku během prenatálního období se vysvětluje vznik homosexuality, transsexuality, ale také i heterosexuality. Změny hladin pohlavních hormonů mají za následek nezvratné změny v těchto oblastech mozku, které ovlivní formování pohlavní identity, případně její poruchy.²⁹ Rozhodujícím obdobím pro formování centrálního nervového systému je doba mezi čtvrtým a šestým měsícem fetálního vývoje. Formování pohlavní identity pak pokračuje i za života dítěte, kdy se připojí také vlivy prostředí. Odborníci se domnívají, že pro formování pohlavní identity je rozhodující věk do osmnácti měsíců dítěte.³⁰

Poznatky lékařské vědy mluví velmi jasně, takže psychologické teorie založené na učení jim mohou jen těžko konkurovat. To, že je lidská pohlavní identita, resp. sexualita

---

²⁶ Androgeny jsou mužské pohlavní hormony, které mimo jiné ovlivňují vývoj mužského typu genitálu během prenatálního vývoje, ale také primární a sekundární pohlavní znaky za života jedince, viz. TROJAN, Stanislav, et al. *Lékařská fyziologie*. 4. vydání. Praha. Grada, 2003. ISBN 80-247-0512-5. s. 772.

²⁷ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 23.

²⁸ Centrum pro maskulinní či femininní typ sekrece gonadotropinů, centrum pro sexuální orientaci, centrum pro sexuální roli, viz tamtéž, s. 24.

²⁹ Tamtéž, s. 24.

³⁰ FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1696-1., s. 26-29.

utvářena působením biologických vlivů a není tedy výsledkem působení lidského faktoru, pouze utvrzuje vnímání transsexuality jako nemoci. Je však třeba si uvědomit, že léčba poruch sexuální identity je značně specifická.

1.3 Diferenciace, „FtM“, „MtF“

Transsexuály lze rozdělit do dvou základních skupin, v závislosti na jejich biologickém pohlaví. Člověka, který je biologicky mužem, ale cítí se být ženou, označujeme jako Male to Female (dále v textu jen „MtF“) transsexuála, naopak člověk, který má ženské biologické pohlaví a cítí se být mužem je označován jako Female to Male (dále v textu jen „FtM“) transsexuál. Obě skupiny transsexuálů vykazují mnoho odlišností, ať už ve svém vývoji, v chování nebo v cítění.

Přirozeně můžeme vnímat odlišnosti v chování těchto dvou skupin již v průběhu dětství. Obecně si svou transsexualitu dříve uvědomují zástupci FtM. Projevy transsexuality lze spatřovat ve volbě kolektivu, kdy se jedinci obklopují kamarády stejného psychického pohlaví, a dále také ve volbě koníčků či hraček. Transsexuálové FtM dávají již od raného věku přednost opačné sociální roli. Až 90 % z nich pak prožívá pubertu jako traumatické období. Naopak u transsexuálů MtF se v dětství můžeme velmi často setkat s dobrou adaptací na biologické pohlaví.³¹

Co se týče sociální adaptace obou skupin, existuje několik studií, které se shodují v následujících zjištěních. Zástupci FtM mají menší problém se přizpůsobit sociální roli a obecně reálněji vnímají svoji situaci a možnosti řešení, naopak MtF jedinci zaznamenávají méně příznivé sociální zázemí, velmi často propadají trestné činnosti a prostituci. Začlenění do společnosti však ovlivňuje i mnoho dalších faktorů, jako například rodinné zázemí, věk jedince či vzdělání.³²

---

³¹ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 91.

³² Tamtéž, s. 92.

Protože se transsexuálové MtF lépe adaptují na své biologické pohlaví, uzavírají často i manželství a žijí alespoň částečně dle společenských očekávání. Naopak jedinci FtM zřídka vstupují do manželství, ani nemají děti.

Vzhledem k tomu, co bylo výše uvedeno, lze konstatovat, že proces změny pohlaví je obecně méně komplikovaný pro transsexuály FtM, proto se pro tento proces rozhodne ročně obecně více zástupců této skupiny. Důvodem je také fakt, že v podmínkách naší společnosti je obecně snazší převzít mužskou pohlavní roli. Pro transsexuály MtF je změna pohlaví ztížena také přetrváním některých maskulinních znaků jako je například výška, velikost rukou či ochlupení. Výše uvedené rozdíly v charakteristikách obou skupin již umí odborníci popsat, jejich vysvětlení a konkrétní příčiny však zatím hledají.³³

1.4 Transsexuálové ve společnosti

Je velmi těžké zjistit počet transsexuálních osob ve společnosti, a to zejména proto, že zdaleka ne všechny tyto osoby vyhledávají lékařskou pomoc, velmi často se naopak snaží transsexualitu v sobě potlačit a žijí dále v sociální roli svého biologického pohlaví. Stanovit transsexuální diagnózu je mnohdy velmi obtížné, a to i kvůli mnohdy často proměnlivým pocitům člověka. Proto je jednou z nezbytných podmínek pro stanovení diagnózy transsexuality u člověka stálost jeho pohlavní identity.

Existují však statistiky, které počet transsexuálů odhadují. Z nich se dá dobře zjistit, že počet transsexuálů ve společnosti stoupá, resp. stoupá počet transsexuálů, kteří vyhledají odbornou pomoc. Tato tendence byla potvrzena několikrát, a to ve studiích a dotaznicích konaných napříč celým světem. Jedny z aktuálních dat přináší například Amnesty International,³⁴ která odhaduje současný počet transsexuálů v Evropě na 1,5 milionu. Počet

---

³³ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 468.

³⁴ Amnesty International je nevládní mezinárodní organizace založena v Londýně v roce 1961 zabývající se lidskými právy a bojem proti jejich porušování. Viz. Amnesty International. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/>

transsexuálních osob na území USA pak zjišťovala analýza The Williams Institute z roku 2016, která dospěla k zastoupení 1,4 milionů transsexuálů na celém území USA.³⁵

Dalším poznatkem studií je také fakt, že mezi transsexuály, kteří podstoupili změnu pohlaví v zemích západní Evropy, převažují zástupci MtF, zatímco ve střední Evropě, tedy v oblasti, kam spadá i Česká republika, výrazně převažuje počet transsexuálů FtM. Tento jev zatím nebyl spolehlivě odůvodněn. Jedním z možných důvodů je i již zmiňovaná složitější pozice transsexuálů MtF, pro které byl, resp. je proces změny v postsocialistických státech obzvláště obtížný. Přesto, že se v posledních letech počet zástupců obou skupin dorovnává, převažují v České republice stále transsexuálové FtM.³⁶

Počet projednaných žádostí o změnu pohlaví, které Odborná komise Ministerstva zdravotnictví České republiky (dále v práci jen „Odborná komise“) projednávala v posledních čtyřech letech, je zaznamenán v následující tabulce:

Tabulka: Počet žádostí o změnu pohlaví zaznamenaných Odbornou komisí za posledních 5 let³⁷

rok	2015	2016	2017	2018	2019
počet žádostí	88	108	117	125	157

Začlenění transsexuálů do společnosti je dnes zcela jistě snadnější než v minulosti, přesto stejně jako náš právní řád i současná společnost striktně rozlišuje kategorie žena a muž. Toto vnímání má původ v křesťanské tradici a apeluje na zachování rolí dvou pohlaví ve společnosti. Na ně jsou úzce navázány sociální role, tedy společensky ustálené a očekávané vzorce chování, které by dané pohlaví mělo následovat.³⁸ Vymezení maskulinity a feminity je

---

³⁵ How many Adults Identify as transgender in the United States?The Williams Institute, Andrew R. Flores, Jody L. Herman, Gary J. Gates, and Taylor N. T. Brow. [online]. 2016. [cit. 2019-12-18]. Dostupné z: <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/How-Many-Adults-Identify-as-Transgender-in-the-United-States.pdf>

³⁶ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 18.

³⁷ Informace poskytnutá Ministerstvem zdravotnictví na základě žádosti ve smyslu zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Č. j.: MZDR 22327/2020-2/MIN/KAN.

³⁸ AGHA, Petr, Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti, Časopis zdravotnického práva a bioetiky Ústav Státu a Práva. 2013, vol. 3, no 1. ISSN 1804-8137.

spojeno mimo jiné s oblékáním, zájmy, volbou povolání, vlastnostmi, ale i okruhem blízkých osob.

Právní řád nespojuje s porušením těchto zvyklostí žádné sankce, ale existuje zde ze strany společnosti jakási kontrola. Pokud jedinec vybočuje z tohoto historicky utvářeného vzorce, nežádka se může setkat s negativní reakcí okolí. V sociologii se tento model označuje jako „*mýtus binarity*“, tedy společnost rozdělená na dvě pohlaví, do které se snaží transsexuálové mnohdy neúspěšně začlenit.³⁹

Tlak na striktní dodržování sociálních rolí muže a ženy je v posledních desetiletích výrazně menší. Dnes se běžně setkáváme s ženami ve vedoucích pozicích v zaměstnání, stejně jako muži na rodičovské dovolené již nejsou výjimkou. Přesto jsou tyto stereotypy ve společnosti hluboko zakořeněny.

Co se týče společenských předpokladů v oblasti sexuality, zde dochází postupně k odbourávání bariér. O poruchách sexuální identifikace jako o odchylkách v sexualitě obecně se ve společnosti vede otevřenější diskuse. Moderní společnost je tolerantnější k odlišnostem v této oblasti, proto je pro transsexuály snadnější sdílet svoji odlišnost s okolím. Dříve transsexuální jedince provázelo silné sociální stigma, které znesnadňovalo jak celý proces změny pohlaví, tak i adaptaci po provedení zákroku.⁴⁰

Dalším historickým problémem byla zcela jistě finanční stránka této léčby, která v mnoha státech dlouho nebyla hrazena z veřejného zdravotního pojištění, či byla hrazena jen z části.⁴¹ Nesmíme opomenout také výrazný pokrok v oblasti lékařské vědy, který představuje menší riziko neúspěchu medicínského procesu.

Existuje také značný počet nevládních organizací, které sdružují transsexuály a pomáhají těmto osobám s řešením relevantních problémů a vyvstalých otázek. Mezi nejznámější patří TransForum, občanské sdružení, které vzniklo již v roce 1998 a které sdružuje transsexuální lidi v České republice a poskytuje jim potřebné informace a podporu v procesu

---

³⁹ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 120.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ v Rakousku, Velké Británii a některé pojišťovny v USA, viz tamtéž, s. 20.

změny pohlaví.⁴² Evropskou platformu pak představuje organizace Transgender Europe, jejímž cílem je bojovat za práva transsexuálů nejen v rámci Evropy, ale i ve střední Asii.⁴³ Celosvětový přesah zaznamenává komunita LGBT,⁴⁴ která sdružuje příslušníky sexuálních menšin ve svých centrech. Této problematice se věnuje také jeden z odborných výborů Rady vlády České republiky, a to Výbor pro sexuální menšiny, který svými doporučeními usiluje o zlepšení postavení sexuálních menšin jak na legislativní úrovni, tak mimo ni.⁴⁵

I přes vývoj společnosti, čelí transsexuálové stále různým projevům diskriminace. Může se jednat o posměšky ze strany neznámých lidí, psychické i fyzické násilí ze strany okolí, ale také o diskriminaci na poli pracovního práva. Britská nezisková organizace Ditch The Label, která pravidelně uskutečňuje průzkumy orientované na diskriminaci spojenou s transsexualitou provedla v uplynulém roce vůbec nejrozsáhlejší průzkum, ve kterém analyzovala přes 10 milionů příspěvků na sociálních sítích ve Velké Británii a ve Spojených státech amerických. Přes jeden a půl milionu z těchto sdílených příspěvků reagovalo na transsexualitu negativně nebo diskriminačně.⁴⁶

Situaci transsexuálů a jejich přijetí ze strany společnosti v rámci Evropské unie hodnotí komparativní analýza Agentura EU pro základní práva (European Union Fundamental Rights Agency, dále jen „FRA“) s názvem „*Being Trans in EU*“, jejíž výsledky byly zveřejněny v květnu roku 2015. Z výpovědí respondentů vyplývá, že transsexuálové jsou vystaveni diskriminaci, násilí a obtěžování, a dochází tak k porušování jejich základních práv.⁴⁷ Přičemž u transsexuálů se tak děje v intenzivnější míře, než je tomu u ostatních respondentů průzkumu z řad leseb, gayů nebo bisexuálů. Nejvíce znepokojivým zjištěním byla zcela jistě vysoká úroveň opakovaného násilí a nenávisně motivovaných trestných činů vůči transsexuálním osobám. V tomto ohledu také FRA ve svém stanovisku vyzvala členské státy,

---

⁴² Transforum o.s. [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: http://www.transsexualita.cz/?page_id=2

⁴³ Transgender Europe. [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://tgeu.org/about-us/>

⁴⁴ Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender.

⁴⁵ Vláda České republiky. Výbor pro sexuální menšiny [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rp/vybory/sexualni-mensiny/vybor-pro-sexualni-mensiny-24225/>

⁴⁶ HACKETT, Liam. Ditch The Label [online]. Velká Británie, 2019. Dostupné z: <https://www.ditchthelabel.org/research-papers/transphobia-research/>

⁴⁷ Jedná se o následující práva obsažená v Listině základních práv Evropské Unie – dle článků 1, 2 a 3 právo na lidskou důstojnost, na život a na nedotknutelnost lidské osobnosti, dle článků 6, 7 a 8 právo na svobodu a bezpečnost, na respektování soukromého a rodinného života a na ochranu osobních údajů, dle článku 14 právo na vzdělání, dle článku 20 právo na rovnost před zákonem, dle článku 21 zákaz diskriminace, včetně diskriminace založené na pohlaví, dle článků 35 právo na ochranu zdraví, dle článku 45 právo na volný pohyb a pobyt a dle článku 47 právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces.

aby tuto skutečnost ve svých právních řádech zohlednily a věnovaly této problematice svou pozornost.⁴⁸

Objevují se také názory, že sám fakt, že transsexuálové musí podstoupit proces změny pohlaví, jehož součástí jsou velmi invazivní medicínské zákroky a hormonální léčba, aby mohli žít a vystupovat v roli svého psychického pohlaví, je diskriminační.⁴⁹ Z tohoto úhlu pohledu jsou tak transsexuálové diskriminováni i ze strany zákonodárců, resp. samotných států, které tyto podmínky změny pohlaví nastaví ve svých právních řádech.

---

⁴⁸ European Union Agency for Fundamental Rights. Being Trans in the EU – Comparative analysis of the EU LGBT survey data – Summary [online]. 2015. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-being-trans-eu-comparative-summary_cs_0.pdf

⁴⁹ Amnesty International. LGBTI rights [online]. 2019. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/lgbt-rights/>

2 Změna pohlaví z pohledu práva

Právní úprava změny pohlaví se do českého právního řádu dostala v roce 1991, kdy byl přijat zákon č. 548/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (dále jen „zákon o péči o zdraví lidu“). Přijetím cit. novely se v textu cit. zákona přibylo mimo jiné ustanovení § 27a, které upravovalo základní podmínky lékařských zásahů do reprodukční schopnosti jednotlivců, kastrace, stereotaktické operace a zákroků u transsexuálů. Úprava těchto specifických, ale navzájem zásadně odlišných zákroků, však byla velmi stručná a neodpovídala potřebám společnosti.⁵⁰

Nedostatky zákona o péči o zdraví lidu se zákonodárce snažil zhojit přijetím nového předpisu, zákona o zdravotní péči. Poprvé byl návrh zákona o zdravotní péči projednáván v roce 2000. Tento návrh již obsahoval podrobnější podmínky změny pohlaví, a to zejména náležitosti provedení chirurgického zákroku včetně souhlasu odborné komise. Původní návrh ani následující návrhy z roku 2001 a z roku 2004 však nebyly přijaty.⁵¹

Právní úprava změny pohlaví v zákoně o péči o zdraví lidu tedy zůstala přibližně dvacet let jedinou platnou právní úpravou změny pohlaví. Existovala zde ale ustálená praxe, kdy jak poskytovatelé zdravotních služeb, tak transsexuální osoby uznávaly určité postupy za závazné, a to i přes chybějící zákonnou úpravu.⁵² Až v roce 2011 byl zákon o péči o zdraví lidu zrušen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, a zároveň byla přijata nová právní úprava změny pohlaví v zákoně č. 373/2011, o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o specifických zdravotních službách“).

Přijetí těchto dvou zdravotnických právních předpisů se promítlo také v novele zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „matriční zákon“), která zakotvila úřední, totiž matriční postup následující po chirurgické změně pohlaví.

---

⁵⁰ Úprava se soustředila pouze na udělení informovaného souhlasu a schválení odbornou komisí, srov. ust. § 27a zákona o péči o zdraví lidu.

⁵¹ ŠOLTISOVÁ, Eva. Transsexualita a právní aspekty změny pohlaví. 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, s. 25-26.

⁵² BARŠOVÁ, Andrea. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2013, roč. 3, č.1. ISSN 1804-8137. s. 18-22.

Změna pohlaví se v roce 2012 dostala také do občanského zákoníku, poprvé v historii tak byla upravena v českém civilním kodexu.⁵³

Nyní tedy existují paralelně dvě obdobné právní úpravy změny pohlaví, jednak v občanském zákoníku, jednak v zákoně o specifických zdravotních službách. Právě těmto platným právním úpravám a také navazující právní úpravě v matričním zákoně se budeme věnovat v následujícím textu.

2.1 Právní úprava změny pohlaví v občanském zákoníku

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník úpravu změny pohlaví neobsahoval, platný občanský zákoník však již změnu pohlaví upravuje.

Změna pohlaví je otázkou osobního stavu fyzické osoby, její úprava je proto v občanském zákoníku zařazena v hlavě II, Díl 2, který se věnuje právě statusovým právům fyzických osob.

2.1.1 Platná právní úprava změny pohlaví v občanském zákoníku

Změna pohlaví je v občanském zákoníku upravena v ustanovení § 29, který ve svém prvním odstavci stanoví že, *„změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.“* První odstavec tak změnu pohlaví vymezuje a stanoví pravidlo pro určení, ke kterému dni ke změně pohlaví z právního hlediska došlo.

Druhý odstavec cit. ustanovení se pak věnuje právním důsledkům změny pohlaví, když stanoví, že *„změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a*

---

⁵³ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, Díl první, Obecná část. ISBN 978-80-7478-326-5. s. 218.

právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat.“

Zákonodárce tak stanoví dvě základní podmínky pro právní uznání změny pohlaví, a to jednak znemožnění reprodukční funkce (tedy schopnosti rozmnožovat se) a přeměnu pohlavních orgánů.

Co se týče první podmínky, která se označuje jako podmínka kastrace, zdá se na první pohled jako logická a odůvodněná. Zákonodárce zde ukazuje svůj záměr zabránit osobě, která má právně vyjádřeno (v matrice zachyceno) určité pohlaví, aby se dále rozmnožovala jako pohlaví biologické. V opačném případě by totiž mohla nastat situace, kdy osoba MtF, která bude z pohledu práva (zápisu v matričním rejstříku narození) ženou, jelikož by však nedošlo ke znemožnění reprodukční funkce, byla by i nadále schopna se rozmnožovat jako muž. Důsledkem by tak mohlo být biologické rodičovství dvou osob, které mají z pohledu práva stejné pohlaví. Podmínka kastrace je však v právu velmi choulostivou záležitostí a je podrobena kritice ze strany institucí na ochranu lidských práv (komisař Rady Evropy pro lidská práva, ESLP). Dalším případem, kdy je přípustnost kastrace v právním řádu zpochybňována je tzv. terapeutická kastrace probíhající dle podmínek zákona o specifických zdravotních službách. Tento institut je soustavně kritizován ze strany Evropského výboru pro zabránění mučení.⁵⁴

Druhou podmínkou, kterou cit. ustanovení Občanského zákoníku stanoví, je přeměna pohlavních orgánů. Přeměnu pohlavních orgánů je možno chápat *stricto sensu* jako požadavek „*na alespoň chirurgicko-plastické připodobnění k pohlavním orgánům opačného pohlaví (tedy u female-to-male vytvoření neopenisu a šourku s protézou varlat a u male-to-*

---

⁵⁴ Dlouhodobá kritika ze strany Evropského výboru pro zabránění mučení je podložena zejména faktem, že kastrace je podmínkou k propuštění sexuálních deviantů na svobodu. Jejich rozhodnutí podrobit se kastraci tak dle výboru není zcela svobodné, čímž jsou porušována jejich základní lidská práva. Zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení adresovaná vládě České republiky ze dne 5. února 2009. [online]. 2090. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680695679>

female vytvoření neovaginy).⁵⁵ Právní úprava změny pohlaví tedy vyžaduje fyzickou modelaci pohlavních orgánů. Tato podmínka může být pro jistou část transsexuálních osob překážkou pro podstoupení změny pohlaví, neboť v mnoha případech může být modelace ze zdravotních důvodů nevhodná, takže u dotyčné osoby by tak vzhledem k cit. ustanovení Občanského zákoníku ke změně pohlaví nemohlo dojít.⁵⁶

Občanský zákoník stanoví vyvratitelnou domněnku, že se má za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb (srov. ust. § 29 odst. 1 věta druhá OZ). Tento právní konstrukt řeší situaci, kdy v průběhu procesu změny pohlaví dochází zpravidla k několika chirurgickým zákrokům, a proto není možné za den změny pohlaví považovat den provedení jednoho konkrétního operativního úkonu. Takto zákon musí předpokládat, že dnem změny pohlaví je ten den, který určí poskytovatel zdravotních služeb, který potvrzení o provedení zákroku vystavil. Zákonodárce vychází po vzoru občanského zákoníku provincie Québec z pojetí změny pohlaví jako faktického stavu. Právní účinky tohoto faktického stavu se tak vztahují k okamžiku, kdy z lékařského hlediska fakticky nastane. Příslušnost k pohlaví z pohledu práva tak není dána vůlí člověka, neboť ke změně pohlaví nedochází změnou jeho psychiky, ale změnou jeho vnějších pohlavních znaků.⁵⁷

Rozhodné je, že změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry (srov. ust. § 29 odst. 2 OZ). Z právního hlediska je pro den, kdy došlo ke změně pohlaví člověka rozhodný den, kterým je datováno potvrzení o provedení operativní změny pohlaví. To následně znamená, že s osobou, u níž proběhla změna pohlaví, je právně třeba zacházet jako s osobou opačného pohlaví, než jaké měla před touto změnou. Jelikož však změna pohlaví nemá vliv na osobní a majetkové poměry člověka, je toto právní

---

⁵⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, Svazek 1, Obecná část (§ 1 až 654). Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-656-6, s. 150.

⁵⁶ Požadavek přeměny pohlavních orgánů byl do návrhu občanského zákoníku doplněn až během projednávání návrhu občanského zákoníku v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Není však jasné, zda zákonodárce tím, že zakotvil tuto zákonnou podmínku, zamýšlel vyloučit určité osoby ze změny pohlaví. Mohlo by totiž dojít k situaci, kdy osoba MtF již bude vystupovat v sociální roli ženy, její okolí ji bude v této roli přijímat, tato osoba také začne s hormonální léčbou, ale poté jí bude z lékařsky indikovaných důvodů znemožněno, aby podstoupila "přeměnu pohlavních orgánů." Změna pohlaví u této osoby tak nebude uznána právně, čímž může dojít k zásahu do důstojnosti osoby a do jejího soukromí. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. op. cit. 53, s. 152.

⁵⁷ LAVICKÝ, Petr, HANDRLICA, Jakub. op. cit.9, s. 191.

uznání změny pohlaví jedinou změnou v osobním stavu člověka. Zůstávají tak zachovány všechny příbuzenské vztahy osoby, a to jak k jejím předkům, tak k jejím potomkům. Změna pohlaví rodiče, se však v rodném listě dítěte neprojeví. Důvodem je povaha rodného listu jako veřejné listiny zachycující osobní stav rodičů v době, kdy se dítě narodilo. Jakékoliv pozdější změny osobního stavu (např. rozvod) rodičů již nejsou dodatečně zaznamenávány.⁵⁸

Obecné pravidlo, že se osobní stav člověka změnou pohlaví nemění však neplatí v případě manželství a registrovaného partnerství. Tyto svazky změnou pohlaví *eo ipso* zanikají (srov. ust. § 29 odst. 2 OZ).

Pravidla pro změnu pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách sice vyžadují, aby před provedením chirurgického zákroku směřujícího ke změně pohlaví bylo prokázáno, že dotyčná osoba nežije v manželství, registrovaném partnerství nebo v obdobném svazku osob stejného pohlaví uzavřeném v cizině. Důvodem výslovné právní úpravy v občanském zákoníku je to, že nelze vyloučit, že změna pohlaví chirurgickým zákrokem bude v zahraničí provedena u osoby, která ve statusovém poměru žije. Občanský zákoník proto výslovně stanoví, že manželství nebo registrované partnerství v důsledku změny pohlaví zaniká *ex lege*, a to bez ohledu na vůli osoby v partnerském svazku setrvat či nikoliv.⁵⁹

Lze tak dovodit úmysl zákonodárce chránit tradiční pojetí manželství jako svazku muže a ženy. V situaci, kdy osoba podstoupí změnu pohlaví, by totiž případná existence manželství vedla k tomu, že v tomto svazku budou moci žít dvě osoby stejného pohlaví. Obdobně lze uvažovat i o ochraně registrovaného partnerství jako o formě svazku dvou osob stejného pohlaví, která by v důsledku změny pohlaví jednoho z partnerů byla narušena.⁶⁰

Dojde-li tedy k zániku manželství *ex lege*, použijí se obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a ustanovení o majetkových povinnostech a právech bývalých manželů v době po rozvodu.⁶¹

---

⁵⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. op. cit. 53, s. 153.

⁵⁹ Tamtéž, s. 153-154.

⁶⁰ BARŠOVÁ, Andrea. op. cit. 50, s. 22-38.

⁶¹ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol., s.155.

Pokud se osoba poté, co u ní došlo ke změně pohlaví, rozhodne uzavřít manželství či vstoupit do registrovaného partnerství, může tak učinit podle pravidel pro pohlaví nově získané, resp. nově právně uznané. Může tedy vstoupit do manželství s osobou opačného pohlaví nebo uzavřít registrované partnerství s osobou stejného pohlaví.

Osoba, která uzavřela po změně pohlaví manželství, může též osvojit dítě druhého manžela. Musí ovšem vystupovat v roli nově získaného pohlaví. Pokud se tedy dotyčná osoba stane například ženou, může dítě osvojit a stát se tak jeho matkou. V praxi dochází nejčastěji k situaci, kdy osoba FtM po změně pohlaví uzavře manželství se ženou, která je matkou dítěte. Předpokladem pro osvojení dítěte osobou je buď situace, kdy není určeno otcovství dítěte (dítě dle rodného listu nemá otce) nebo určený otec dítěte vyslovil s jeho osvojením souhlas. Osvojitel poté vystupuje v roli svého právně uznaného pohlaví, tedy v roli otce.⁶²

2.1.2 Přípravovaná novela ustanovení o změně pohlaví

V červnu roku 2018 zveřejnilo Ministerstvo spravedlnosti návrh zákona, kterým se mění občanský zákoník a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „návrh novely“). Návrh novely představuje možnost zcela zásadní změny v nahlížení na institut změny pohlaví.

a) Důvody pro vznik připravované novely

Návrh novely je připravován zejména za účelem dosažení souladu české právní úpravy s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), který ve svých rozhodnutích dospěl k názoru, že úřední změnu pohlaví nelze podmiňovat podstoupením chirurgického zákroku, ani provedením sterilizace.⁶³

---

⁶² Tamtéž, s. 153.

⁶³ Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii. Stížnost č. 79885/12, 54271/13 a 52596/13.
Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y. Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

Podmínka podstoupení chirurgického zákroku nebo jiného zákroku vedoucího ke sterilitě je dle ESLP v rozporu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), konkrétně s jejím čl. 8, který zakotvuje právo na respektování rodinného a soukromého života. ESLP svůj závěr odůvodnil tím, že osoby, které usilují o změnu pohlaví, mají nedostatečný prostor pro svobodné uvážení tak závažného zásahu do osobní integrity. Podle ESLP totiž nelze považovat informovaný souhlas s chirurgickým zákrokem vedoucím ke sterilitě za skutečně svobodný, pokud je tento zákrok nutnou podmínkou pro právní změnu pohlaví a neexistuje pro tuto osobu jiná možnost, aby byla její změna pohlaví právně uznána než tento zákrok podstoupit.⁶⁴

V mnoha státech Rady Evropy je však podstoupení medicínského procesu vedoucího ke znemožnění reprodukční funkce pro změnu pohlaví vyžadován, čímž je právě – podle ESLP – dotčena tělesná integrita osob, princip osobní autonomie a právo na pohlavní identitu. Evropský soud pro lidská práva ale konstatuje, že státy vykazují tendenci tuto podmínku jakožto podmínku pro právní změnu pohlaví ze svých právních řádů odstraňovat. V současné době tento požadavek nestanoví již 27 z celkového počtu 47 států Rady Evropy.⁶⁵

Ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva je cit. ustanovení § 29 odst. 1 Občanského zákoníku, kterým jsme se zabývali v předchozí části, v rozporu s Úmluvou. Jinak řečeno, Česká republika je jedním z členských států Rady Evropy, které čl. 8 Úmluvy porušují.

Dle extenzivního výkladu Ústavního soudu je Úmluva součástí českého ústavního pořádku ve smyslu čl. 112 a ve spojení s čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů (dále jen „Ústava České republiky“).⁶⁶ Platné české právo tak musí být v souladu se zněním Úmluvy tak, jak ji ve své judikatuře vykládá ESLP. Pokud tedy česká právní úprava odporuje výkladu Úmluvy v judikatuře

---

⁶⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 54271/13 a 52596/13.

⁶⁵ Trans Rights Europe map 2019. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf

⁶⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. června 2002.

ESLP, porušuje tím Česká republika závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.⁶⁷

Dalším důvodem pro vznik novely bylo rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva o kolektivní stížnosti na Českou republiku. Evropský výbor pro sociální práva je kontrolním orgánem Rady Evropy, který monitoruje dodržování práv a povinností vyplývajících z Evropské sociální charty (dále jen „Charta“).⁶⁸ Evropský výbor pro sociální práva ve svém rozhodnutí ze dne 15. května 2018 shledal, že Česká republika porušuje Chartu, konkrétně její čl. 11, který upravuje právo na ochranu zdraví. Důvodem tohoto porušení je právě podmínka chirurgického zákroku pro právní uznání změny pohlaví, která představuje zásah státu do práva chráněného čl. 11 Charty.⁶⁹ Reakcí na toto rozhodnutí bylo tiskové prohlášení Ministerstva spravedlnosti, které se odvolává na předložení navrhované novely, která již ustanovení porušující Chartu neobsahuje.⁷⁰

Právní podmínka změny pohlaví spočívající v chirurgických zákrocích vedoucích ke sterilitě je zpochybňována také institucemi chránícími lidská práva i dalšími mezinárodními orgány jako je například komisař Rady Evropy pro lidská práva, vysoký komisař OSN pro lidská práva, WHO a UNICEF.⁷¹

---

⁶⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 2. Úřad vlády České republiky. Informační systém ODok. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWHY3ZN&tab=detail

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018, stížnost č. 117/2015, ve věci Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice.

⁷⁰ Tiskové prohlášení Ministerstva spravedlnosti k rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice ze dne 23. října 2018. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/tiskove-zpravy?clanek=tiskove-prohlaseni-ministerstva-spravedlnosti-k-rozhodnuti-evropskeho-vyboru-pro-socialni-prava-ve-veci-transgender-europe-a-ilga-europe-proti-ceske-2>

⁷¹ BARŠOVÁ, Andrea. op. cit. 50.

b) Znění navrhované novely

Návrh novely občanského zákoníku naprosto mění ustanovení o změně pohlaví v § 29, a to s výjimkou druhého odstavce, jehož znění zůstává v návrhu beze změny. Ve znění návrhu je však odstavcem číslo tři. Návrh novely § 29 občanského zákoníku tedy zní takto:

- (1) Člověk, který dovršil dvanáct let a u něhož je trvalý nesoulad mezi duševním a zapsaným pohlavím v knize narození nebo jiné evidenci podle jiného právního předpisu, má právo na změnu pohlaví.*

- (2) Pohlaví lze změnit osobním prohlášením před matričním úřadem. K prohlášení je třeba předložit potvrzení o tom, že je u člověka trvalý nesoulad mezi duševním a zapsaným pohlavím, které mu na žádost vydá lékař se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie nebo se zvláštní odbornou způsobilostí v oboru sexuologie. U člověka mladšího patnácti let je třeba, aby mu k učinění prohlášení udělil souhlas jeho zákonný zástupce.*

- (3) Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat.*

Podmínkou pro změnu pohlaví dle návrhu novely by tedy bylo především dosažení věkové hranice 12 let, dále v případě nezletilých ve věku od 12 do 15 let by musel být k návrhu připojen souhlas zákonného zástupce, a konečně by u navrhovatele musel být prokázán trvalý nesoulad mezi duševním pohlavím a pohlavím zapsaným v knize narození, tedy pohlavím biologickým (tzn. diagnóza poruchy pohlavní identity).

První podmínka, tedy věková hranice 12 let, představuje zásadní změnu oproti platné právní úpravě. Změna pohlaví, resp. chirurgický zákrok k ní směřující, může být dnes provedena pouze u osob starších 18 let (srov. § 21 odst. 3 zákona o specifických zdravotních službách). Současná lékařská praxe však umožňuje nezletilým zahájit hormonální léčbu ještě před dosažením věku 18 let,⁷² a to kvůli tomu, aby hormonální léčba byla účinnější. Praxe totiž ukazuje, že s hormonální léčbou je vhodné začít co nejdříve, nejlépe předtím, než se u osoby vyvinou její druhotné pohlavní znaky. Tento postup je plně v souladu s mezinárodními standardy péče vypracované The World Professional Association for Transgender Health.⁷³ Pokud by byla změna pohlaví osobě umožněna ještě před začátkem puberty, mohla by projít obdobím dospívání už jako osoba pohlaví, kterému odpovídá její pohlavní identita, což by jí tento proces značně zjednodušilo. Pokud by se následně osoba rozhodla podstoupit chirurgické zákroky vedoucí ke změně pohlavních orgánů dle zákona o specifických zdravotních službách, musela by i nadále splnit podmínku dovršení věku 18 let.⁷⁴

Jako druhá podmínka se navrhuje diagnóza poruchy pohlavní identity. To má důvod v tom, že příznaky těchto poruch v některých případech vykazují i osoby, které trpí poruchami duševními, zejména poruchami osobnosti. Potvrzení by mohl vydat pouze lékař se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie. Potvrzení o diagnóze poruchy pohlavní identity by vyšetřující lékař nezasílal matričnímu úřadu, pouze by jej předal posuzované osobě. Osoba by se pak sama rozhodla, zda ke změně přistoupí, či nikoliv.⁷⁵

V případě, že by byla cit. novela přijata, znamenalo by to, že napříště by ke změně pohlaví docházelo již na základě osobního prohlášení osoby, která splňuje výše uvedené podmínky. Prohlášení by činila vůči matričnímu úřadu. Dnem rozhodným pro změnu pohlaví by pak byl den, kdy dotyčná osoba prohlášení učinila. Osoba by zároveň požádala o

---

⁷² Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách. Sněmovní tisk 407/0 ze dne 8. prosince 2011.

⁷³ Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. [cit. 2020-01-09]. Dostupné z: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf s. 19.

⁷⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 3. Úřad vlády České republiky. Informační systém ODok. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWHY3ZN&tab=detail

⁷⁵ Tamtéž.

změnu svého jména a příjmení tak, aby odpovídaly změněnému pohlaví. Ke změně rodného čísla by docházelo na základě změny pohlaví dle ust. zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o evidenci obyvatel“).⁷⁶

Právní úprava chirurgických zákroků směřujících k medicínské změně pohlavích orgánů obsažená v zákoně o specifických zdravotních službách by přijetím připravované novely nebyla dotčena. Existovala by tak, ostatně stejně jak dnes, nezávisle na nové právní úpravě úřední změny pohlaví v občanském zákoníku. Osoby by tak i nadále mohly tyto chirurgické zákroky podstoupit, nejednalo by se však již o zákonnou podmínku změny pohlaví.

Úřední změnu pohlaví by tak osoba mohla učinit kdykoli, a to buď před, během nebo i následně po provedení chirurgických zákroků, totiž v případě, že se je rozhodne podstoupit.⁷⁷

Důvodová zpráva k návrhu novely vychází ze zjištění, že většina transsexuálních osob usiluje o úplnou změnu pohlaví, tj. včetně chirurgických zákroků vedoucích k přeměně pohlavních orgánů.⁷⁸ Je ale otázkou, zde se pro operativní změnu pohlaví rozhodují transsexuálové skutečně z vlastní vůle přizpůsobit své tělo psychickému pohlaví, nebo pouze kvůli tomu, že se jedná o podmínku právní změny pohlaví.

Návrh novely mění také povahu změny pohlaví z hlediska práva, resp. teorie práva. Dnes chápeme změnou pohlaví, tedy provedení chirurgického zákroku za současného znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů, jako faktický stav.⁷⁹ V případě přijetí návrhu novely by byla změna pohlaví právním následkem právního jednání, tj. osobního prohlášení člověka, který splnil předpoklady stanovené v návrhu novely.⁸⁰

---

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tento názor zastává i sexuoložka Fifková, která uvádí, že operativní změna pohlaví je pro většinu transsexuálních osob úlevou, kterou sami chtějí podstoupit. Česká televize. Rozhovor s MUDr. Hanou Fifkovou ze dne 1. března 2017. Česká televize. [online]. 2017. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10637152373-doktorka/chat/6624-mudr-hana-fifkova/>

⁷⁹ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. op. cit. 51, s. 219.

⁸⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 25. Úřad vlády České republiky. Informační systém ODok.

c) Možná rizika spojená s návrhem novely

Přesto, že by možnost zakotvení změny pohlaví bez chirurgického zákroku v našem právním řádu přinesla mnoho pozitiv, skrývá v sobě jistá potenciální rizika.

Jako jedno z těchto rizik je vnímána možnost narušení tradiční koncepce dvou pohlaví. Sociální role muže a sociální role ženy jsou ve společnosti ustáleny a jsou úzce spjaty s modelem tzv. tradiční rodiny. Pokud by byla zakotvena změna pohlaví bez chirurgického zákroku, ve společnosti by najednou existovaly osoby, jejichž právně uznané pohlaví by bylo odlišné od pohlaví biologického, což by mohlo základní systém rozdělení sociálních rolí mezi muže a ženu narušit. Je však třeba vzít v úvahu, že transsexuální osoby tvoří pouze nepatrnou menšinu obyvatelstva, která nemůže natolik významně ovlivnit společenské tradice.⁸¹

Dále by také nebylo možné vyloučit, že by mohlo dojít k opakovaným změnám pohlaví, a to pouhým prohlášením osoby. Tuto obavu zmínil také Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí ze dne 30. května 2019, ve věci kasační stížnosti žalobce X proti Ministerstvu vnitra. Nejvyšší správní soud vyjádřil názor, že změna pohlaví, jejíž podmínkou by nebylo provedení chirurgického zákroku, by znamenala „*střet práva na genderové sebeurčení na straně jedné s právem na zajištění spolehlivosti a konzistentnosti záznamů o občanském stavu a obecněji právo na ochranu právní jistoty jako institutu obecného zájmu na straně druhé.*“⁸² Důvodová zpráva k návrhu novely však odkazuje na zkušenosti ze států, jejichž právní úprava úřední změnu pohlaví umožňuje, ale kde se tendence k opětovným změnám pohlaví neobjevila.⁸³

Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWHY3ZN&tab=detail

⁸¹ Tamtéž, s. 19.

⁸² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019, ve věci žalobce X proti žalovanému Ministerstvu vnitra, č. j. 3 A 153/2017 – 35.

⁸³ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 20.

Dalším možným rizikem je zneužití úřední změny pohlaví v případě trestního stíhání. Šlo by tedy o situaci, kdy by osoba změnila své pohlaví s cílem vyhnout se trestnímu stíhání. Po změně pohlaví získá osoba nové jméno, příjmení i rodné číslo, a proto zde existuje obava, že by tato osoba byla následně obtížně dohledatelná pro orgány činné v trestním řízení. I tento argument se zdá být lichý, protože původní záznamy o osobních údajích osoby by měly zůstat pro příslušné státní orgány dostupné i po změně pohlaví stíhané osoby. Změna jména, příjmení i rodného čísla je ostatně možná i nezávisle na změně pohlaví, a to dle pravidel zákona o evidenci obyvatel.⁸⁴

Dále existuje oprávněná obava, že by v zařízeních, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení, zabezpečovací detence, mohlo docházet k určitým formám násilí na osobách, které prošly změnou pohlaví. Zvláště je zde nebezpečí, že by se v těchto zařízeních mohly stát oběťmi sexuálních trestných činů. Platné české právo ani vnitřní předpisy Vězeňské služby České republiky neobsahují úpravu podmínek pro výkon trestu odnětí svobody transsexuálních osob.⁸⁵ Určité postupy však můžeme najít v mezinárodních principech, které doporučují přijmout ochranná či preventivní opatření na obranu práv transsexuálních osob, které mohou být v rámci vězeňského systému velmi zranitelné.⁸⁶ Tomuto riziku jsou však transsexuální osoby vystaveny i v současnosti, nelze je tedy považovat za jeden z pádných argumentů pro nepřijetí cit. novely. Problematika násilí na transsexuálních osobách, a to zejména v těchto zařízeních, by však nepochybně stála za pozornost zákonodárce. Bylo by na místě zavést určitá pravidla ochrany transsexuálních osob i na zákonné úrovni a věnovat této problematice zvýšenou péči.

Dle našeho názoru je největším potenciálním problémem změny pohlaví, která není podmíněna operativními zákroky, možné rodičovství osoby po změně pohlaví. Osoba s úředně uznaným mužským pohlavím by nadále byla schopna rodit děti. U žen by naopak mohlo dojít k situaci, kdy bude třeba určit mateřství jedné osoby a zároveň vyloučit otcovství osoby jiné, neboť oplodnit ženu by mohla jak osoba ženského pohlaví, tak osoba pohlaví mužského. Tak by mohlo dojít k tomu, že v rodném listě dítěte budou zapsány dvě osoby

---

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ SVOBODA, M. Problematika transsexuálních osob ve výkonu trestu odnětí svobody. České vězeňství. Čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. 2017, č.4. ISSN 1213-9297

⁸⁶ Yogyakarta principles, princip č. 9. [online]. 2006. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://yogyakartaprinciples.org/principle-9/>

stejného pohlaví. Občanský zákoník v § 775 stanoví, že „*matkou dítěte je žena, která je porodila.*“ Pokud by ale dítě porodil úředně uznaný muž, znamenalo by to, že by dítě z právního hlediska matku nemělo. Byla by tedy nutná daleko rozsáhlejší úprava právních předpisů, která by vyplnila zřejmé mezery v právní úpravě. Postavení těhotných žen, žen po porodu a rodičů pečujících o dítě upravují také předpisy sociálního zabezpečení, které by bylo také nutné vzhledem k zakotvení změny pohlaví bez nutnosti provedení chirurgických zákroků upravit.⁸⁷

Připomínkové řízení k návrhu novely bylo ukončeno v červenci roku 2018. Většina dotázaných institucí projevila s návrhem novely souhlas. Proti návrhu novely se ve své připomínce vyjádřily Česká biskupská konference, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Úřad pro ochranu osobních údajů a Ministerstvo práce a sociálních věcí.

2.2 Právní úprava změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách

Právní úprava změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách je podrobnější než úprava v občanském zákoníku a je především orientována na jednotlivé lékařské postupy, které osoby v procesu změny pohlaví podstupují. Dochází tak k naplnění faktických předpokladů, aby následně mohlo dojít k právní změně pohlaví dle občanského zákoníku. Změnu pohlaví transsexuálních pacientů upravují ust. § 21 až § 23 zákona o specifických zdravotních službách. Definici změny pohlaví upravuje ust. § 21 odstavec první zákona o specifických zdravotních službách takto:

---

⁸⁷ Konkrétně se jedná o právní úpravu institutu porodného, který je upraven v § 44 a násl. zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Nárok na porodné mají dle současného znění pouze ženy, které dítě porodily. V případě přijetí navrhované novely občanského zákoníku bude nutné toto znění upravit tak, aby bylo genderově neutrální. (tedy např. na osobu, která porodila dítě, popř. rodič, který porodil dítě). Připomínky Ministerstva práce a sociálních věcí k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Č. j. MPSV-2018/124056-51. s. 1. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWHY3ZN&tab=remarks

„Změnou pohlaví transsexuálních pacientů se pro účely tohoto zákona rozumí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Transsexuálním pacientem se rozumí osoba, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím.“

Jak z uvedeného plyne, právní úprava v zákoně o specifických zdravotních službách se soustřeďuje výhradně na medicínské procesy, a to od diagnózy až po provedení chirurgických zákroků. Následná administrativní změna pohlaví je upravena v matričním zákoně.

Citovaná definice změny pohlaví neobsahuje požadavek na přeměnu pohlavních orgánů, který je stanoven občanským zákoníkem. Může se tedy jednat o chirurgické výkony různého charakteru, které však vždy musí splňovat podmínku znemožnění reprodukční funkce.⁸⁸

Ke změně pohlaví může dojít pouze u transsexuálních osob, tedy u osob, u kterých se projevuje trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím (srov. § 21 odst. 1, věta druhá zákona o specifických zdravotních službách). Nezbytnou součástí procesu změny pohlaví je tedy diagnóza poruchy pohlavní identity (srov. § 21 odst. 2, písm. a) zákona o specifických zdravotních službách). Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách vychází z poznatku, že transsexualitu člověka není možné vyléčit převýchovou ani tlumit pomocí medikace. Základem procesu změny pohlaví je psychoterapie, až poté následuje hormonální léčba a chirurgické zákroky.⁸⁹

Jednou z podmínek pro výkon chirurgických zákroků je, že dotyčná osoba neuzavřela manželství nebo nevstoupila do registrovaného partnerství obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině (srov. ust. § 21 odst. 2, písm. b) zákona o specifických zdravotních službách). Pacient proto musí prokázat, že do žádného z těchto partnerských svazků nevstoupil anebo že takový jeho svazek již zanikl. V případě, že by přesto došlo k situaci, že bude chirurgický

---

⁸⁸ K znemožnění reprodukce postačí u FtM hysterektomie, u MtF odstranění varlat s nadvarlaty, ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. Zdravotnické právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1, s. 515.

⁸⁹ Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách. Sněmovní tisk 407/0 ze dne 8. prosince 2011.

zárok vykonán na osobě, která tuto podmínku nesplňuje, tento svazek zanikne ex lege na základně úpravy občanského zákoníku.

Dalším předpokladem pro podstoupení chirurgické změny pohlaví je dosažení věku 18 let. Zákodárce tak pevně stanovil věkovou hranici, která se k provedení chirurgického výkonu váže a která je nezávislá na zdravotním stavu a vyspělosti jedince.⁹⁰ Hormonální léčbu je ale možné zahájit ještě před dosažením zletilosti, za předpokladu doložení souhlasu zákonného zástupce. Dřívější započetí s hormonální léčbou může pacientovi dopomoci k lepší adaptaci v jeho nové sociální roli (k tomu již výše v bodu 2.1.2 písm. b)). Hormonální léčba také nemá oproti chirurgickému výkonu nevratné účinky a k jejímu zahájení tak není vyžadován souhlas odborné komise.⁹¹ Tento přístup se plně opírá o mezinárodně uznávané standardy péče vypracované Světovou odbornou asociací pro zdraví transgender osob (The World Professional Association for Transgender Health.)⁹²

Chirurgickou změnu pohlaví dříve nemohly podstoupit osoby omezené na osobní svobodě, tedy osoby ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody, v zabezpečovací detenci nebo v ochranném léčení. Toto omezení stanovilo ust. § 21 odstavce pátého, které však bylo zrušeno zákonem č. 202/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (dále jen „novela zákona o specifických zdravotních službách“). Důvodem pro přijetí této novely byla ustálená judikatura ESLP, dle které je transsexualita lékařskou diagnózou, a tudíž je nutné zajistit osobám ve zmíněných zařízeních adekvátní zdravotní péči. ESLP ve svých rozhodnutích týkajících se zdravotní péče poskytované vězňům opakovaně vyslovil názor, že nedostatek vhodné zdravotní péče o osoby zbavené osobní svobody představuje porušení čl. 3 Úmluvy, který zakotvuje zákaz nelidského či ponižujícího zacházení.^{93, 94}

---

⁹⁰ Srov. právní úprava sterilizace, kdy zákonodárce sice stanovil věkovou hranici 18 let, ale přesto může ze zdravotních důvodů dojít k provedení zákroku i v nižším věku osoby, srov. ust. §13 odst. 1, 2 zákona o specifických zdravotních službách.

⁹¹ Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách. Sněmovní tisk 407/0 ze dne 8. prosince 2011.

⁹² Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf s. 10-14.

⁹³ Srov. např. rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

⁹⁴ Srov. např. rozhodnutí ESLP ze dne 10. února 2004 ve věci Naumenko proti Ukrajině, stížnost č. 42023/98.

Právní úprava změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách má především zajistit nezbytnou odbornou úroveň poskytovaných zdravotních služeb. Odepřít osobám zbaveným osobní svobody přístup k této zdravotní péči a znevýhodnit je tak oproti jiným osobám s tímto zdravotním problémem je nedůvodné.⁹⁵

Chirurgický výkon vedoucí ke změně pohlaví může být u člověka proveden pouze na základě jeho písemné žádosti a kladného stanoviska odborné komise. Odborná komise je ustavena Ministerstvem zdravotnictví, aby byl zajištěn jednotný přístup ke všem pacientům a celková objektivita procesu (srov. ust. § 21 odst. 2, písm. a), b) zákona o specifických zdravotních službách). Složení odborné komise a podmínky pro členství v ní stanoví ust. § 22 zákona o specifických zdravotních službách. Odborná komise se skládá ze zdravotnického pracovníka,⁹⁶ sexuologa, psychiatra, klinického psychologa, lékaře se specializovanou způsobilostí v oboru endokrinologie a diabetologie, gynekologa a právníka (srov. ust. § 22 odst. 1, písm. a) až g) zákona o specifických zdravotních službách). Složení odborné komise reflektuje rozmanitost hledisek, které je třeba posoudit, než se osobě umožní absolvovat chirurgický zákrok. Měla by být zajištěna nezávislost členů odborné komise na poskytovateli zdravotních služeb, který bude případně chirurgické výkony provádět (srov. ust. § 22 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách).

Odborná komise projedná žádost osoby o chirurgickou změnu pohlaví pouze v případě, že je k žádosti připojeno souhlasné stanovisko ošetřujícího sexuologa, které vydává příslušný poskytovatel zdravotních služeb (srov. ust. § 22 odst. 3 zákona o specifických zdravotních službách). Samo projednání žádosti probíhá za přítomnosti osoby, která o změnu pohlaví žádá, popř. přítomnosti jejího opatrovníka. Ústní jednání se koná nejpozději do konce třetího měsíce ode dne podání žádosti pacienta. Při tomto jednání je odborná komise především povinna poučit osobu, resp. jejího opatrovníka o povaze zákroku, o jeho trvalých následcích a možných rizicích zákroku (srov. také dále). Komise je povinna ověřit, že dotyčná osoba tomuto poučení porozuměla a že se rozhodla zákrok podstoupit dobrovolně, tedy bez jakéhokoliv nátlaku (srov. ust. § 22 odst. 4 zákona o specifických zdravotních službách).

---

⁹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 202/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Sněmovní tisk 874/0 ze dne 22. července 2016.

⁹⁶ Zdravotnický pracovník musí být zaměstnancem státu, který je zařazený na ministerstvo, srov. ust. § 22 odst. 1, písm. a) zákona o specifických zdravotních službách.

Odborná komise následně vypracuje písemné stanovisko, přičemž zhodnotí všechny zákonné podmínky pro provedení změny pohlaví. Aby bylo stanovisko odborné komise kladné, musí k němu dát souhlas všichni její členové. Pokud by jen jeden jediný člen komise souhlas ke změně pohlaví neudělil, je stanovisko záporné. I takové stanovisko je komise povinna odůvodnit (srov. ust. § 22 odst. 6 zákona o specifických zdravotních službách).

Zákon upravuje řízení jako jednostupňové, tedy bez možnosti odvolání žadatele proti zápornému stanovisku komise. Osoba však žádost předložit znovu, a to v případě, že došlo ke změně okolností, které byly žadateli vytýkány v odůvodnění zamítavého stanoviska.⁹⁷

V případě, že o změnu pohlaví žádá osoba, která není plně svéprávná, může k chirurgickým výkonům dojít pouze za předpokladu souhlasu soudu (srov. ust. § 21 odst. 4, písm. c), zákona o specifických zdravotních službách). Odborná komise také musí při posuzování žádosti takové osoby přihlížet k její rozumové vyspělosti. Záznam o poučení, který odborná komise vydává, musí u osoby s omezenou svéprávností obsahovat také její názor. Na místně příslušný soud se obrací poskytovatel zdravotních služeb, který má provést chirurgickou změnu pohlaví, s návrhem na udělení souhlasu, ke kterému připojí písemnou žádost opatrovníka osoby, stanovisko odborné komise a také výše zmíněné vyjádření názoru dotčené osoby (srov. ust. § 22 odst. 10 zákona o specifických zdravotních službách).

Povaha chirurgických výkonů směřující ke změně pohlaví vyžaduje speciální úpravu udělení informovaného souhlasu, neboť se jedná o nevratné a závažné zásahy do integrity osoby. Dotyčná osoba je s celým procesem změny pohlaví seznámena již v rámci poučení od odborné komise, před kterou vysloví svůj souhlas s provedením chirurgických zákroků. Bezprostředně před započítím zákroku musí být informovaný souhlas člověka dán znovu (srov. ust. § 23 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách). Osoba má tak dostatek času na rozhodnutí, zda zákrok podstoupit, zvážení jeho rizik a na porozumění poučení lékařů. A zároveň je zajištěno, že si je svým rozhodnutím zákrok podstoupit jista i bezprostředně před jeho podstoupením. Opakované vyslovení souhlasu se zákrokem představuje jakousi pojistku, která chrání práva jak transsexuální osoby, tak poskytovatele zdravotních služeb.⁹⁸

---

⁹⁷ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. op. cit. 86, s. 518.

⁹⁸ Tamtéž.

Po provedení chirurgických výkonů je osobě vystaveno potvrzení poskytovatelem zdravotních služeb (srov. ust. § 23 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách). Toto potvrzení je zásadní s ohledem na datum jeho vydání, neboť k tomuto datu je pohlaví osoby změněno z pohledu práva (srov. ust. § 29 odst. 1 OZ, kterému jsme se podrobněji věnovali v bodu 2.1.1).

2.3 Právní úprava změny pohlaví v matričním zákoně

Celý proces změny pohlaví člověka je završen změnou jeho úřední identity, tedy změnou osobního jména, příjmení a rodného čísla osoby. Tuto úřední změnu pohlaví upravuje matriční zákon.

Poskytovatel zdravotních služeb, který vydal potvrzení o změně pohlaví, je povinen doručit toto potvrzení do tří pracovních dnů příslušnému matričnímu úřadu. Dle ust. § 10 matričního zákona je příslušným matričním úřadem ten, v jehož správním obvodu se dotyčná osoba narodila. Matriční úřad pak provede záznam o změně pohlaví do knihy narození (srov. ust. § 17a matričního zákona).

Ke změně osobního jména a příjmení osoby, u níž proběhla změna pohlaví, dochází na základě její žádosti, ve které dotyčná osoba uvede nové osobní jméno a příjmení podle své volby (srov. ust. § 72 odst. 5, písm. b) matričního zákona).

V případě, že by osoba po změně pohlaví sama o změnu osobního jména a příjmení nepožádala, bylo by její příjmení v knize narození změněno na tvar odpovídajícím novému pohlaví, a to v souladu s pravidly české mluvnice (pokud bylo pohlaví změněno z mužského na ženské, připojí se k příjmení přípony – á nebo – ová, v opačném případě dojde ke změně na tvar s příponou – ý nebo na tvar bez přípony). Osobní jméno osoby do knihy narození matriční úřad nezapiše, pouze tuto skutečnost oznámí soudu (srov. ust. § 72 odst. 5, písm. b) věta druhá matričního zákona).

Osobní jméno a příjmení osoby může být změněno již v průběhu procesu změny pohlaví, a to na základě žádosti této osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb o tom, že byla zahájena léčba pro změnu pohlaví. Matriční úřad povolí změnu osobního jména a příjmení pouze na neutrální osobní jméno (např. René, Alex) a příjmení (např. Pavlů, Dolejší) (srov. ust. § 72 odst. 5, písm. a) matričního zákona).

Osoby, u kterých dochází ke změně osobního jména a příjmení z důvodu ať už probíhající či dokončené změny pohlaví, jsou osvobozeny od správního poplatku za tuto změnu.⁹⁹

Pokud by došlo k přijetí návrhu novely občanského zákoníku, které jsme se věnovali v bodu 2.1.2, a byla by v českém právním řádu zakotvena změna pohlaví na základě prohlášení transsexuální osoby, muselo by dojít ke změně úpravy ustanovení o změně pohlaví také v matričním zákoně. Návrh novely samozřejmě upouští od podmínky předložení potvrzení o změně pohlaví provedením chirurgického výkonu, neboť ke změně pohlaví už úředně došlo (tj. ke změně pohlaví by již osoba žádný takovýto zákrok nemusela absolvovat). Stejně jako sama úřední změna pohlaví i dodatečný zápis o změně pohlaví do knihy narození by se prováděl na základě osobního prohlášení osoby, za předpokladu splnění výše uvedených podmínek (srov. blíže v bodu 2.1.2 písm. b), který se věnuje znění připravované novely občanského zákoníku).

---

⁹⁹ Srov. položky 11 a 154 sazebníku, jež je přílohou zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

3 Právní úprava změny pohlaví v některých evropských zemích

Problematika práv transsexuálních osob a zákonných podmínek změny pohlaví je specifická v tom ohledu, že odráží hodnoty společnosti v daném státě. Zatímco před několika lety se mohla otázka změny pohlaví zdát velmi kontroverzní a vzbuzovala ve společnosti velké emoce, v dnešní době se ukazuje, že společnost ve většině evropských států tuto problematiku začala akceptovat. Měřítkem může být vývoj v zákonné úpravě změny pohlaví v jednotlivých evropských zemích.

Zatímco v roce 2014 šestnáct evropských zemí změnu pohlaví ve svých právních rádech vůbec nezakotvovalo, resp. naprostá většina evropských zemí požadovala k jejímu právnímu uznání znemožnění reprodukční funkce, v roce 2019 změnu pohlaví právně neuznávalo pouze 7 z evropských států a většina ze zemí Evropy již právní podmínku sterilizace nevyžadovala.^{100, 101}

V následujícím textu práce se budeme věnovat právním úpravám změny pohlaví ve vybraných evropských státech. Zaměřovat se budeme zejména na zákonné podmínky změny pohlaví a na vývoj právní úpravy změny pohlaví v konkrétním státě.

3.1 Právní úprava změny pohlaví v Německu

Poprvé byla změna pohlaví v německém právu upravena v roce 1980, kdy byl přijat zvláštní zákon o změně jména a o určení příslušnosti k pohlaví ve zvláštních případech (dále jen „zákon o trans. osobách“).¹⁰²

Výše cit. zákon byl přijat, aby právně upravil možnosti změny pohlaví a práva transsexuálních osob v Německu. Pokud se tedy transsexuální osoba rozhodne své pohlaví

---

¹⁰⁰ Trans Rights Europe map 2014. Transgender Europe. 2014. [online]. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: https://www.tgeu.org/sites/default/files/Trans_Rights_Map_2014.pdf

¹⁰¹ Trans Rights Europe map 2019. Transgender Europe. 2019. [online]. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf

¹⁰² v Německu je označován jako tzv. *TranssexuelleGesetz*, tedy v překladu zákon o transsexuálních osobách.

změnit, může si zvolit jednu ze dvou variant, kterou německý zákonodárce zakotvil. Jedná o tzv. „malé řešení“ a „velké řešení.“¹⁰³

3.1.1 Změna osobního jména transsexuální osoby, tzv. „malé řešení“

„Malé řešení“ je upraveno v části první zákona o trans. osobách je vhodné pro osoby, které netrvají na právní změně údaje o jejich pohlaví, ale k životu v roli psychického pohlaví jim postačí změna osobního jména. Na rozdíl od české zákonné úpravy příjmení osoby, která obsahuje pravidlo přechylování ženských příjmení, nerozlišuje německá právní úprava tvar příjmení pro muže a ženy (používá se stejný tvar pro muže i ženy, např. Klaus Müller a Sonja Müller). Změna jména se tedy v Německu týká pouze osobního jména osoby. Osoba zvolené osobní jméno uvede v žádosti. Podmínky pro změnu jména u transsexuálních osob jsou upraveny v ust. § 1 odst. 1 zákona o trans. osobách. Ke změně osobního jména na neutrální či na jméno typické pro jiné pohlaví dojde na základě žádosti osoby za splnění následujících podmínek.

První podmínkou dle ust. § 1 odst. bodu 1. zákona o trans. osobách je, že se osoba z důvodu své transsexuality necítí jako příslušník pohlaví, které ji bylo určeno při narození a žije v roli pohlaví, které odpovídá její pohlaví identitě alespoň 3 roky. Tato podmínka je tedy založena na subjektivním pocitu osoby a na skutečnosti, zda dotyčná osoba tento subjektivní pocit promítla do svého každodenního života. Časový úsek tří let zaručuje, že se nejedná o proměnlivý pocit osoby, ale o stálý nesoulad pohlavní identity osoby s biologickým pohlavím.

Další podmínka opět reflektuje potřebu určité stálosti stavu, když stanoví, že ke změně osobního jména může dojít pouze, pokud lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že se pocit příslušnosti k opačnému pohlaví u osoby již nezmění (srov. ust. § 1 odst. 1 bod 2. zákona o trans. osobách).

Aby osoba mohla využít možnost tzv. „malého řešení“ musí se dle ust. § 1 odst. 1 bodu 3. písm. a) až d) zákona o trans. osobách jednat buď o německého občana, o cizince

---

¹⁰³ BARŠOVÁ, Andrea. op. cit. 50.

nebo osobu bez státní příslušnosti nebo o žadatele o azyl, který má v Německu obvyklé bydliště (nejedná se tedy o trvalý pobyt). V případě, že se jedná se o cizince a právní řád domovského státu této osoby neobsahuje srovnatelnou právní úpravu, může tento cizinec o změnu jména žádat v případě, že má na území Německa trvalý pobyt či přechodný pobyt, který lze prodloužit. Toto ustanovení tak otevírá možnost změny jména transsexuální osobou, která nemůže tuto možnost využít ve svém domovském státě, ale zároveň má k Německu užší vztah založený trvalým či přechodným pobytem.

K rozhodnutí o žádostech o změnu jména transsexuálních osob jsou věcně příslušné tzv. Amtsgerichte, tedy místní soudy, které rozhodují v tzv. obecné jurisdikci.¹⁰⁴ Místně příslušný je místní soud, v jehož obvodu má žadatel bydliště v okamžiku podání žádosti (srov. ust. § 2 odst. 1, 2 zákona o trans. osobách).

Rozhodnutí soudu o žádosti předpokládá ústní výslech žadatele o změnu jména a slyšení dvou znalců. Musí se jednat o znalce z oboru sexuologie a tito odborníci musí své stanovisko utvořit nezávisle na sobě. Ve svých znaleckých posudcích musí zhodnotit, zda se osoba skutečně neztotožňuje se svým biologickým pohlavím, zda žije v roli pohlaví, které odpovídá její pohlavní identitě alespoň 3 roky a zda na základě poznatků lékařské vědy existuje vysoká pravděpodobnost, že se žadatelova porucha pohlavní identity již významně nezmění (srov. ust. § 4 odst. 2, 4 zákona o trans. osobách).

3.1.2 Změna pohlaví z hlediska práva, tzv. „velké řešení“

Pokud si transsexuální osoba přeje změnit údaj o svém pohlaví a změnit tak své pohlaví z pohledu práva, může využít tzv. „velké řešení“.¹⁰⁵ Postup právní změny pohlaví je upraven v části druhé cit. zákona.

Na žádost transsexuální osoby, která se po dobu delší než tři roky neztotožňuje se svým biologickým pohlavím a která splňuje podmínky pro změnu jména, kterými jsme se

---

¹⁰⁴ Systém soudní moci v členských státech – Německo. European Justice. [online]. 2013. [cit. 2020-06-12] Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-de-cs.do?init=true

¹⁰⁵ BARSOVÁ, Andrea. op. cit. 50.

zabývali v přechozím bodě, soud rozhodne o změně jejího pohlaví (srov. ust. § 8 odst. 1 zákona o trans. osobách).

Až do roku 2011 bylo podmínkou pro právní uznání změny pohlaví také trvalé znemožnění reprodukční funkce a podstoupení operativní změny pohlaví, která zahrnuje i přeměnu pohlavní orgánů na pohlavní orgány opačného pohlaví. Ustanovení, která obsahovala tyto podmínky však byla rozhodnutím německého Spolkového ústavního soudu ze dne 11. ledna 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07 prohlášena za protiústavní.

Výše cit. rozhodnutí bylo pro právní úpravu změny pohlaví v Německu zásadní. Spolkový ústavní soud rozhodoval ve věci paní L.I., která je transsexuálkou MtF a která si změnila své osobní jméno na jméno ženské, prošla tedy tzv. „malým řešením.“ Paní L.I. chtěla následně vstoupit do registrovaného partnerství se ženou. Z pohledu práva však byla i nadále mužem, takže nemohla vstoupit do registrovaného partnerství, které je svazkem dvou osob stejného pohlaví.¹⁰⁶

Pokud by paní L.I. splnila podmínky pro tzv. „velké řešení“ ve smyslu ust. § 8 a násl. zákona o trans. osobách, byla by právně uznána nejen změna jejího osobního jména, ale i změna pohlaví. V tom případě by jí náležela všechna práva a povinnosti příslušející osobám nového pohlaví, tedy i právo vstoupit do registrovaného partnerství s osobou stejného pohlaví. L.I. však nepostoupila operativní zákrok směřující k přeměně pohlavních orgánů a nesplnila ani podmínku sterility, její pohlaví se proto z pohledu práva nezměnilo.¹⁰⁷

Spolkový ústavní soud se tak zabýval otázkou ústavnosti podmínky operativní změny pohlaví a podmínky znemožnění reprodukční funkce. Ve svém rozhodnutí dospěl Spolkový ústavní soud k názoru, že právo dotyčné osoby na pohlavní sebeurčení a na nedotknutelnost osobní integrity převažovalo nad zájmem zákonodárce zajistit trvalý a jednoznačný osobní status osoby. Spolkový ústavní soud dále zdůraznil, že chirurgická přeměna pohlavních orgánů představuje zásadní zásah do fyzické integrity, který přináší značná zdravotní rizika a komplikace. Spolkový ústavní soud proto prohlásil, že požadavek operativní přeměny pohlavních orgánů a požadavek znemožnění reprodukční funkce jsou v rozporu s německým základním zákonem (německy „*Grundgesetz*“, dále jen „Ústava

---

¹⁰⁶ Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu ze dne 11. ledna 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07.

¹⁰⁷ Tamtéž.

spolkové republiky Německo“). Rozhodl tedy, že ustanovení § 8 odst. 1 bodu 3. a 4. zákona o trans. osobách, která obsahují výše zmiňované podmínky nelze použít, dokud nevstoupí v platnost nový právní předpis.¹⁰⁸

V současné době tedy pro právní uznání změny pohlaví v Německu není vyžadováno splnění podmínky chirurgického zákroku ani podmínky znemožnění reprodukční funkce.

3.1.3 Právní uznání třetího pohlaví

V roce 2018 došlo v Německu k právnímu uznání tzv. „neurčitého pohlaví“. Jedná se o možnost intersexuálních osob, tedy osob, které se narodily s pohlavními znaky jak pohlaví mužského, tak pohlaví ženského, aby označila své pohlaví jako „*divers*“, tedy v překladu do českého jazyka „*jiný*“ (srov. ust. § 22 odst. 3 německého zákona o osobním stavu¹⁰⁹).

Ke změně právní úpravy v oblasti určování pohlaví došlo v důsledku rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 10. října 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16. V tomto rozhodnutí Spolkový ústavní soud vyslovil názor, že je zasahováno do základních práv intersexuálních osob tím, že pokud je podle zákona o osobním stavu nutné zaregistrovat pohlaví, neumožňuje zákonná právní úprava jiný záznam pohlaví než *žena* nebo *muž*.

Před zavedením „*jiného*“ pohlaví se dle zákonné právní úpravy v zákoně o osobním stavu postupovalo v případě narození intersexuálního dítěte tak, že se údaj o pohlaví do registru narození nezaznamenal. Skutečnost, že pohlaví intersexuálních osob nebylo určeno, je dle názoru Spolkového ústavního soudu v rozporu s čl. 2 odst. 1 ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy spolkové republiky Německo, který stanoví všeobecné právo na ochranu osobnosti osoby a na nedotknutelnost lidské důstojnosti. Spolkový ústavní soud dovodil, že

---

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ V němčině *Personenstandsgesetz*.

tato základní práva chrání i pohlavní identitu těch osob, které nemohou být trvale přiřazeni k mužskému, ani ženskému pohlaví.¹¹⁰

Vzhledem k výše uvedenému lze německou právní úpravu změny pohlaví a určování pohlaví označit za velmi progresivní. I v současné době obsahují právní řády 13 členských států Rady Evropy podmínku podstoupení operativního zákroku a podmínku sterilizace pro právní uznání změny pohlaví, zatímco z německého právního řádu byly tyto podmínky odstraněny již v roce 2011. Zároveň bylo Německo vůbec první evropskou zemí, která právní uznala tzv. „jiné“ pohlaví intersexuálních osob.

3.2 Právní úprava změny pohlaví v Maďarsku

Maďarská právní úprava změny pohlaví je velmi specifická. Až do roku 2017 neobsahoval maďarský právní řád zákonný základ pro změnu pohlaví. V prosinci roku 2017 došlo k novele maďarského zákona o rejstříkovém řízení,¹¹¹ díky které byl zákon rozšířen o ust. § 7, které zakotvilo možnost právního uznání změny pohlaví.

Dle výše cit. ustanovení provede příslušný správní úřad změnu pohlaví a změnu osobního jména osoby v registru narození na základě žádosti osoby, k níž připojí odborný posudek lékaře, který tuto změnu údajů doporučí. Dnes platná zákonná úprava změny pohlaví tedy neobsahuje podmínku podstoupení chirurgického zákroku ani podmínku sterilizace.

V březnu tohoto roku však maďarský parlament přijal zákon, který mimo jiné zakazuje změnu pohlaví. To představuje velký krok zpět v oblasti práv transsexuálních osob. Ještě před přijetím tohoto zákona byl jeho návrh podroben kritice ze strany nevládních organizací bojujících za práva transsexuálních osob (Amnesty International, Maďarská Aliance LGBT, Transgender Europe, Hatter Society, ILGA Europe), Komisařky Rady Evropy pro lidská práva, vysoký komisař OSN pro lidská práva a právníků specializujících se na lidská práva.^{112, 113} Dle

---

¹¹⁰ Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu ze dne 10. října 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16.

¹¹¹ V maďarštině *törvény az anyakönyvi eljárásról*

¹¹² Hungary bans people from legally changing gender. CNN. [online]. 2020. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>

¹¹³ Hungary prepares to end legal recognition of trans people. The Guardian. [online]. 2020. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/26/hungary-prepares-to-end-legal-recognition-of-trans-people>

jejich tvrzení se maďarské právo přijetím tohoto zákona dostane do rozporu s právní praxí evropských soudů a Maďarsko tím poruší svoje závazky z mezinárodního práva. Následně byl kritizován také způsob přijetí této novely, neboť k tomu došlo v době světové pandemie viru Covid-19.

Na základě této změny zákonné úpravy již nebude možné pohlaví osoby určené po narození na základě biologických znaků změnit. Pohlaví člověka takto bude právem vnímáno jako pohlaví biologické založené na primárních pohlavních znacích a chromozomech.¹¹⁴

Vývoj právní úpravy změny pohlaví v Maďarsku je tak velmi odlišný od vývoje v jiných evropských zemích. Místo toho, aby docházelo k postupnému rozvolňování podmínek právního uznání změny pohlaví, byla již první zákonná úprava změny pohlaví v Maďarsku upravena velmi liberálně. Neobsahovala ani podmínku podstoupení chirurgických zákroků ani podmínku sterilizace. Mohlo se tak zdát, že je zde snaha maďarského zákonodárce vyrovnat se standardu lidských práv v jiných evropských státech. Rozhodnutí maďarského parlamentu o přijetí zákona, jehož důsledkem je znemožnění právního uznání změny pohlaví je však důkazem, že Maďarsko je v oblasti práv transsexuálních osob stále velice konzervativní. Bude zajímavé sledovat další vývoj situace v Maďarsku, zejména pokud bude výše zmiňovaná novela podrobena přezkumu ze strany ESLP.

3.3 Právní úprava změny pohlaví ve Švédsku

Právní změna pohlaví byla ve Švédsku uzákoněna již v roce 1972, kdy byl přijat švédský zákon o pohlavní příslušnosti (dále jen „z. o pohl. přísl.“).¹¹⁵ A stala se tak první evropskou zemí, která zakotvila změnu pohlaví ve svém právním řádu.¹¹⁶ V roce 2012 byla ze švédské právní úpravy změny pohlaví odstraněna podmínka znemožnění reprodukční funkce

---

¹¹⁴ Hungary Outlaws Changing Gender on Documents After Birth. The New York Times. [online]. 2020. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2020/05/28/world/europe/hungary-transgender-law.html>

¹¹⁵ Ve švédštině *Lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall*.

¹¹⁶ Chronological overview of LGBT persons rights in Sweden. Government offices of Sweden. [online]. 2018. [cit. 2020-06-15] Dostupné z: <https://www.government.se/articles/2018/07/chronological-overview-of-lgbt-persons-rights-in-sweden/>

pro právní uznání změny pohlaví. Stalo se tak rozhodnutím stockholmského správního soudu, který tuto podmínku označil za protiústavní a za porušující Úmluvu.¹¹⁷

Dle platné švédské právní úpravy dojde k právnímu uznání změny pohlaví buď při splnění podmínek v § 1 bodech 1. až 4. cit. zákona, nebo podmínek stanovených v ust. § 2 bodech 1., 2. cit. zákona.

V prvním případě je zapotřebí, aby se dotyčná osoba dlouhodobě neztotožňovala se svým biologickým pohlavím, po určitou dobu žila v pohlavní roli svého psychického pohlaví, a aby existoval předpoklad, že se pohlavní identita dotyčné osoby již nezmění. Zároveň musí jít o osobu starší 18 let (srov. ust. § 1 bodů 1. až 4. z. o pohl. přísl.).

Úprava změny pohlaví v ust. § 2 cit. zákona pak vyžaduje, aby se jednalo o osobu s vrozenou poruchou pohlavní identity, u níž je změna pohlaví v souladu s vývojem její pohlavní identity a jejíž fyzický vzhled odpovídá jejímu psychickému pohlaví. Právní úprava změny pohlaví ve smyslu § 2 cit. zákona umožňuje právně uznat změnu pohlaví i u osoby mladší 18 let.

Až poté, co je změna pohlaví právně uznána, může na žádost osoby dojít k povolení operativní změny pohlaví a k přeměně pohlavních orgánů osoby (srov. ust. § 4 z. o pohl. přísl.). Pokud se jedná o zákrok, který zahrnuje odebrání pohlavních žláz biologického pohlaví, musí být splněny podmínky pro změnu pohlaví ve smyslu § 1 zákona o pohlavní identitě. V případě, že se jedná o osobu mladší 23 let, může k tomuto zákroku dojít pouze v případě, že pro to existují mimořádné důvody (srov. ust. § 4a z. o pohl. přísl.).

Co se týče operativní změny pohlaví, jak je zřejmé, švédská právní úprava obsahuje opačný mechanismus, než je tomu v České republice. Chirurgické zákroky směřující ke změně pohlaví a znemožnění reprodukční funkce nejsou podmínkou pro právní uznání změny pohlaví, ale naopak pouze osoba, jejíž změna pohlaví již byla právně uznána, může žádat o povolení podstoupit tyto medicínské zákroky. Podstoupení těchto operativních úkonů je tak výlučně fakultativní, záleží na vůli dotyčné osoby.

---

¹¹⁷ BARŠOVÁ, Andrea. op. cit. 50.

V lednu roku 2019 byla ve Švédsku přijata nová zákonná úprava, která umožňuje transsexuálním osobám, kterým bylo právně uznáno nové pohlaví, aby byla jejich pohlavní identita promítnuta i do rodných listů jejich dětí. Transsexuální osoba FtM, která dítě porodí, může být v rodném listě označena jako „otec“ a transsexuální osoba MtF, která dítě zplodila, jako „matka“.¹¹⁸

Švédská legislativa v oblasti práv transsexuálních osob je považována za jednu z nejprogresivnějších v Evropě a může být vzorem pro ostatní evropské země. Zároveň zkušenosti ze Švédska mohou pomoci odhalit úskalí tohoto pokrokového přístupu.

3.4 Právní úprava změny pohlaví na Maltě

Maltu rovněž řadíme mezi státy, jejichž přístup k právům transsexuálních osob je velmi pokrokový. Některé nevládní organizace specializující se na ochranu práv transsexuálů označují maltskou právní úpravu za vůbec nejvstřícnější vůči osobám s poruchou pohlavní identity.¹¹⁹

V roce 2015 byl na Maltě přijat zákon o pohlavní identitě, pohlavním vyjádření a pohlavních znacích (dále jen „z. o pohl. identitě“).^{120, 121} Pokud jde o právní úpravu změny pohlaví, jedná se o velmi pokrokový právní předpis. Na jeho základě si totiž transsexuální osoby mohou právně změnit pohlaví bez toho, aniž by prokázaly podstoupení chirurgických zákroků zahrnujících přeměnu pohlavních orgánů, hormonální terapie nebo jakékoli jiné psychiatrické, psychologické nebo lékařské vyšetření (srov. ust. bodu 3. odst. 4 z. o pohl. identitě). Nejenže tak není vyžadována podmínka podstoupení chirurgické změny pohlaví a znemožnění reprodukční funkce, maltská právní úprava nepožaduje ani potvrzení diagnózy transsexuality.

---

¹¹⁸ Sweden recognises trans parenthood. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://tgeu.org/sweden-recognises-trans-parenthood/>

¹¹⁹ Např. ILGA Europe, Transgender Europe, Amnesty International.

¹²⁰ Pohlavní identita označuje subjektivní vztah osoby ke svému pohlaví, tedy jak člověk sám sebe vnímá. Tento pocit může, ale nemusí odpovídat pohlaví biologickému. Pohlavní vyjádření naproti tomu znamená projev pohlavní identity navenek, v roli jakého pohlaví osoba vystupuje a jak ho společnost vnímá. Pohlavní znaky jsou pak myšleny ve smyslu biologického pohlaví, jedná se tedy o primární a sekundární pohlavní znaky. Srov. výkladová ustanovení z. o pohl. identitě.

¹²¹ Na Maltě je zákon oficiálně označován jako *Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act*.

Změna pohlaví na Maltě je tak založena čistě na pohlavím sebeurčení osoby. Za tímto účelem si může maltský občan změnit buď pouze osobní jméno nebo údaj o pohlaví nebo oba dva tyto osobní údaje současně (srov. ust. bodu 4. odst. 1 z. o pohl. identitě), a to jenom na základě jeho prohlášení o pohlavním sebeurčení. Nejsou vyžadovány žádné důkazy či osvědčení o jeho současné pohlavní identitě. Prohlášení činí dotyčná osoba před notářem.

Na základě ust. bodu 7. odst. 1 cit. zákona je možné změnit také pohlaví dítěte, a to na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, v tomto případě však o žádosti rozhoduje soud. V případě, že žádost podá sám nezletilý, soud musí přihlédnout k jeho věku a rozumové vyspělosti, zároveň musí být změna pohlaví v souladu s nejlepším zájmem dotyčného dítěte (srov. ust. bodu 7. odst. 2 písm a), b) z. o pohl. identitě). Zákon rovněž umožňuje, aby zákonní zástupci dítěte nechali posouzení své pohlavní identity na dítěti, které samo rozhodne, který údaj bude v registru narození zaznamenán (srov. ust. bodu 7. odst. 4 z. o pohl. identitě).

Citovaný zákon rovněž obsahuje ustanovení upravující pravidla zdravotní péče poskytované transsexuálům, pravidla pro trestní řízení proti transsexuálům a opatřeních proti jejich diskriminaci,¹²² která mají vytvořit vstřícné a inkluzivní prostředí pro transsexuální osoby. V ust. bodu 14. odst. 1 z. o pohl. identitě je zakotven zákaz provádění jakýchkoli chirurgických zásahů v souvislosti s pohlavními znaky nezletilého.

3.5 Právní úprava změny pohlaví v Polsku

Polsko bývá vnímáno jako jedna ze zemí, které jsou, co se týče společenských hodnot, velmi konzervativní. Důvodem je bezpochyby vliv katolické církve, neboť Polsko je země s velkou mírou religiozity.¹²³

Zástupci z řad polských odborníků (právníci, sociologové, politologové), kteří ve svých publikacích analyzují práva transsexuálních osob, odkazují na polskou ústavu a zejména

---

¹²² Aby bylo zabráněno diskriminaci, je stanovena pokuta za jakýkoliv diskriminační projev vůči transsexuální osobě až do výše 5 000 EUR (srov. ust. bodu 11. odst. 1 z. o pohl. identitě).

¹²³ Jedním z příkladů projevu konzervativního přístupu ze strany polských zákonodárců je problematika právní úpravy potratů. V současné době je v legislativním procesu návrh zákona, který by potraty v Polsku úplně zakazoval. Polish parliament delays decision on new abortion restrictions. The Guardian. [online]. 2020. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/polish-parliament-delays-decision-on-new-abortion-restrictions>

na ust. čl. 32, které zaručuje rovnost všech a rovné zacházení ze strany orgánů veřejné moci. V polském právním systému však deklaratorní ustanovení ústavy získávají povahu nároku pouze v případě, že jsou upraveny i na zákonné úrovni. Z tohoto důvodu byla v Polsku zdůrazňována potřeba přijmout zákon, který by upravil postup právního uznání změny pohlaví.¹²⁴

K prvnímu pokusu o přijetí právního předpisu, který by obsahoval ustanovení týkající se změny pohlaví, však došlo až v roce 2013, kdy vznikl návrh polského zákona o uznávání pohlaví.¹²⁵ Cílem této zákonodárné iniciativy bylo promítnutí nesouladu biologického pohlaví a psychického pohlaví transsexuálních osob do právního řádu Polska, neboť ten na tuto problematiku dosud nepamatoval.¹²⁶

Dle návrhu zákona o právním uznání změny pohlaví bylo pro právní změnu pohlaví zapotřebí splnit několik podmínek. Toto právo by mohly využít pouze osoby plně svéprávné, které nejsou vázány manželským svazkem a které trpí poruchou pohlavní identity. Další podmínkou by bylo doložení dvou odborných lékařských zpráv vypracovaných nezávisle na sobě dvěma lékaři z oboru sexuologie, psychiatrie nebo psychologie, přičemž tyto zprávy by musely prokazovat existenci poruchy pohlavní identity (srov. ust. čl. 5 bodu 1. až 3. cit. návrhu zákona). Při splnění těchto podmínek by následně byl osobě vydán nový rodný list obsahující údaj o novém pohlaví. Právní změna pohlaví by neměla vliv na právní postavení osoby, veškeré rodinné vztahy by zůstaly rovněž zachovány beze změny (srov. ust. čl. 12 bodu 1. cit. návrhu zákona).

V září roku 2015 byl návrh zákona o právním uznání změny pohlaví přijat polským parlamentem. Polský prezident Andrzej Duda však zákon vetoval. Tato skutečnost nebyla překvapivá, protože již v průběhu přípravy zákona prezident zdůrazňoval, že s mnoha ustanoveními zákona nesouhlasí. Prezident Duda vytýkal navrhované právní úpravě zejména pojetí pohlaví jako subjektivního pocitu jedince, který se v čase může měnit stejně jako jeho lékařská diagnóza. Jedním z vytýkaných nedostatků návrhu zákona byla také absence podmínek operativní přeměny pohlaví, hormonální léčby a života v sociální roli psychického

---

¹²⁴ MAKAREWICZ-MARCINKIEWICZ. Agnieszka. Gender Recognition in Poland as a Process of Social Exclusion. 2018. Institute of Political Science, University of Wrocław. s. 8.

¹²⁵ V polštině *ustawa o uznaniu płci*.

¹²⁶ Tamtéž, s. 10.

pohlaví jako podmínky pro právní uznání změny pohlaví. Andrzej Duda však nepředložil návrh zákona polskému ústavnímu soudu k posouzení, ani k jakékoli diskuzi s autory návrhu zákona. Tak návrh cit. zákona ukončil svou existenci.¹²⁷

V Polsku tak zůstává právní postup změny pohlaví neregulován, jeho podstoupení však není tamním právem zakázáno. O přípustnosti právního uznání změny pohlaví rozhodují polské soudy v rámci běžné rozhodovací činnosti v občanskoprávní soudnictví, a to bez jakéhokoli zákonného základu, který by obsahoval úpravu procesu právního uznání změny pohlaví. Součástí dokazování před soudem jsou pak odborná stanoviska sexuologů, přičemž soud si může vyžádat vyhotovení znaleckých posudků. Některé soudy vyžadují i připodobnění vzhledu dotyčné osoby ke vzhledu chtěného pohlaví, u některých soudů je rozhodující svědectví dotyčné osoby a zejména pak její motiv pro podstoupení změny pohlaví. Rozdílný přístup jednotlivých soudů zapříčiněný neexistencí zákonné úpravy tak vede k nerovnosti osob před zákonem.¹²⁸

Polsko je homogenní zemí z hlediska etnického, národnostního a náboženského. Doplněním tohoto specifického systému sociální jednoty je podle současné vlády také heterosexuality a biologicky podmíněné rozdělení na dvě pohlaví. Toto tradiční dělení společnosti na muže a ženy s pevně danými sociálními rolami ovšem může zapříčinit sociální vyloučení transsexuálních osob, a to zvláště pokud ke změně pohlaví a jeho právnímu uznání dochází způsobem, který není upraven zákonem.¹²⁹

Absence zákonné právní úpravy změny pohlaví má negativní dopad na právní postavení transsexuálních osob. Jedním z důsledků je omezený přístup ke zdravotní péči poskytované transsexuálním osobám. Tato péče zahrnující zejména návštěvy sexuologa, hormonální léčbu a psychiatrická sezení není v Polsku hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Tím dochází k vyloučení části transsexuálních osob z možnosti procesu změny pohlaví podstoupit. Právě odborné lékařské zprávy či znalecké posudky z oboru sexuologie totiž soudy vyžadují v rámci důkazního řízení. Tento postup se tak dostává do rozporu s pravidly WHO. Protože transsexualita je uvedena v nejnovější verzi ICD-11 (blíže v bodě 1.1.3) jako porucha

---

¹²⁷ Tamtéž, s. 14-15.

¹²⁸ Tamtéž, s. 10.

¹²⁹ Tamtéž, s. 19.

pohlavní identity, měla by být léčba transsexuality jako klasifikované nemoci hrazena ze systému veřejného zdravotního pojištění.¹³⁰

Právní aspekty změny pohlaví v Polsku jsou tak zcela specifické. Proces právního uznání změny pohlaví není sice nijak normován, přesto Polsko řadíme mezi země, v nichž je změna pohlaví možná, aniž by pro právní uznání změn pohlaví bylo zapotřebí podstoupit operativní změnu pohlaví. Podmínky pro právní uznání změny pohlaví jsou vymezeny pouze dosavadní judikaturou soudů, ty se mohou v konkrétních soudních řízeních lišit, což zakládá výše zmiňovanou nerovnost. Mezi tyto podmínky však nepatří podstoupení chirurgické změny pohlaví. Transsexuální osoba tyto zákroky nemůže podstoupit ani ze své vlastní vůle dříve, než obdrží soudní rozhodnutí týkající se jejího pohlaví. Tento postup je zakázán článkem 155 § 2 polského trestního zákoníku.¹³¹ Provedení operativních zákroků směřujících ke sterilizaci bez splnění podmínky existujícího soudního rozhodnutí o změně pohlaví je stíženo trestem odnětí svobody až na 10 let pro lékaře, který tyto zákroky provede (srov. ust. čl. 155 § 2 polského trestního zákoníku).

Bude tedy zajímavé sledovat vývoj této problematiky v Polsku, zda zůstane tradiční model rodiny a společnosti striktně zachován i přesto, že tím dochází k porušování mezinárodních závazků a ve světle judikatury ESLP také k porušování základních lidských práv zaručených Úmluvou.

---

¹³⁰ Tamtéž, s. 20.

¹³¹ V polštině *kodeks karny*.

4 Proces změny pohlaví – faktické a právní aspekty

Pokud se člověk rozhodne změnu pohlaví podstoupit, čeká jej dlouhá a náročná cesta. Proces změny pohlaví je komplexní a velmi přísně regulovaný, neboť zákroky, které osoba podstupuje, jsou nevratné a mohou pro ni mít velmi závažné zdravotní následky.

V minulosti se proces řídil metodikou vytvořenou Sexuologickým ústavem 1. Lékařské fakulty a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Jednalo se o terapeutický plán, který dělil průběh změny pohlaví do 5 let, přičemž v každém roce probíhalo konkrétní vyšetření či zákrok.¹³²

Později se od přesného časového vymezení jednotlivých fází upustilo, a to zejména s ohledem na nutnost individuálního, resp. specifického přístupu ke každému pacientovi. Jednotlivé fáze mohou mít u každého člověka různou délku, neboť vývoj pohlavní identity je u každého z lidí jinak dynamický, a je tedy potřeba jednotlivé fáze přizpůsobit aktuálnímu fyzickému i psychickému stavu konkrétní osoby.¹³³

I nadále ale dělíme proces změny pohlaví do několika fází, jejichž pořadí je třeba dodržovat. Jednotlivé postupy na sebe navazují a osobě je tak umožněn co možná nejúčinnější přechod k jinému pohlaví.

4.1 Diagnostická a rozhodovací fáze

Jednoznačná diagnóza transsexuality je nezbytnou podmínkou pro to, aby osoba mohla změnu pohlaví podstoupit a aby byla tato změna pohlaví následně také právně uznána (srov. ust. § 21 odst. 2, písm. a) zákona o specifických zdravotních službách).

Diagnostická fáze je založena na posouzení několika faktorů. Základem je přesvědčení dotyčného, že je příslušníkem jiného pohlaví, jeho negativní vztah k vlastním pohlavním orgánům, jeho prezentace vůči okolí (vystupování v roli opačného pohlaví, oblékání). Hlavním zdrojem informací pro diagnostiku poruchy pohlavní identity je výpověď dotyčného a pohovor

---

¹³² FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 43.

¹³³ Tamtéž.

s terapeutem. Nejspolehlivější metodou pro lékaře i psychology je metoda tzv. anamnestického rozhovoru, jehož cílem je získání informací potřebných k bližší analýze zdravotního a psychického stavu člověka. Existuje několik základních vodítek pro lékaře a psychology, která mohou být pro diagnostiku transsexuality rozhodující.¹³⁴

Transsexuálové obvykle již od dětství vystupují v roli opačného pohlaví, což se může projevat v preferenci hraček, kolektivu nebo také oděvu. Kritické bývá pro transsexuální osoby období puberty, kdy dochází k velkému psychickému vypětí, které je způsobeno zvýšeným vnímáním nesouladu psychického a anatomického pohlaví. Zejména proto, že se objevují druhotné pohlavní znaky, s nimiž se transsexuálové velmi špatně vyrovnávají a často se snaží tyto znaky maskovat, zakrýt či jakýmkoliv způsobem potlačit.¹³⁵

Jedním z posuzovaných znaků je také sexuální orientace osoby. U transsexuálů jsou obvyklými objekty sexuálního zájmu příslušníci stejného biologického pohlaví, tzn. opačného pohlaví ve vztahu k jejich psychickému pohlaví. Okolí je z tohoto důvodu velmi často považuje za homosexuály. Nejedná se však o homosexualitu v pravém slova smyslu, neboť oni sami se považují za příslušníky opačného pohlaví. Výjimečně se můžeme setkat s tzv. homosexuálními transsexuály, kteří navazují vztahy s osobami opačného biologického pohlaví, dle jejich subjektivního vnímání založeného pohlavní identitou se však jedná o osoby stejného pohlaví.¹³⁶

Vztahy, které transsexuálové navazují jsou však velmi často platonické, a to jednak z důvodu studu a obavy z přijetí druhým partnerem, zejména kvůli vlastnímu vědomí odlišnosti a konfliktu s vlastním tělem. Typická je zdrženlivost v sexuální oblasti, kdy se transsexuální osoby vyhýbají jakémukoliv fyzickému kontaktu v oblasti pohlavních orgánů.¹³⁷

Dalším znakem může být také celkový životní styl dotyčné osoby, tedy především volba povolání, zájmy, životospráva ale také okruh osob, kterými se člověk obklopuje.¹³⁸

Nezbytnou částí diagnostického procesu je prověření psychické sféry člověka. Transsexuální osoby se totiž velmi často uzavírají do sebe a vykazují znaky nejrůznějších

---

¹³⁴ Tamtéž, s. 14.

¹³⁵ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 445.

¹³⁶ FIFKOVÁ, Hana. op. cit. 29, s. 35.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 44.

psychických poruch, včetně deprese. Vyšetřující lékař, případně psycholog, tak sám konfrontuje osobu a snaží se zanalyzovat její psychický stav, tyto poznatky pak porovná s informacemi poskytnutými osobami vyskytujícími se v okolí dotyčného člověka. Nejčastěji jsou tyto údaje získávány od rodičů osoby, jejích přátel nebo jejího partnera. Důležité pro komplexní diagnózu je také posouzení sociální adaptace člověka, tedy jeho schopnost začlenit se do společnosti, navazovat společenské vztahy a obecně komunikovat s okolím.¹³⁹

Délka diagnostické fáze je velmi subjektivní. Někteří pacienti přichází už jako silně vyhraněné osoby nepochybující o své příslušnosti k opačnému pohlaví, jiní se mohou hledat několik let. Diagnostickou fází není vhodné nijak urychlovat a zasahovat tak do přirozeného vývoje pohlavní identity.¹⁴⁰

Po potvrzení diagnózy následuje fáze rozhodovací. V této části procesu by mělo dojít k rozhodnutí dotyčného, zda proces změny pohlaví podstoupí, či nikoliv. Velmi často je ale tato část minimalizována, jelikož osoba vyhledá pomoc sexuologa až ve chvíli, kdy je rozhodnutá změnu pohlaví podstoupit. Aby osoba mohla učinit konečné rozhodnutí o podstoupení celého procesu změny pohlaví, musí mít k dispozici veškeré informace. Tyto informace je povinen jí poskytnout terapeut. Zároveň sexuolog nesmí rozhodnutí osoby žádným způsobem ovlivňovat.¹⁴¹

4.2 Život v sexuální roli psychického pohlaví (Real life experience, Real life test), změna osobního jména a příjmení na neutrální

Poté, co se dotyčný rozhodl podstoupit změnu pohlaví, nastává fáze, kdy si vyzkouší každodenní život v roli pohlaví, které koresponduje s jeho pohlavní identitou. V odborné literatuře je proto tato fáze nazývána jako „*Zkušenost opravdového života*“ (neboli „*Real life experience*“), neboť osoba získává novou zkušenost tím, že se konfrontuje s realitou. S touto zkušeností bezprostředně souvisí tzv. „*Test opravdového života*“ (tedy v anglickém pojmosloví

---

¹³⁹ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 446.

¹⁴⁰ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 44.

¹⁴¹ Tamtéž.

„*Real life test*“), kdy si osoba ověří, zda je po takto získané zkušenosti připravená změnu pohlaví skutečně podstoupit.¹⁴²

Dotyčný postupně přechází na tuto pohlavní roli ve všech oblastech svého života. Smyslem této fáze je umožnit osobě, aby si uvědomila, jaké nástrahy jí život po změně pohlaví přinese a mohla tak zvážit finální rozhodnutí podstoupit nevratný lékařský zákrok.¹⁴³

Dotyčná osoba v této fázi seznámí své okolí se svou transsexualitou a se svým rozhodnutím podstoupit změnu pohlaví. Pokud tak doposud nečinila, začne se oblékat a celkově stylizovat do osoby opačného pohlaví a mluvit sama o sobě v příslušném rodě.¹⁴⁴

Často tedy dochází k otevření základních vztahů v rodině, v pracovním kolektivu a jiném blízkém okolí osoby. Vztahy se tak mohou stát transparentnějšími, ale může také dojít k úplnému odloučení mezi osobami. Rozhodnutí může u blízkých osob vzbudit jak empatii, tak hodnotové odsouzení. Nejvýrazněji se tato fáze projevuje ve vztazích mezi dětmi a rodiči, kteří mají často dlouhotrvající pocit abnormality či zvláštnosti svého dítěte, přiznání transsexuality tak může v některých ohledech osvětlit předchozí chování dítěte. Člověk v průběhu změny pohlaví se vyrovnává také s postojem k vlastní minulosti a ke svému původu.¹⁴⁵

V této fázi hraje velmi důležitou roli specializovaná psychoterapie zaměřující se zejména na růst sebevědomí osoby a přijetí sebe sama jako osoby druhého pohlaví. Psychoterapie může probíhat jak v kolektivní formě, tak individuálně. V tomto stádiu procesu změny pohlaví je základem individuální forma terapie probíhající mezi dotyčnou osobou a sexuologem. Skupinová terapie je však také velmi obvyklou formou. Při kolektivní terapii jsou osoby zařazeny do skupin dle fáze procesu změny pohlaví, ale také dle pohlavní příslušnosti. Existují rovněž společná setkání určená pro rodinné příslušníky a ostatní blízké osoby, které jsou procesem změny pohlaví bezpochyby také zasaženy.¹⁴⁶

---

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, s. 45.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ FIFKOVÁ, Hana. Psychoterapie v procesu přeměny pohlaví. [online]. 2002. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/psychoterapie>

¹⁴⁶ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 451.

Transsexuálům obvykle chybí vazby na určité sociální skupiny, a to zejména proto, že se celý předcházející život nemohli zařadit ani do jedné z těchto skupin. Jedním z cílů této fáze procesu je tedy vytvořit si vazby s okolím tak, aby okolí osobu přijalo v roli nového pohlaví.

K tomu, aby dotyčný mohl jako osoba druhého pohlaví vystupovat i navenek, mu napomůže také úřední změna osobního jména a příjmení na neutrální tvar. Matriční úřad tuto změnu provede na základě žádosti osoby a pouze za předpokladu, že byl zahájen proces změny pohlaví (srov. ust. § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona). V případě, že je žádosti osoby vyhověno, provede matriční úřad dodatečný zápis do matriční knihy, na jehož základě je osobě vydán nový rodný list. Následně může být osobě poskytnut i nový občanský průkaz se změněným jménem a fotkou odpovídající aktuálnímu vzhledu osoby. Tímto postupem lze dobře předejít nepříjemnostem v úředním styku, které mohou nastat v případě, kdy se osoba vystupující již v roli psychického pohlaví legitimuje průkazem totožnosti s fotografií a jménem, které odpovídají pohlaví biologickému (srov. blíže v bodu č. 2.3, ve kterém jsme se zabývali právní úpravou změny pohlaví v matričním zákoně).

V této fázi procesu může osoba nadále setrvat v manželství, resp. registrovaném partnerství, jelikož z právního hlediska je stále osobou původního (biologického) pohlaví. Dotyčný manžel však musí udělit souhlas se změnou příjmení na neutrální (osoba již nebude například Novák nebo Nováková, ale Nováků). Pokud jako manželé užívají stejné příjmení a matriční úřad vyhoví žádosti osoby o změnu příjmení, vztahuje se tato změna i na příjmení druhého manžela (srov. ust. § 73 odst. 2 matričního zákona).

V českém jazyce se tvoří ženská příjmení v souladu s pravidly mluvnice, a to přidáním přípony –ová nebo –á. Příslušnost k určitému pohlaví je tak zřejmá již z tvaru příjmení osoby. V tomto ohledu mají čeští transsexuálové obtížnější pozici, než by měli v jiných evropských zemích, kde k přechylování příjmení nedochází. Výjimky z tohoto obecného pravidla platí například pro cizinky či pro ženy, které vstoupily do manželství s cizincem. Příjmení v mužském tvaru mohou užívat také ženy jiné než české národnosti (srov. ust. § 69 a násl. matričního zákona). Tuto procesní problematiku by mohl odstranit nový zákon, resp. novela stávající legislativy (srov. vládní návrh zákona ze dne 2. září 2019, kterým se mění matriční zákon, Občanský zákoník a další související zákony). Pokud by došlo k přijetí této novely, bylo

by na základě žádosti osoby možné užívat příjmení v mužském rodě nebo v jiné podobě, kterou pravidla mluvnice umožňují.¹⁴⁷

4.3 Hormonální léčba

Dle závěru odborníků lze k zahájení hormonální léčby přistoupit až tehdy, pokud osoba žije alespoň několik měsíců v roli svého psychického pohlaví. A to zejména z toho důvodu, že hormonální léčba má význam až ve chvíli, kdy osoba nebude mít důvod skrývat případné pohlavní znaky, které se nově objeví jako následek působení hormonů.¹⁴⁸

Fáze hormonální terapie může být pro určitou skupinu transsexuálních osob fází finální. Někteří jedinci se totiž pro operativní zákroky nerozhodnou, postačí jim pouze částečné přiblížení se fyzické podobě psychického pohlaví. Zároveň je tato fáze jedinou možností pro tu část transsexuálů, kteří chirurgické výkony podstoupit nemohou ze zdravotních důvodů.¹⁴⁹

V praxi tento postup nečiní problémy transsexuálům FtM, a to zejména proto, že ve většině případů žijí v roli opačného pohlaví již dávno před tím, než se rozhodnou změnu pohlaví podstoupit. Život v roli psychického pohlaví je však mnohem komplikovanější pro skupinu osob MtF. Důvodem je zejména jejich fyzické vzezření, které lze často jen velmi složitě stylizovat do role, která by korespondovala s jejich pohlavní identitou. V některých případech transsexuálů MtF tedy započetí fáze hormonální léčby nelze podmiňovat úspěšným absolvováním fáze života v roli psychického pohlaví. Tyto fáze tak mohou splývat. Osoba začne užívat hormony, díky kterým se její tělesná dispozice začne proměňovat k podobě psychického pohlaví a může tak začít vystupovat v roli tohoto pohlaví i navenek.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 2. Úřad vlády České republiky. Informační systém ODok Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBA6CGYC8&fbclid=IwAR1LNxU4dhr9A9Ia_6vEolXvQS8dainwpDCwyjV5tskaGLO90QYkvHQMT7Q

¹⁴⁸ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 60.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 451.

Jedním z předpokladů pro započetí hormonální léčby je podstoupení somatického vyšetření, které může odhalit případné překážky podstoupení terapie. Důležitou roli hraje také foniatrická péče, která napomáhá osobám MtF, aby jejich hlas odpovídal přiměřené výšce hlasu chtěného pohlaví. Osoby podstupující proces změny pohlaví také běžně využívají služeb estetické medicíny, která umožní uzpůsobit jejich biologické dispozice psychickému pohlaví.¹⁵¹

Dle současné lékařské praxe je možné započít hormonální terapii již před dovršením věku 18 let, přičemž podmínkou je souhlas zákonného zástupce. Mezinárodně uznávané standardy péče vypracované Světovou odbornou asociací pro zdraví transgender osob (The World Professional Association for Transgender Health) stanoví i další podmínky, které by měly být splněny v případě, že hormonální terapii podstupují nezletilí. Jedná se zejména o prokázání dlouhodobé a intenzivní poruchy pohlavní identity, dále pak skutečnost, že se tento nesoulad pohlaví psychického a biologického s nástupem puberty ještě prohloubil. A zároveň musí být vyřešeny všechny potenciální psychologické, lékařské a sociální problémy, které by mohly léčbu narušit. Životní situace a rodinné zázemí dospívajícího musí být dostatečně stabilní pro zahájení léčby.¹⁵²

Na rozdíl od předchozích fází si fáze hormonální léčby ve většině případů nežadá zvláštní psychotherapeutický přístup. Hlavním úkolem sexuologa v této fázi je poskytnout dotyčné osobě potřebné informace a dohlížet na správné užívání hormonálních látek. U MtF transsexuálů je průběh této fáze většinou klidný a osoby převážně provází pocity spokojenosti. U FtM se naopak často objevuje kolísání nálad či dokonce deprese.¹⁵³

Hormonální terapii lze rozdělit na dvě základní stadia. První z nich spočívá v potlačení původního pohlaví. Biologické pohlaví však nikdy nelze potlačit kompletně.¹⁵⁴ Druhou etapou je potom indukce sexuálních charakteristik požadovaného pohlaví. Tato etapa je složitější pro skupinu osob MtF. V praxi dochází k obtížím v redukci ochlupení a u některých jedinců

---

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf s. 19.

¹⁵³ FIFKOVÁ, Hana. Psychotherapie v procesu přeměny pohlaví. [online]. 2002. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/psychotherapie>

¹⁵⁴ Nelze zejména změnit vliv androgenů na stavbu těla, velikost kostí nebo tvar čelisti. Estrogeny ale naopak mohou způsobit na šířku pánve. WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 452.

nedojde k růstu prsních žláz v takové míře, aby se staly viditelným pohlavím znakem. Obecně platí, že hormonální léčba je efektivnější u mladších osob.¹⁵⁵

Význam hormonální léčby spočívá zejména v jejím značném působení na centrální nervový systém osob. Předpokladem pro úspěch této terapie je zejména dodržení určeného dávkování hormonů a absolvování pravidelných lékařských vyšetření. Osoba by neměla hormony vysazovat, a to ani krátkodobě, neboť i takové přerušení by mohlo narušit její hormonální systém, ani dlouhodobě, neboť by mohlo dojít ke obnovení původních pohlavních znaků, které byly předchozím užíváním hormonálních látek potlačeny.¹⁵⁶

I délka hormonální léčby je u každé osoby individuální, měla by však trvat alespoň jeden rok, aby došlo k vytvoření alespoň základních pohlavních znaků příznačných pro nové pohlaví. Hladina hormonů by se měla přiblížit hladině hormonů, která je obvyklá u požadovaného pohlaví.^{157, 158} Odborníci se také shodují, že je skutečně nezbytné hormony užívat nejméně jeden rok, a to také proto, aby se prokázal jejich pozitivní či negativní vliv na osobu. A až na základě zjištění kvality těchto účinků je možné se rozhodnout, zda je vhodné přejít k operativním zákrokům.¹⁵⁹

4.4 Chirurgické výkony

Pokud osoba úspěšně absolvuje hormonální terapii, může přistoupit k fázi operativní změny pohlaví. Na rozdíl od hormonální léčby platí pro tyto chirurgické výkony striktní věková hranice 18 let (srov. ust. § 21 odst. 3 zákona o specifických zdravotních službách). Jak již vyplývá z toho, co bylo uvedeno v předchozích podkapitolách, je předpokladem pro výkon operativních zákroků také souhlas Odborné komise. Člověk se na Odbornou komisi obrací s písemnou žádostí o schválení operativní změny pohlaví. Jako podklad pro rozhodnutí komise

---

¹⁵⁵ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 452.

¹⁵⁶ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 66.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 46.

¹⁵⁸ Hranici minimálně jeden rok trvající hormonální léčby stanoví i mezinárodně uznávané standardy péče vypracované The World Professional Association for Transgender. [online]. 2012. [cit. 2020-06-07]. Dostupné z: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf s. 60.

¹⁵⁹ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 452.

musí dotyčný kromě písemné žádosti doložit také doporučení ošetřujícího lékaře (sexuologa), které není starší než 3 měsíce a doporučení klinického psychologa, rovněž ne starší než 3 měsíce. Komise si může vyžádat předložení i dalších dokumentů, a to například vyjádření rodinného terapeuta (v případě, že je osoba rodičem nezletilého dítěte).¹⁶⁰

Odborná komise je specializovaný orgán zřízený ministerstvem zdravotnictví a jemu podřízený. Je složená z odborníků z lékařských, ale i jiných oborů, kterých se změna pohlaví dotýká (sexuologie, psychiatrie, klinická psychologie, endokrinologie, gynekologie i zdravotnické právo; srov. ust. § 22 a násl. zákona o specifických zdravotních službách). Obsazení komise tak zajišťuje komplexní posouzení daného případu (srov. blíže v bodu 2.2, ve kterém jsme se věnovali právní úpravě změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách).

Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví, který vydalo ministerstvo zdravotnictví, stanoví další požadavky, které mají osvědčit připravenost pacienta podstoupit chirurgický zákrok směřující ke změně pohlaví. Dotyčná osoba musí konkrétně prokázat pokrok v přechodu do nové role a dále také pokrok ve styku s rodinou, v zaměstnání, zda tato nová sociální role znamená pozitivní změny v jejím osobním životě. Posuzující lékař by se měl přesvědčit, že osoba správně užívá předepsanou medikaci, nemá tendence k sebevraždě, nejeví příznaky psychotické poruchy apod.¹⁶¹

Chirurgická přeměna pohlavních orgánů představuje soubor velmi náročných a invazivních zákroků, které významně mění funkci i celkový stav stávajících orgánů. Účelem těchto zákroků je imitovat vzhled a funkci pohlavních orgánů psychického pohlaví. Výkon těchto chirurgických zákroků s sebou přináší mnohá rizika, a to nejen rizika běžná pro operativní zákroky obecně, ale také značnou část rizik specifických pro chirurgickou konverzi pohlaví. Jedná se zejména o ohrožení kontinence moči nebo stolice, tromboembolické potíže. U osob MtF je potenciálním rizikem také rakovina prostaty, neboť ta je u osob zachována, neodstraňuje se. O těchto možných následcích zákroku je nutno pacienta řádně poučit.¹⁶² Tato

---

¹⁶⁰ Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky. Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví. č. 8/2012. čl. 2 s. 5. [online]. 2012. [cit. 2020-06-05]. Dostupné zde: http://www.szu.cz/uploads/documents/CeM/NRLs/atb/doporucene_postupy/surveillance_g/Metodicky_pokyn_CPE_08.2012.pdf

¹⁶¹ Tamtéž, čl. 5, s. 6.

¹⁶² FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 83.

rizika jsou však vyvažována pozitivem, kterým je možnost osoby uzpůsobit své tělo do té podoby, která bude odpovídat jeho pohlavní identitě a umožní mu tak žít co nejvíce plnohodnotný život.

Samotné operativní zákroky se samozřejmě liší u osob FtM a MtF. U osob FtM je prvním zákrokem směřujícím ke změně pohlaví tzv. redukční mamoplastika. Jedná se o zákrok spočívající v odstranění mléčných žláz a tukové tkáně v oblasti prsu. Následuje přeměna ženských pohlavních orgánů na mužské. Osobě je nejdříve odebrána děloha spolu s vaječníky a vejcovodem.¹⁶³ Navazují zákroky vedoucí k modelaci mužských pohlavních orgánů. Dochází k odebrání kožní tkáně z oblasti předloktí či širokého svalu zádového a následně je tato kožní tkáň použita k vytvoření penisu.¹⁶⁴

Základem operativní přeměny pohlaví u osob MtF je tzv. demaskulinizace spočívající v odstranění varlat a penisu. Poté dochází k vytvoření vaginy, k čemuž se využívá dříve odebraná tkáň z oblasti penisu. Plastické vytvoření ženského pohlavního orgánu se provádí metodou, která je dobře propracovaná a osvědčená. Komplikace proto obvykle přicházejí až ve fázi hojení rány. Součástí operativních zákroků může být také plastika prsu neboli augmentační mamoplastika, která zvýší efekt zvětšení prsních žláz navozený z 60 % hormonálně.¹⁶⁵

4.5 Pooperační období

V období následujícím po provedení chirurgické změny pohlaví je psychická situace každého člověka závislá především na jeho osobnostních rysech, ale také na kvalitě předchozí psychoterapeutické péče. K problémům může dojít také v případě, kdy má osoba od zákroku a od následné kvality života po změně pohlaví nepřiměřené očekávání.¹⁶⁶ Proto hrají v procesu změny pohlaví významnou roli poučení a dialogy s ošetřujícími lékaři, kteří by měli pacienty

---

¹⁶³ Velká část pacientů si přeje co nejdříve odstranění dělohy, jelikož prožívají značný diskomfort v souvislosti s menstruací. Vyjmutí vaječníku zajistí lepší účinek terapie testosteronem, neboť i ony produkují hormon estrogen. FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 73.

¹⁶⁴ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 457.

¹⁶⁵ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. op. cit. 1, s. 86-89.

¹⁶⁶ FIFKOVÁ, Hana. Psychoterapie v procesu přeměny pohlaví. [online]. 2002. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/psychoterapie>

připravit na veškeré komplikace, které mohou v průběhu operativní přeměny, ale i po ní, nastat. Pro dosažení výsledku, který je způsobilý alespoň z části omezit negativní důsledky poruchy pohlavní identity, je důležité zajistit, aby pacienti měli realistické očekávání o průběhu procesu změny pohlaví.¹⁶⁷

Následná péče je důležitá pro fyzické a duševní zdraví dotyčného. Doporučuje se, aby byla prováděna specialisty, kteří osobu provázeli po celý proces změny pohlaví. Během jednotlivých fází vzniká silný vztah mezi posuzujícím lékařem (sexuologem) a pacientem. Pokud je to možné, měla by být i po zákrocích zachována kontinuita péče.¹⁶⁸

Finální částí procesu změny pohlaví je úřední změna pohlaví (srov. blíže v bodu č. 2.3, ve kterém jsme se zabývali právní úpravou změny pohlaví v matričním zákoně). Dojde tak k definitivní změně jména a příjmení na ženské či mužské (již se nejedná o neutrální tvar používaný ve fázi Real life experience, Real life test). Osobě je vystaven nový rodný list, nové rodné číslo a dochází i k výměně veškerých osobních dokladů, ale i dalších dokumentů, a to i se zpětnou platností. Dochází tak ke změně například na maturitním vysvědčení, výučním listě či na vysokoškolském diplomu. Měněny jsou osobní údaje dotyčného tak, aby odpovídaly aktuálnímu zápisu v matriční knize.¹⁶⁹

Osobám po změně pohlaví náleží všechna práva příslušející zástupcům nového pohlaví. Mohou tedy uzavírat manželství či vstupovat do registrovaného partnerství a pomocí určitých právních institutů i zakládat rodiny. Transsexuálové se mohou stát rodiči pomocí umělého oplodnění, náhradního mateřství či osvojení.

---

¹⁶⁷ Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf s. 56.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 64.

¹⁶⁹ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 458.

4.5.1 Problematika manželství a registrovaného partnerství transsexuálních osob

Osoba, která prošla změnou pohlaví a jejíž změna pohlaví je právně uznána, může uzavřít manželství nebo vstoupit do registrovaného partnerství za stejných podmínek jako osoba, která se s tímto pohlavím narodila.

Manželství však může uzavřít pouze s osobou opačného pohlaví k pohlaví novému (právně uznanému). Manželství je v českém právním řádu chráněno jako svazek dvou osob opačného pohlaví. Proto je zánik manželství podmínkou pro podstoupení operativní změny pohlaví (srov. ust. § 21 odst. 2, písm. b) zákona o specifických zdravotních službách). Dotyčná osoba samozřejmě může zůstat ve vztahu s bývalým manželem a může s ním také vstoupit do registrovaného partnerství, které je obdobou manželského svazku pro osoby stejného pohlaví (srov. rozhodnutí ESLP ve věci Wena a Anita Parry versus Spojené království, kterému se blíže věnujeme v bodu 5.2.3).

V českém právním řádu je právní postavení registrovaných partnerů upraveno zákonem č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o registrovaném partnerství“). Zůstává ale otázkou, zda je registrované partnerství odpovídající alternativou pro manželství, neboť práva a povinnosti registrovaných partnerů nejsou shodná s právy a povinnostmi manželů.

Jedním z nejzásadnějších rozdílů mezi registrovaným partnerstvím a manželstvím je skutečnost, že na rozdíl od manželů registrovaní partneři nemají nárok na vdovský či vdovecký důchod (srov. ust. § 49 odst. 1, 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění dále jen „zákon o důchodovém pojištění“ a contrario). V případě smrti jednoho z partnerů také nedochází k přechodu určitých nároků zesnulého partnera ze systémů sociálního zabezpečení na druhého partnera, jak je tomu v případě manželství (srov. ust. § 51 odst. 1 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění a ust. § 63 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění a contrario).

Zatímco uzavřením manželství vzniká manželům *ex lege* také příbuzenský vztah s rodinnými příslušníky druhého manžela tedy tzv. švagrovství (srov. ust. §774 Občanského zákoníku), pokud osoby vstoupí do registrovaného partnerství, žádný obdobný vztah k příbuzným partnera nevzniká.

Vůbec nejvýznamnějším rozdílem je absence práva na registrovaných partnerů společně osvojit dítě, protože toto právo zákon přiznává pouze manželům (srov. ust. § 800 odst. 1 Občanského zákoníku).

Osoby v registrovaném partnerství mají právo tzv. individuálního osvojení, tedy osvojení jedním z partnerů, jakožto osvojení tzv. osamělou osobou ve smyslu ust. § 800 odst. 1 věty druhé Občanského zákoníku. Tuto možnost však až donedávna vylučoval zákon o registrovaném partnerství v ust. § 13, který stanovil, že „*trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.*“ Tento zákaz však odporoval ustanovením čl. 8 a čl. 14 Úmluvy, zákonodárce se tak dostal do rozporu s mezinárodním právem a jedinou možností, jak bylo možné tento nesoulad odstranit, byla změna právní úpravy. Ústavní soud tak ustanovení §13 zákona o registrovaném partnerství zrušil svým náleznem Pl. ÚS 7/2015.¹⁷⁰

Na základě výše zmiňovaného nálezu Ústavního soudu se tak může jeden z partnerů stát osvojitelem, soud tak rozhodne o výmazu údajů o druhém rodiči z matriky ve smyslu § 800 věta druhá Občanského zákoníku. Osvojené dítě tedy bude mít z pohledu práva pouze jednoho rodiče.¹⁷¹

Legislativní návrhy, které by umožnily společné osvojení osobám stejného pohlaví doposud nedospěly do zdárného konce. Naposledy, a to v březnu roku 2019, projednávala poslanecká sněmovna novelu Občanského zákoníku, která by umožňovala uzavřít manželství i osobám stejného pohlaví, projednávání tohoto návrhu však bylo odročeno.¹⁷²

---

¹⁷⁰ WINTR, Jan. Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách [online]. 2009. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/analiza_ceske_pravni_upravy_osvojeni.pdf

¹⁷¹ KADEŘÁBKOVÁ, Veronika. Registrované partnerství – aktuální tendence v Evropě. 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, s. 62.

¹⁷² Poslanecká sněmovna České republiky. Sněmovní tisk 201. Novela občanského zákoníku. [online]. 2019. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=201>

4.5.2 Možnosti založení rodiny osobami po změně pohlaví

Co se týče umělého oplodnění, mohou osoby po změně pohlaví tuto možnost využít za stejných podmínek jako páry, kterým se nedaří počít dítě přirozenou cestou. Z výše uvedeného již vyplývá, že reprodukční funkce osoby, která podstoupila proces změny pohlaví, musí být znemožněna, jelikož se jedná o zákonnou podmínku změny pohlaví (srov. blíže v bodu 2.1.1, ve kterém jsme se zabývali platnou právní úpravou změny pohlaví v Občanském zákoníku). Nejčastěji tedy bude použito zárodečných buněk darovaných jinou osobou, tedy tzv. „anonymním dárcem“ ve smyslu ust. § 3 odst. 4 písm. c) zákona o specifických zdravotních službách.

K umělému oplodnění však může ve výjimečných případech dojít i s využitím zárodečných buněk, které byly transsexuální osobě odebrány před provedením zákroku.¹⁷³ Osoby po změně pohlaví by se tak mohly stát biologickými rodiči dítěte i po znemožnění reprodukční funkce. Jednalo by se ale o situaci obcházející platnou právní úpravu či stojící mimo rámec regulovaný právem. Dle platné právní úpravy dochází k umělému oplodnění na základě společné žádosti muže a ženy (srov. ust. § 6 zákona o specifických zdravotních službách). Osoba MtF, které byly před zákrokem odebrány zárodečné buňky, je ovšem po změně pohlaví z pohledu práva ženou. Nemůže tedy společně se svou partnerkou o umělé oplodnění žádat. V praxi velmi často dochází k obcházení této podmínky tím, že žadatelem o oplodnění je spolu s ženou nikoliv její partner ale například její bratranec či kamarád.¹⁷⁴ Tomuto muži, ať už je či není partnerem ženy, však svědčí domněnka otcovství. Je tedy nerozhodné, zda došlo k oplodnění zárodečnými buňkami žadatele či anonymního dárce (osobou MtF), dle ustanovení § 778 Občanského zákoníku „*se má za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.*“¹⁷⁵ I v případě, že by došlo k použití zárodečných buněk od osoby MtF, nemohla by jí za žádných okolností svědčit domněnka otcovství, zejména proto, že už je z pohledu práva ženou, a také z důvodu, že nemohla být

---

¹⁷³ WEISS, Petr. op. cit. 5, s. 458.

¹⁷⁴ Žadatelem však nesmí být osoba, která má k ženě příbuzenský vztah vylučující uzavření manželství podle občanského zákoníku. Nemůže tedy jít o osobu ve vztahu předka a potomka, ani ve vztahu sourozeneckém, toto omezení se vztahuje i na osoby, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením. Srov. ust. § 6 odst. 2. zákona o specifických zdravotních službách a ust. § 675 občanského zákoníku.

¹⁷⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-975). Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-457-6.

osobou udělující souhlas s umělým oplodněním. Touto cestou by tedy mohlo vzniknout biologické rodičovství osoby MtF, nikoliv však rodičovství právní.

Co se týče osvojení, je zapotřebí splnit podmínku danou ust. § 800 odst. 1 Občanského zákoníku a to, že „*osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů.*“ Pouze výjimečně se osvojitelem může stát tzv. osamělá osoba, v tomto případě pak soud rozhodne také o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči. Předpokladem pro společné osvojení (kdy v matričním zápise budou figurovat oba rodiče) je tedy existující manželství mezi osobami. Manželství může být uzavřeno pouze mezi mužem a ženou. Ke společnému osvojení osobou po změně pohlaví tak může dojít pouze v případě, že tato osoba vstoupila do manželství s osobou opačného pohlaví ve vztahu k pohlaví novému (psychickému).

Další možností založení rodiny pro osoby, které prošly změnou pohlaví, je náhradní mateřství. Jedná se o institut, který v českém právním řádu není upraven, ale není ani zakázán. Jedinou zákonnou zmínku o tomto institutu najdeme v ustanovení § 804 větě druhé Občanského zákoníku, přičemž se jedná o výjimku ze zákonného zákazu osvojení mezi osobami příbuznými v linii přímé nebo mezi sourozenci. Tuto cestu mohou využít zejména osoby MtF, které žijí v heterosexuálním vztahu (s partnerem opačného pohlaví ve vztahu k pohlaví psychickému, tedy v případě osob MtF s mužem).

Jak bylo už řečeno, náhradní mateřství se uskutečňuje mimo rámec právní regulace. Z tohoto důvodu je vztah mezi náhradní matkou a zamýšlenými rodiči založen dohodou, která není právně vynutitelná. Předpokladem náhradního mateřství je existence embrya. Toto embryo vzniká spojením mužských a ženských zárodečných buněk. Ve výše zmíněném případě osoby MtF tedy bude nutné zajistit vajíčka od dárkyně, neboť osoba po změně pohlaví svá vlastní vajíčka postrádá. Embryo vzniklé spojením zárodečných buněk je následně vloženo do náhradní matky, ve které se vyvíjí v plod. Občanský zákoník v svém § 775 stanoví, že matkou dítěte je žena, která je porodila. Matkou dítěte je tak z pohledu práva náhradní matka, matka zamýšlená (tzv. matka sociální) se může matkou dle práva stát tak, že dítě osvojí. Co se týče otcovství, použijí se pravidla pro určování otcovství stanovená v ustanovení § 776 a násl. Občanského zákoníku. Konkrétní postup se bude odvíjet od

skutečnosti, zda je náhradní matka vdaná či nikoliv.¹⁷⁶ Náhradní mateřství je tedy institutem založeným pouze na důvěře mezi náhradní matkou a zamýšlenými rodiči. Nikdo nemůže náhradní matku nutit, aby po narození dítěte dala souhlas k jeho osvojení, stejně nelze na zamýšlených rodičích požadovat, aby dítě osvojili.¹⁷⁷ Přesto se jedná o variantu, která může osobám po změně pohlaví umožnit stát se rodiči.

Ve chvíli, kdy je změna pohlaví uznána právně, má osoba možnost začít novou kapitolu života, ve které již vystupuje ve všech ohledech jako osoba nového pohlaví. Osoba se musí se svým novým tělem sžít. Přestože její tělesné dispozice nyní odpovídají její pohlavní identitě, jedná se období plné změn, které je pro tyto osoby psychicky velmi náročné. Hormonální léčba u osob po změně pohlaví trvá doživotně stejně jako pravidelná lékařská vyšetření významná vzhledem k výše zmiňovaným rizikům operativní změny pohlaví.

Většina transsexuálních osob po změně pohlaví cítí úlevu, vysvobození a svého rozhodnutí nelituje, existují ale i případy, kdy provedené operativní zákroky psychický stav osoby rapidně zhorší a osoba své rozhodnutí podstoupit změnu pohlaví zpochybňuje (srov. případ Diany Polyakové, kterému se věnujeme v bodu 6.2).

---

¹⁷⁶ V případě, že by byla vdaná, svědčila by manželovi náhradní matky domněnka otcovství dle ust. §776 odst. 1 občanského zákoníku a *ex lege* se tak stane otcem. Muselo by tedy dojít k popření otcovství manželem náhradní matky (srov. ust. §785 odst.1 občanského zákoníku) a k určení otcovství zamýšleného (biologického otce). Situace, kdy náhradní matka vdaná není, je jednodušší, neboť k určení otcovství biologického otce může dojít již během těhotenství náhradní matky, a to na základě souhlasného prohlášení ve smyslu ust. §779 odst. 1.

¹⁷⁷ FRINTA, Ondřej. Přednáška v rámci povinně volitelného předmětu Právní ochrana dítěte. Právnická fakulta, Univerzita Karlova. Kód předmětu v informačním systému: HP0331. ze dne 4. března 2019.

5 Vybraná judikatura Evropského soudu pro lidská práva týkající se změny pohlaví

Primární úlohou ESLP je kontrolovat dodržování základních lidských práv a svobod zaručených Úmluvou. Úroveň ochrany základních lidských práv v Evropě se vyvíjí, zlepšuje, což nejlépe reflektuje právě judikatura ESLP. Znění mezinárodních lidskoprávních norem se nemění, ale výklad těchto norem ESLP se v čase proměňuje a odráží tak současnou situaci ve společnosti.¹⁷⁸

Co se týče právní úpravy změny pohlaví a zákonných podmínek změny pohlaví, neexistuje mezi členskými státy Rady Evropy shoda. Některé členské státy změnu pohlaví neumožňují vůbec (Albánie, Severní Makedonie), některé ji podmiňují podstoupením operativních zákroků vedoucích ke sterilitě transsexuální osoby (Česká republika, Slovensko, Finsko, Srbsko, Bulharsko, aj.), ale většina členských států již tuto podmínku neobsahuje a ke změně pohlaví postačuje – za splnění dalších zákonných podmínek – diagnóza transsexuality (Německo, Rakousko, Polsko, Švédsko, Itálie, aj.).¹⁷⁹

ESLP již několikrát ve své judikatuře vyslovil požadavek, aby státy upravily vnitrostátní právní předpisy upravující práva transsexuálních osob tak, aby nedocházelo k diskriminaci transsexuálních osob kvůli jejich poruše pohlavní identity. Právní úpravy v členských státech by měly odpovídat potřebám společnosti, ale vzhledem k obecnému nárůstu žádostí o změnu pohlaví se některé vnitrostátní zákonné úpravy zdají být neodpovídající.¹⁸⁰

V kauzách, které se týkaly právního postavení transsexuálních osob, posuzoval ESLP nejčastěji porušení následujících lidských práv: práva na respektování rodinného a soukromého života (čl. 8 Úmluvy), práva na uzavření manželství (čl. 12 Úmluvy), a zákaz diskriminace (čl. 14 Úmluvy).

---

¹⁷⁸ DOLEŽAL, Adam. Právní otázky související s problematikou translidí pod zorným úhlem rozhodnutí Velkého senátu ESLP ve věci *Hämäläinen vs Finsko*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2014, roč. 4, č.3. ISSN 1804-8137. s. 45.

¹⁷⁹ Trans Rights Europe map 2019. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf

¹⁸⁰ DOLEŽAL, Adam. op. cit. 167, s. 45.

V posledních letech se Evropský soud pro lidská práva vyjadřoval zejména k zákonným podmínkám změny pohlaví v jednotlivých členských státech. Došlo také k významnému názorovému posunu v judikatuře týkající se změny pohlaví, která reflektuje dynamický vývoj v oblasti ochrany lidských práv. Tento vývoj v interpretaci Úmluvy se pokusíme shrnout v následujících bodech, a to pomocí rozboru významných rozhodnutí ESLP týkajících se základních lidských práv a svobod v souvislosti s transsexualitou a změnou pohlaví.

5.1 Christine Goodwin versus Spojené království (2002)

ESLP rozhodoval ve věci stěžovatelky Christine Goodwin, které byla diagnostikována transsexualita. Stěžovatelka v roce 1990 podstoupila operativní změnu pohlaví z mužského pohlaví na ženské.

V následujících letech se stěžovatelka stala obětí sexuálního obtěžování na pracovišti. V této věci se také obrátila na specializovaný soud pro pracovněprávní spory (Industrial Tribunal), který však dle jejího tvrzení jejímu návrhu nevyhověl, a to z důvodu, že z právního hlediska byla stále mužem. Stěžovatelka se s diskriminací setkala i v následujícím zaměstnání, kdy ji pracovní kolektiv nepřijal a vedoucí pracovník s ní zacházel jinak než s ostatními zaměstnanci.¹⁸¹

S nerovným zacházením se stěžovatelka setkala i v oblasti sociálního zabezpečení. Dle sdělení Ministerstva sociálních věcí stěžovatelka neměla nárok na starobní důchod ve věku šedesáti let, což byl v té době důchodový věk žen ve Spojeném království. Stěžovatelka tedy byla povinna odvádět pojištění až do dne svých pětadesátých narozenin, kdy dosahovali důchodového věku muži.

Ve věci stěžovatelky mohli jednat pouze úředníci určité kategorie, neboť spis ministerstva sociálních věcí týkající se stěžovatelky byl označen jako "důvěrný." V praxi to ovšem znamenalo, že se stěžovatelka nemohla obracet přímo na úřad sociálního zabezpečení, ale musela si domlouvat jednání s příslušným úředníkem. Ve spise byla i nadále vedena jako

---

¹⁸¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

osoba mužského pohlaví, a i ve veškeré komunikaci, která ze strany úřadu probíhala, bylo uvedené její původní mužské křestní jméno.¹⁸²

Christine Goodwin se proto obrátila na Evropskou komisi pro lidská práva a namítala porušení článků 8, 12, 13 a 14 Úmluvy, a to z důvodu neodpovídajícího právního postavení transsexuálů ve Spojeném království, zejména pak v souvislosti se zacházením s transsexuálními osobami v zaměstnání, ve věcech sociálního zabezpečení a důchodového pojištění. V listopadu roku 1998 vstoupil v platnost Protokol č. 11 k Úmluvě, na základě kterého se stal příslušným k rozhodování o stížnosti ESLP.¹⁸³

5.1.1 K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy

Čl. 8 Úmluvy zakotvuje právo na soukromý život a jeho respektování okolím i státem. Státní orgán může do tohoto práva zasáhnout pouze na základě zákona, a to z důvodů v demokratické společnosti nutných. Soud se tedy zabýval zejména tím, zda tím, že změna pohlaví stěžovatelky nebyla právně uznána, bylo zasaženo do práva stěžovatelky na soukromý život a jeho respektování, tedy zda stát porušil svoji povinnost zajistit stěžovatelce nerušený výkon tohoto práva.

Skutečnost, že stát odmítá uznat dotčené osobě změnu pohlaví, nelze dle názoru ESLP považovat pouze za drobnou nevýhodu či formalitu. Nesoulad mezi pohlavní rolí, ve které osoba vystupuje ve společnosti, a pohlavím, které ji přisuzuje právo, vyvolává stres, odcizení, pocity viny a ponížení. Vzniká tak konflikt mezi společenskou realitou a právem.¹⁸⁴

Léčba transsexuality a chirurgické zákroky směřující ke změně pohlaví byly v době rozhodování ve věci ve Spojeném království povoleny, a dokonce byly tyto medicínské postupy ze strany státu financovány, zdá se tak nelogické, že stát odmítá právně uznat výsledek, ke kterému proces změny pohlaví směřoval.

---

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Tamtéž.

Neexistuje společné evropské stanovisko, které by stanovilo, jak se mají státy vyrovnat s důsledky změny pohlaví, které vznikají v různých oblastech práva. Jedná se zejména o vliv na trvání manželství osoby, příbuzenství či práva na ochranu soukromého života. S ohledem na rozdílnost právních systémů smluvních států není absence společného přístupu překvapivá.¹⁸⁵

ESLP dále zdůraznil potřebu začlenit transsexuálních osoby do společnosti, přijmout opatření proti diskriminaci těchto osob a přijmout opatření pro právní uznání změny pohlaví jako jedny z primárních záležitostí, se kterými by se členské státy ve svých právních rádech měly vypořádat.

V čl. 8 Úmluvy je chráněna osobní sféra každého jednotlivce, a to včetně práva každé osoby určit svou vlastní osobní identitu. Situace transsexuálních osob, které prošly chirurgickou změnou pohlaví, je podle názoru ESLP neuspokojivá. Tyto osoby i nadále žijí mezi dvěma světy, jelikož nenáleží ani k jednomu pohlaví. Pozitivní následky operativních zákroků jsou tak minimalizovány. Dle názoru ESLP již nadále nelze záležitosti týkající se transsexuálních osob považovat za sporné či pochybné, protože ani sporné ani pochybné nejsou.¹⁸⁶

Na druhou stranu si je ESLP vědom potíží, jaké s sebou přináší změna systému v souvislosti se zakotvením právního uznání změny pohlaví. Nepodceňuje dopady, které bude mít tato změna v právním řádu, zejména pokud jde o zaznamenávání narození, rodinné právo, příbuzenství, dědění, právo sociálního zabezpečení a pracovní právo. ESLP je však toho názoru, že tato úskalí a potenciální problémy nejsou nepřekonatelné.

S ohledem na výše uvedené tak ESLP shledal, že Spojené království se již nadále nemůže odvolávat na vlastní uvážení v přístupu k osobám po operativní změně pohlaví. V konkrétním případě stěžovatelky neexistuje žádný veřejný zájem, který by konkuroval jejímu zájmu na právním uznání změny pohlaví. ESLP tak dospěl k názoru, že ze strany státu

---

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

nebylo dostatečně respektováno právo stěžovatelky na soukromý život a došlo tedy k porušení čl. 8 Úmluvy.¹⁸⁷

Tento názor ESLP je významný z toho důvodu, že se jeho vyslovením ESPL odchýlil od své dosavadní judikatury, ve které opakovaně vyslovil možnost vlastního uvážení státu ve věcech právního postavení transsexuálních osob. V předchozích rozhodnutích ESLP výslovně uváděl, že stát není povinen zapsat změnu pohlaví do registru narození a právně ji tak uznat.¹⁸⁸

ESLP tento posun v nazírání odůvodnil tím, že musel vzít v úvahu vývoj postavení transsexuálních osob ve společnosti, a to nejen ve Spojeném království, ale i v jiných členských státech Rady Evropy. ESLP také zdůraznil potřebu neustálého přezkoumávání vhodných právních opatření v této oblasti. Úmluva je především nástrojem ochrany lidských práv, a jestliže se úroveň těchto lidských práv v čase vyvíjí, musí na to ESLP ve své judikatuře reagovat. Jen tak je možné udržet dynamický a evolutivní přístup ESLP k ustanovením Úmluvy.¹⁸⁹

5.1.2 K tvrzenému porušení čl. 12 Úmluvy

V čl. 12 Úmluvy je zakotveno právo uzavírat manželství, přičemž toto právo přísluší mužům a ženám, kteří dosáhli věku stanoveného vnitrostátním právním předpisem. Dle tvrzení stěžovatelky dochází k porušení tohoto článku Úmluvy, pokud osoba po změně pohlaví nemá právo uzavřít manželství s osobou opačného pohlaví k pohlaví novému. ESLP ve svých předchozích rozhodnutích týkajících se práv transsexuálních osob neshledal

---

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Srov. rozhodnutí ESLP ve věci Rees a Cossey proti Spojenému království ze dne 29. srpna 1990, stížnost č. 10843/84 a rozhodnutí ESLP ze dne 30. června 1998 ve věci Sheffieldová a Horshamová proti Spojenému království, stížnost č. 22985/93.

¹⁸⁹ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

porušení čl. 12 Úmluvy z výše uvedených důvodů. Tento svůj závěr odůvodňoval povahou manželství jako tradičního svazku muže a ženy a jako základu rodiny.¹⁹⁰

Soud však i v tomto případě svůj dosavadní názor přehodnotil. Dle jeho mínění sice je manželství základem rodiny, ale skutečnost, že manželé nemohou počít a vychovávat dítě, není důvodem pro odepření práva uzavřít manželství.¹⁹¹

Základem pro rozhodnutí soudu bylo posouzení, zda skutečnost, že se dle vnitrostátního práva rozhoduje o přípustnosti uzavření manželství na základě pohlaví zaznamenaného při narození, znamená ohrožení samé podstaty práva na uzavření manželství. Argument, že transsexuální osoby mají právo uzavřít manželství s osobou opačného pohlaví k pohlaví původnímu považuje ESLP za lichý, neboť stěžovatelka žije v sociální soli ženy a udržuje vztah s mužem.¹⁹²

Přestože vláda Spojeného království trvala na tom, že právní úprava v této oblasti práva musí být vyhrazena vnitrostátnímu právu, ESLP neshledal důvod, který by mu bránil vyslovit porušení čl. 12 Úmluvy.

Soud v rozhodnutí uvedl, že si je vědom, že dle dosavadní judikatury ESLP žádná z tvrzených skutečností nezakládala porušení ustanovení Úmluvy. Ale s ohledem na vývoj situace již právní postavení transsexuálních osob nemůže ve všech ohledech záviset na uvážení Spojeného království. Vláda Spojeného království by tak měla přijmout opatření, která by odstranila namítaný rozpor s Úmluvou a zajistit tak transsexuálním osobám právo na respektování soukromého života a na uzavření manželství.¹⁹³

---

¹⁹⁰ Srov. rozhodnutí ESLP ve věci Rees a Cossey proti Spojenému království ze dne 29. srpna 1990, stížnost č. 10843/84 a rozhodnutí ESLP ze dne 30. června 1998 ve věci Sheffieldová a Horshamová proti Spojenému království, stížnost č. 22985/93.

¹⁹¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

5.2 Wena a Anita Parry versus Spojené království (2006)

Stěžovateli byli v tomto případě manželé, kteří měli tři děti. Wena Parry se narodila jako muž, již od dětství vyznává náboženskou víru, a dokonce byla vysvěcena na kněze. V roce 1998 Wena Parry podstoupila změnu pohlaví včetně hormonální léčby a operativních zákroků. Její manželka Anita Parry stála celý proces změny pohlaví při ní a podporovala ji. V roce 2005 paní Wena Parry požádala o vydání tzv. osvědčení o uznání pohlaví. Příslušný úřad však stěžovatelce vydal pouze prozatímní osvědčení o uznání pohlaví, a to z důvodu jejího trvajících manželství. Stálé osvědčení o uznání pohlaví by jí mohlo být vydáno pouze v případě, že by její manželství s Anitou Parry zaniklo. Stěžovatelky si však přejí v manželství setrvat a namítají porušení čl. 8, čl. 9 a čl. 12 Úmluvy.¹⁹⁴

Dle stěžovatelek bylo neoprávněně zasaženo do jejich práva na respektování soukromého a rodinného života zakotveného v čl. 8 Úmluvy tím, že stát požadoval ukončení manželství osoby jako podmínku pro uznání jejího nového pohlaví. Ze stejného důvodu bylo podle stěžovatelek porušeno i právo na uzavření manželství, které upravuje čl. 12 Úmluvy.¹⁹⁵

Stěžovatelky namítaly také porušení čl. 9 Úmluvy, který zakotvuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Dle jejich tvrzení bylo zasaženo do jejich náboženských práv tím, že je Wena Parry nucena k rozvázání manželství, aby byla její změna pohlaví uznána z pohledu práva, a to přesto, že manželství je pro jejich náboženství důležitou hodnotou.

5.2.1 K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy

ESLP hned na úvod zmiňuje své přecházející rozhodnutí ve věci Christine Goodwin (kterému jsme se věnovali v bodu 5.1). V důsledku právě tohoto rozhodnutí byl ve Spojeném království zaveden systém, ve kterém mohou transsexuální osoby žádat o vydání osvědčení o uznání pohlaví. Podmínkou pro jeho vydání však je ukončení existujícího manželství

---

¹⁹⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/05.

¹⁹⁵ Tamtéž.

osoby. Právní úprava ve Spojeném království tak postavila transsexuální osoby před volbu, zda se rozhodnou setrvat v manželství nebo zda si nechají právně uznat změnu pohlaví.¹⁹⁶

ESLP tedy přezkoumával, zda stát splnil svoji povinnost zajistit žadatelům právní uznání změny pohlaví. Při posuzování, zda tato povinnost státu existuje, je třeba brát v úvahu také spravedlivou rovnováhu, která musí být nastolena mezi veřejným zájmem a zájmy jednotlivce.

V projednávaném případě ESLP poznamenal, že požadavek, aby stěžovatelky zrušily manželství, vyplývá z povahy manželství, které je v anglickém vnitrostátním právu chápáno jako svazek dvou osob opačného pohlaví. Je však zřejmé, že stěžovatelky mohou pokračovat ve svém vztahu i po zániku manželství a mohou vstoupit do registrovaného partnerství, které je obdobou manželství pro osoby stejného pohlaví. Soud dospěl k závěru, že pokud jde o právo na respektování soukromého a rodinného života, nebylo prokázáno, že by účinky právní úpravy byly nepřiměřené. Za daných okolností tedy právní úprava změny pohlaví splňuje podmínku zmiňované spravedlivé rovnováhy. Čl. 8 Úmluvy tedy v tomto případě nebyl porušen.¹⁹⁷

5.2.2 K tvrzenému porušení čl. 12 Úmluvy

Čl. 12 Úmluvy zakotvuje základní právo muže a ženy uzavírat manželství a zakládat rodinu. Ustanovení tohoto článku výslovně stanoví, že úprava manželství podléhá podmínkám vnitrostátního práva.¹⁹⁸

Stanovení podmínek manželství ve vnitrostátním právu však nemůže být zcela ponecháno na smluvních státech, tedy na jejich uvážení. Smluvní státy nemohou stanovovat zákonné překážky manželství libovolně. Jakákoli omezení práva uzavřít manželství nesmí omezovat toto právo takovým způsobem nebo do té míry, že by byla narušena samotná podstata tohoto práva.

---

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Čl. 12 Úmluvy stanoví, že „muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

V projednávaném případě žily stěžovatelky v manželství v souladu s vnitrostátním právem, přičemž obě chtěly v manželství setrvat. Reakcí na rozhodnutí ESLP ve věci *Christine Goodwin versus Spojené království* (srov. blíže v bodu 5.1), byl postup zákonodárce, který zavedl ve vnitrostátním právu mechanismus, pomocí kterého může být změna pohlaví transsexuální osoby právně uznána a dotyčný tak může do budoucna uzavřít manželství s osobou opačného pohlaví. Po právním uznání změny pohlaví však Wena a Anita Parry byly osobami stejného pohlaví a tím, že zákonodárce úmyslně stanovil podmínku zániku manželství, projevil svoji vůli chránit tento typ svazku, totiž manželství, pouze mezi osobami opačného pohlaví.¹⁹⁹ Je však nerozhodné, zda je toto pohlaví určeno při narození nebo později při změně pohlaví.²⁰⁰

Manželství osob stejného pohlaví není ve vnitrostátním právu povoleno. Také čl. 12 Úmluvy vykládá tradiční pojem manželství jako vztah mezi mužem a ženou. Existují sice smluvní státy, které rozšířily institut manželství i na osoby stejného pohlaví, ale odráží to jenom jejich vlastní představu o úloze manželství ve společnosti daného státu. Právo uzavřít manželství stanovené v čl. 12 Úmluvy tedy nelze vykládat natolik extenzivně, že by zahrnulo i svazky mezi osobami stejného pohlaví. Soud tedy porušení čl. 12 Úmluvy nevyslovil s odůvodněním, že pro osoby ve Spojeném království existuje varianta registrovaného partnerství, kde partneři mají téměř stejná práva a povinnosti, jaká mají manželé v manželství.²⁰¹

Podmínku zániku manželství stanoví i platná právní úprava změny pohlaví v českém právním řádu, a to v ustanovení § 21 odst. 2, písm. b) zákona o specifických zdravotních službách (srov. blíže v bodu 2.2, ve kterém jsme se věnovali právní úpravě změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách).

Z názoru ESLP vysloveného v tomto rozhodnutí lze usuzovat, že otázka legitimacy zákonného zániku manželství by měla záležet na tom, zda daný právní řád nabízí osobám možnost vstoupit do svazku s obdobným obsahem práv a povinností partnerů. V případě, že

---

¹⁹⁹ Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/05.

²⁰⁰ Srov. bod 5.1.2, ve které jsme se věnovali tvrzenému porušení čl. 12 ve věci *Christine Goodwin versus Spojené království*. Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci *Christine Goodwin* proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

²⁰¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/0.

by osoba této možnosti využila a po právním uznání změny pohlaví vstoupila do registrovaného partnerství, zůstává otázkou, zda je možné považovat tento alternativní svazek za skutečně srovnatelný se zaniklým manželstvím (srov. blíže v bodu 4.5.1, ve kterém jsme se věnovali rozdílům mezi registrovaným partnerstvím a manželstvím).²⁰²

5.3 Nadine Schlumpf versus Švýcarsko (2009)

Stěžovatelka se narodila jako osoba mužského pohlaví v roce 1937. V roce 2004 jí byla diagnostikována transsexualita a odborná lékařská zpráva stanovila, že stěžovatelka splnila podmínky pro podstoupení operativní změny pohlaví. Stěžovatelka se následně obrátila na svoji zdravotní pojišťovnu s žádostí o úhradu nákladů na operativní změnu pohlaví, k žádosti přiložila také lékařskou zprávu potvrzující splnění podmínek pro podstoupení operativních zákroků vedoucích ke změně pohlaví. Žádost stěžovatelky však byla odmítnuta s odůvodněním, že dle judikatury vnitrostátního soudu rozhodujícího ve věcech pojištění je třeba prokázat, že je transsexualita u dotyčné osoby stálou diagnózou, tedy že osoba absolvovala tzv. pozorovací období po dobu dvou let. I přes toto odmítnutí stěžovatelka následně podstoupila operativní zákroky vedoucí ke změně pohlaví a opětovně podala žádost o náhradu nákladů těchto zákroků od zdravotní pojišťovny. Pojišťovna žádost opět odmítla. Stěžovatelka následně neúspěšně vyčerpala i všechny vnitrostátní opravné prostředky.²⁰³

Dle tvrzení Nadine Schlumpf bylo výše popsáním postupem porušeno právo na spravedlivý proces zakotvené v čl. 9 Úmluvy a právo na respektování soukromého života, které upravuje čl. 8 Úmluvy.

5.3.1 K tvrzenému porušení čl. 6 Úmluvy

ESLP se domnívá, že v případě stěžovatelky byla diagnóza transsexuality nesporná, proto byl postup vnitrostátního soudu neadekvátní, když nevzal v úvahu lékařské zprávy

---

²⁰² CHALUPSKÁ, Lenka. Transsexualita v českém právním řádu v kontrastu cizích moderních úprav. Právní prostor. [online]. 2014. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/transsexualita-v-ceskem-pravnim-radu-v-kontrastu-cizich-modernich-uprav>

²⁰³ Rozhodnutí ESLP ze dne 8. ledna 2009 ve věci Nadine Schlumpf proti Švýcarsku, stížnost č. 29002/06.

předložené stěžovatelkou. Vnitrostátní soud tak tím, že nepřihlédl ke zdravotnické dokumentaci, nahradil odborný názor lékařů. Toto rozhodnutí vnitrostátního soudu se ke všemu opíralo pouze o jeho předchozí judikaturu, nikoliv o zákonné ustanovení.

ESLP tedy došel k názoru, že v rozporu s článkem 6 odst. 1 Úmluvy došlo k porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces.²⁰⁴

5.3.2 K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy

ESLP vyslovil ve svém rozhodnutí názor, že pokud jde o respektování soukromého života osoby, je třeba brát v úvahu lékařské, biologické a psychologické skutečnosti, které lékaři či jiní odborníci jednoznačně vyslovili ve svých odborných zprávách či stanoviscích.

Švýcarská vláda jako protiargument uvedla, že omezení nákladů na zdravotní pojištění je veřejným zájmem, a proto je nezbytné stanovit určitá omezení proplácených služeb. Načež ESLP dospěl k závěru, že s ohledem na specifickou situaci stěžovatelky nebyla mezi zájmy stěžovatelky a zájmy zdravotní pojišťovny nalezena spravedlivá rovnováha.²⁰⁵

Při rozhodování vzal ESLP v potaz také věk stěžovatelky v době podstoupení procesu změny pohlaví, tj. 67 let. V případě stěžovatelky tedy podmínka podstoupení pozorovacího období v délce dvou let mohla ovlivnit její rozhodnutí o tom, zda má operativní zákrok podstoupit, a tím narušila její svobodu při určování její pohlavní identity.

Z výše uvedených důvodů, tak ESLP dospěl k názoru, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, tedy práva na respektování soukromého života.²⁰⁶

V České republice je zdravotní péče o transsexuální osoby podstupující změnu pohlaví včetně chirurgických zákroků hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Dotyční doplácení

---

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

z vlastních finančních zdrojů pouze některé hormonální léky či estetické zákroky, které jsou nad rámec změny pohlaví jako takové (jedná se např. o epilaci, augmentační mamoplastiku nebo vložení varlečních protéz).²⁰⁷

5.4 Heli Maarit Hannele Hämäläinen versus Finsko (2014)

ESLP v tomto případě rozhodoval ve věci stěžovatelky, která se narodila jako osoba mužského pohlaví. Stěžovatelka uzavřela manželství se ženou, se kterou má společné dítě. Následně jí však byla diagnostikována transsexualita typu MtF a stěžovatelka se tak rozhodla podstoupit změnu pohlaví.²⁰⁸

Stěžovatelka se následně obrátila na příslušný matriční úřad s žádostí o právní uznání změny pohlaví. Její žádost však byla zamítnuta, neboť finské vnitrostátní právo vyžadovalo jako podmínku pro právní uznání změny pohlaví skutečnost, že dotyčná osoba není vázána v manželství, případně že manžel/ka vyslovil/a souhlas s přeměnou manželství na registrované partnerství, či naopak.²⁰⁹

Manželka stěžovatelky však neprojevila vůli setrvat ve svazku, z jejich manželství se tudíž nemohlo stát registrované partnerství. Souhlas manželky nebyl dán, neboť si z náboženských důvodů přála zůstat v manželství a nechtěla negativně ovlivnit právní postavení jejich společného dítěte. Pohlavní identita a sexuální orientace člověka je jeho soukromou záležitostí. Stát by tedy dle názoru stěžovatelky neměl uznání změny pohlaví podmiňovat konverzí manželství na registrované partnerství, neboť manželka stěžovatelky by se tak v očích společnosti stala lesbou.²¹⁰

Stěžovatelka dále namítala, že pokud by se její manželství změnilo na registrované partnerství, znamenalo by to, že již nemůže být právoplatným otcem svého dítěte a nemůže být ani jeho matkou, protože dítě nemůže mít dle finského vnitrostátního práva dvě matky.

---

²⁰⁷ FIFKOVÁ, Hana. op. cit. 29, s. 143.

²⁰⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 8. ledna 2009 ve věci Heli Maarit Hannele Hämäläinen proti Finsku, stížnost č. 37359/09.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

Stěžovatelka se tak domáhala ochrany svých práv v rámci správního soudnictví. Vnitrostátní soudy však její návrhy zamítly s odůvodněním, že finské právo neumožňuje, aby dvě osoby stejného pohlaví uzavřely manželství nebo aby v tomto manželství po změně pohlaví setrvaly.

Dle tvrzení stěžovatelky tak došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, tedy práva na respektování soukromého života, neboť stěžovatelka je postavena před rozhodnutí, zda ukončit své manželství, resp. změnit je na registrované partnerství nebo zda dát přednost právnímu uznání své změny pohlaví.²¹¹

5.4.1 K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy

ESLP se při rozhodování zabýval zejména otázkou, zda má stát na základě čl. 8 Úmluvy povinnost umožnit stěžovatelce setrvat v manželství a zároveň právně uznat změnu jejího pohlaví.

Soud zdůraznil, že již ve své dosavadní judikatuře dovedl, že existuje závazek státu vyplývající z čl. 8 Úmluvy právně uznat chirurgickou změnu pohlaví transsexuální osoby (srov. rozhodnutí ESLP ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, kterému jsme se věnovali v bodě 5.1).²¹²

Finské vnitrostátní právo neumožňovalo uzavřít manželství dvěma osobám stejného pohlaví. ESLP si je vědom, že stěžovatelka proti této skutečnosti ve své stížnosti nebrojila. Primárním zájmem stěžovatelky bylo zachování jejího vlastního manželství, ve kterém si přála setrvat.

V předchozích rozhodnutích se již ESLP vyjadřoval ke vztahu čl. 8 Úmluvy a právu osoby setrvat v manželském svazku (srov. rozhodnutí ESLP ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, kterému jsme se věnovali v bodě 5.2), dle názoru ESLP vysloveného v tomto rozhodnutí i v jeho předchozí judikatuře nelze z čl. 8 Úmluvy vyvodit povinnost státu umožnit osobě setrvat v manželství po změně pohlaví. ESLP se tak připojil k ochraně

---

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

manželství jako svazku muže a ženy. I tato problematika se ale v právních rádech členských států Rady Evropy vyvíjí, je proto na místě ji i v tomto případě znovu přezkoumat. V době rozhodování ve věci stěžovatelky pouze 10 z celkového počtu 46 členských států umožňovalo uzavření manželství dvěma osobami stejného pohlaví,²¹³ ve většině ze zbývajících států existovala alternativa ve formě registrovaného partnerství či jiného typu svazku dvou osob stejného pohlaví. Nedá se tedy říci, že by v této oblasti mezi státy panovala shoda.²¹⁴

Následně ESLP zhodnotil veškeré možnosti, které měla stěžovatelka v dané situaci k dispozici. Za prvé mohla setrvat v manželství v souladu se svým náboženským vyznáním tak, jak si ona i její manželka přály. Ale za cenu toho, že bude vystavena nepříjemnostem při styku s okolím, kdy bude vystupovat v roli ženy přitom z hlediska práva bude nadále mužem.

Další variantou, kterou mohla stěžovatelka využít, byla přeměna manželství na registrované partnerství, která by v případě udělení souhlasu manželkou stěžovatelky nastala *ex lege*. Souhlas manžela/ky je dle názoru ESLP legitimním požadavkem, jinak by mohlo dojít k situaci, kdy by přeměna manželství v registrované partnerství byla jednostranným rozhodnutím jednoho z manželů. Soud v souvislosti s touto možností vyvrátil argument stěžovatelky, že by touto změnou na registrované partnerství došlo ke změně jejího rodičovského vztahu k dceři. Veškeré rodičovské povinnosti a práva by zůstaly zachovány i po změně manželství na registrované partnerství.²¹⁵

Poslední možností, kterou stěžovatelce finský právní řád nabízel byl rozvod existujícího manželství. Byla by tak splněna podmínka zániku manželského svazku a žádosti stěžovatelky o právní uznání změny pohlaví by bylo vyhověno.

Stát sice postavil stěžovatelku před určité dilema, měla však několik možností, které mohla zvážit a rozhodnout se tak dle svých priorit. ESLP již ve své dosavadní judikatuře zdůraznil význam existence alternativního svazku pro osoby stejného pohlaví, který umožňuje osobě po změně pohlaví nadále setrvat ve vztahu a stvrdit jej svazkem, jehož obsahem jsou

---

²¹³ V současné době umožňuje uzavření manželství dvěma osobami stejného pohlaví 14 evropských států. Prvním státem, který zavedl stejnopohlavní manželství do svého právního řádu bylo Dánsko, a to již v roce 1989. Posledním státem, který tuto právní úpravu přijal bylo v roce 2019 Rakousko. Gay marriage legal in 28 countries. European Data News Hub. [online]. 2015. [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: <https://www.ednh.news/gay-marriage-legal-in-28-countries/>

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

obdobná práva a povinnosti jako práva a povinnosti manželů. Tuto podmínku finská právní úprava bezpochyby splňovala. Právní úprava byla pro transsexuální osoby ve Finsku v jistém ohledu praktická. Umožňovala jim totiž plynulý přechod z manželství do registrovaného partnerství, a to bez nutnosti předchozího rozvodu a následného vstoupení do registrovaného partnerství.²¹⁶

S ohledem na výše uvedené tak soud potvrdil svůj názor vyslovený ve své dosavadní judikatuře a sice, že přestože existuje povinnost státu uznat změnu pohlaví z hlediska práva, tento závazek nezakládá povinnost státu umožnit transsexuální osobě zůstat v existujícím manželství s osobou stejného pohlaví. ESLP tedy rozhodl, že čl. 8 Úmluvy v této věci porušen nebyl. Tehdejší finská právní úprava dle názoru ESLP zachovávala rovnováhu mezi zájmy státu a zájmy transsexuálních osob.²¹⁷

Česká právní úprava obsahuje podmínku zániku manželství jako podmínku pro podstoupení chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví (srov. ust. § 21 odst. 2, písm. b) zákona o specifických zdravotních službách). Bez toho, aby manželství zaniklo, není možné operativní změnu pohlaví podstoupit. Zákonná úprava v České republice tedy neumožňuje přeměnu manželství na registrované partnerství změnou pohlaví *eo ipso*. Z ust. § 29 odst. 2 Občanského zákoníku kromě toho vyplývá, že v případě podstoupení změny pohlaví manželství nebo registrované partnerství zaniká *ex lege*. Dotyčná osoba může po právním uznání změny pohlaví uzavřít manželství či vstoupit do registrovaného partnerství, a to podle pravidel stanovených zákonem.

5.5 Y.Y. versus Turecko (2015)

Stěžovatelem v této věci je transsexuální osoba FtM, která se v roce 2005 rozhodla podstoupit změnu pohlaví. Dle vnitrostátního (tureckého práva) je k právnímu uznání změny pohlaví zapotřebí dvou soudních souhlasů. Nejprve soud musí vyslovit souhlas se samotnou

---

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

operativní změnou pohlaví u dotyčné osoby. Následně, pokud se osoba úspěšně podrobí tomuto operativnímu zákroku, schvaluje soud také zápis této změny pohlaví do matričních záznamů.²¹⁸

Aby soud žadateli udělil souhlas s podstoupením chirurgické změny pohlaví (tedy první z uvedených soudních souhlasů), musí žadatel splňovat podmínku trvalé neplodnosti. V případě stěžovatele tato podmínka splněna nebyla a soud jeho žádost o udělení souhlasu s operativní změnou pohlaví zamítl. Stěžovatel neúspěšně vyčerpal veškeré opravné prostředky přípustné dle vnitrostátního práva.²¹⁹

Stěžovatel namítal porušení práva na respektování soukromého života zakotveného v čl. 8 Úmluvy. Uvedl, že rozpor mezi jeho vnímáním sebe sama jako muže a jeho biologickými předpoklady byl nepochybně prokázán lékařskými zprávami. Stěžovatel se domníval, že když podá žádost o udělení souhlasu s podstoupením operativní změny pohlaví, tento rozpor odstraní. Ustanovení vnitrostátního právního předpisu (tureckého občanského zákoníku) bylo dle tvrzení stěžovatele chybně vyloženo, neboť podmínka trvalé neplodnosti nemůže být naplněna bez podstoupení operativního zákroku, ke kterému má soud nejdříve udělit souhlas. Tento výklad soudu tak vedl k odepření přístupu k operativnímu zákroku vedoucímu ke změně pohlaví. Transsexuální osoby by tedy byly zbaveny jakékoli možnosti odstranit rozpor mezi jejich pohlavní identitou a biologickou realitou.²²⁰

V roce 2013 podal stěžovatel znovu žádost o udělení souhlasu s provedením operativní změny pohlaví, v tomto případě však jeho žádosti bylo vyhověno.

5.5.1 K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy

ESLP se předně vyjádřil k námitce turecké vlády, že stěžovatel již není v postavení oběti ve smyslu čl. 34 Úmluvy, neboť jeho opětovně podané žádosti bylo již vyhověno. Tato námitka však dle názoru ESLP není opodstatněná. Fakt, že bylo vydáno pro stěžovatele příznivé rozhodnutí ještě sám o sobě nevede k zániku postavení osoby jako oběti.

---

²¹⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y.Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

Soud znovu zdůraznil potřebu reflexe dynamického vývoje v oblasti práv transsexuálních osob. Soulad vnitrostátní právní úpravy s Úmluvou je třeba posuzovat s ohledem na vyvíjející se situaci ve společnosti, ale i v jiných státech Rady Evropy.²²¹

Jádrem posouzení, zda došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, byla otázka, zda je možné operativní změnu pohlaví podmiňovat podmínkou sterilizace?

Při hledání odpovědi na tuto otázku ESLP odkázal na rezoluci Parlamentního shromáždění Rady Evropy z roku 2010, která stanovila požadavek, aby členské státy odstranily ze svých právních řádů podmínku sterilizace jako zákonnou podmínku k právnímu uznání změny pohlaví.²²²

Podmínku znemožnění reprodukční funkce vyžadovala v době rozhodování o stížnosti velká část států Rady Evropy.²²³ Turecká vnitrostátní úprava právního uznání změny pohlaví se však odlišovala v tom, že nepožadovala sterilitu jako důsledek provedení operativní změny pohlaví, nýbrž jako podmínku kladného rozhodnutí soudu o tom, že dotyčná osoba může podstoupit příslušný operativní zákrok. Tento požadavek odůvodnila turecká vláda potřebou ochrany institutu změny pohlaví před zneužíváním v rámci sexuálního průmyslu. Tento argument však ESLP zhodnotil jako nedostatečný.

Soud tedy neshledal žádný legitimní důvod, proč by transsexuální osoba měla vykazovat sterilitu před podstoupením chirurgické změny pohlaví. Podmínka zákonodárce se tak jeví jako nelogická zvláště v případě, kdy dle tvrzení stěžovatele nemohl dobrovolně zákrok směřující ke sterilitě podstoupit, neboť jej platná právní úprava neumožňovala.²²⁴

Skutečnost, zda stěžovatel měl nebo neměl přístup k medicínskému zákroku, který by způsobil jeho sterilitu, však dle názoru ESLP není rozhodná. Aby nedošlo k porušení práva na respektování soukromého života zakotveného v čl. 8 Úmluvy, je nezbytné respektovat fyzickou integritu jedince. V případě, že stát transsexuální osoby nepřímou nutí

---

²²¹ Srov. rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

²²² Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y.Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

²²³ V roce 2015 to bylo konkrétně 23 států Rady Evropy (z celkových 47). Srov. mapa, která znázorňuje, ve kterých státech byla v roce 2015 vyžadována sterilizace jako podmínka právního uznání změny pohlaví. Trans Rights Europe map 2015. Transgender Europe. [online]. 2015. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.buzzfeed.com/patrickstrudwick/this-map-shows-where-in-europe-trans-people-have-rights>

²²⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y.Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

podstoupit zákroky vedoucí ke sterilitě, nenaplnuje tento aspekt práva na respektování soukromého života.²²⁵

Soud výše zmíněnou úvahou dospěl k názoru, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy ze strany Turecka, a to bez ohledu na skutečnost, že opětovné žádosti stěžovatele o udělení souhlasu k operativní změně pohlaví bylo v roce 2013 vyhověno.

5.6 A. P., Garçon a Nicot versus Francie (2017)

Paní A.P., Émile Garçon a Stéphane Nicot jsou transsexuálními osobami MtF, které nezávisle na sobě podaly stížnost týkající se porušení jejich práv ze strany státu v procesu změny pohlaví. S ohledem na podobnost věcných důvodů stížností se ESLP rozhodl spojit řízení o stížnostech těchto stěžovatelek do společného řízení. Francouzský právní řád umožňoval v době rozhodování o stížnosti právní uznání změny pohlaví pouze za podmínky, že osoba kromě diagnózy transsexuality prokáže také tzv. „změnu vzhledu nevratné povahy.“²²⁶

Co se týče první stěžovatelky, ta podložila svoji žádost hned několika lékařskými zprávami, které potvrzovaly diagnózu transsexuality a měly potvrdit také splnění druhé podmínky, tedy trvalou změnu vzhledu. Její žádost však byla odmítnuta a soud stěžovatelku odkázal na další vyšetření, které by splnění podmínek osvědčilo. Paní A.P. však odmítla toto vyšetření podstoupit, neboť by pro ni znamenalo další náklady a jednalo by se o zásah do její osobní integrity.²²⁷

V případě paní Garçon, tedy druhé stěžovatelky, došlo k situaci, kdy dle názoru vnitrostátního soudu nebyla prokázána diagnóza transsexuality. Druhá stěžovatelka sice odkazovala na lékařskou zprávu, která tuto diagnózu potvrzovala, tato zpráva ale nebyla součástí spisu, a tudíž nemohla být podkladem rozhodnutí o žádosti. Žádost paní Garçon o právní uznání změny pohlaví byla proto rovněž zamítnuta.

---

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 54271/13 a 52596/13.

²²⁷ Tamtéž.

Třetí stěžovatelka, paní Nicot, byla vyzvána k doplnění lékařské dokumentace, která by prokazovala splnění dvou výše zmiňovaných podmínek. Třetí stěžovatelka však odmítla tyto podklady předložit a z tohoto důvodu byla její žádost taktéž zamítnuta.²²⁸

S ohledem na čl. 8 Úmluvy stěžovatelky namítaly, že tím, že právní změna jejich pohlaví byla podmiňována „trvalou změnou vzhledu“ a podstoupením dalších lékařských vyšetření, stát zasáhl do jejich důstojnosti a práva na respektování soukromého života.

Dle tvrzení stěžovatelek také došlo k porušení čl. 14 Úmluvy, který zakotvuje zákaz diskriminace. Tím, že změna pohlaví mohla podle zákona být právně uznána pouze v případě, že osoba „podstoupila nezvratný operativní zákrok vedoucí k přeměně pohlavních orgánů“, došlo k odnětí práva na změnu pohlaví těm transsexuálním osobám, které operativní zákrok podstoupit nemohou nebo nechtějí.²²⁹

V roce 2016, tedy předtím, než ESLP ve věci rozhodl, došlo ke změně francouzského občanského zákoníku a podmínka „trvalé změny vzhledu“, jakož i jakékoliv jiné léčby transsexuality, operativního zákroku či sterilizace byla z textu zákona odstraněna. K právnímu uznání změny pohlaví tedy již osoba nemusela prokazovat podstoupení žádného z výše uvedených lékařských úkonů.

5.6.1 K tvrzenému porušení čl. 8 Úmluvy

ESLP uvedl, že námitky stěžovatelek nepochybně spadají do rozsahu práva na respektování soukromého života, tedy pod čl. 8 Úmluvy. Základní otázka, kterou musel ESLP při rozhodování v této věci zodpovědět, tedy byla, zda existuje závazek státu právně uznat změnu pohlaví osob, a to bez splnění podmínek, které stěžovatelky ve svých stížnostech napadly.²³⁰

---

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

a) K podmínce nezvratné změny pohlavních orgánů

ESLP poznamenal, že toto sporné kritérium implikovalo podstoupení operativního zákroku, jehož důsledkem bude s vysokou pravděpodobností sterilita osoby. Pro jedince tak tato podmínka znamenala volbu mezi zásahem do jeho fyzické integrity a neuznáním jeho pohlavní identity. U transsexuálních osob, které si nepřejí podstoupit operativní změnu pohlaví, by to znamenalo, že by jejich úplné uplatnění práva na respektování soukromého života bylo podmíněno vzdáním se plného výkonu práva na respektování fyzické integrity.

Mezi členskými státy sice neexistuje ohledně podmínek právního uznání změny pohlaví shoda, míra vlastního uvážení je však omezená, neboť se jedná o záležitosti osobní integrity člověka, která může být v této oblasti přímo dotčena. ESLP však upozornil, že v posledních letech můžeme sledovat trend, kdy státy odstraňují ze svých právních řádů podmínku operativního zákroku či výslovnou podmínku sterility.²³¹

ESLP dospěl k názoru, že nebyla zachována spravedlivá rovnováha mezi veřejným zájmem a zájmem transsexuálních osob. V důsledku toho ESLP vyslovil, že podmínka podstoupení operativního zákroku vedoucího ke sterilitě je v rozporu s čl. 8 Úmluvy, tedy že stát nesplnil svou povinnost zaručit právo na respektování soukromého života.

b) K podmínce diagnózy transsexuality

Druhá stěžovatelka namítala, že taktéž podmínka prokázání diagnózy transsexuality osoby je v rozporu s čl. 8 Úmluvy, neboť v jejím důsledku je s transsexuály zacházeno jako s osobami duševně nemocnými.²³²

Co se týče této podmínky, ESLP upozornil na to, že naprostá většina smluvních států vyžaduje k právnímu uznání změny pohlaví prokázání diagnózy transsexuality, ohledně tohoto požadavku tedy existuje mezi členskými státy určitá shoda. Dále ESLP zdůraznil, že transsexualita je zařazena v mezinárodní klasifikaci nemocí WHO, z čehož může pramenit postup států vyžadující diagnózu jakožto potvrzení o existenci nemoci.

---

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

Toto kritérium se na rozdíl od podmínky operativního zákroku nijak nedotýká osobní integrity jedince. Nepředstavuje tedy pro transsexuální osobu žádnou formu nátlaku ze strany státu. Zároveň je v zájmu státu stanovit na základě vlastního uvážení určité zákonné podmínky pro právní uznání změny pohlaví a pakliže tyto podmínky nezasahují neoprávněným způsobem do lidských práv transsexuálních osob, o čemž v případě prokázání diagnózy transsexuality nelze hovořit, je tento postup států v souladu s Úmluvou.²³³

V případě této podmínky tak ESLP porušení práva na respektování soukromého života osoby zakotveného v čl. 8 Úmluvy nezjistil.

c) K požadavku podstoupit lékařského vyšetření

Napadané vyšetření bylo nařízeno soudem v rámci procesu shromažďování důkazů, což je oblast, do které ESLP příliš nezasahuje, neboť státy zde mají širokou možnost vlastního uvážení.²³⁴

ESLP poznamenal, že ačkoli by požadované lékařské vyšetření zahrnovalo vyšetření genitálií, rozsah možného zásahu do výkonu práva na respektování soukromého života považuje za nepatrný. Tato okolnost tedy nepředstavovala opomenutí žalovaného státu splnit svou povinnost zaručit právo první stěžovatelky na soukromý život.

Zamítnutí žádosti z důvodu, že se paní A.P. odmítla podrobit požadovaným lékařským vyšetřením tak dle názoru soudu nepřestavovalo porušení čl. 8 Úmluvy.

5.6.2 K tvrzenému porušení čl. 14 Úmluvy

ESLP se v této části rozhodnutí zabýval otázkou, zda došlo k porušení zákazu diskriminace tím, že stát změnu pohlaví právně uznával pouze osobám, které podstoupily

---

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

operativní změnu pohlaví a transsexuální osoby, které tyto zákroky podstoupit nemohly či nechťely, neměly nárok na právní uznání změny pohlaví.

S ohledem na své zjištění o porušení čl. 8 Úmluvy ESLP nepovažoval za nutné samostatně přezkoumat stížnost z hlediska porušení čl. 14 Úmluvy.²³⁵

Toto rozhodnutí ESLP je v judikatuře týkající se práv transsexuálních osob zlomové, a to zejména proto, že v něm ESLP vyslovil názor, že podmínka podstoupení operativního zákroku vedoucího ke sterilizaci je porušením čl. 8 Úmluvy, tedy porušením práva na respektování soukromého života osoby ze strany státu. S ohledem na tuto skutečnost jsou právní řády 13 členských států Rady Evropy v rozporu s ustanovením čl. 8 Úmluvy, a to právě Proto, že vyžadují splnění podmínky operativního zákroku.²³⁶

ESLP v tomto rozhodnutí také zřetelně určil prioritu základních lidských práv před tradicemi a společenskými hodnotami ve státě. Dodržování tradic vlastních tomu kterému státu nemůže ospravedlnit zásah do základních lidských práv, a to ani v případě, že tyto tradice akceptuje většina společnosti.²³⁷

---

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Ze států střední Evropy tuto podmínku obsahují pouze právní řády České republiky a Slovenska. Trans Rights Europe map 2019. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf

²³⁷ DOLEŽAL, Adam. op. cit. 167, s. 48.

6 Vybraná judikatura českých soudů v oblasti změny pohlaví

Zatímco judikatura ESLP v oblasti práv transsexuálních osob je velmi rozsáhlá, vnitrostátní soudy v této oblasti rozhodovaly doposud jen zřídka. Vzhledem k vývoji v judikatuře ESLP ale můžeme očekávat, že soudních rozhodnutí ve věci práv transsexuálních osob bude přibývat i na vnitrostátní úrovni.

Ve srovnání s rozhodovací činností ESLP je judikatura vnitrostátních soudů méně evolutivní a nepřináší – lze říct – žádný významný vývoj v oblasti práv transsexuálních osob.

V následujících bodech se budeme zabývat nejvýznamnějšími rozhodnutími českých soudů, které se týkají právního postavení transsexuálních osob a změny pohlaví.

6.1 Diana P. proti vyjmenovaným zdravotnickým zařízením (2015)

Doposud nejznámějším případem, který byl soudy posuzován v oblasti práv transsexuálních osob v České republice je případ Diany Polyakové (dále jen „Diana P.“).

Dotyčná se narodila jako osoba mužského pohlaví. Zpočátku navazovala vztahy se ženami a uzavřela dokonce manželství, z něhož má dceru. V roce 2004 však paní Diana P. navázala vztah s mužem. Tato změna v její sexuální orientaci ji přiměla navštívit sexuologa. Vyústěním sexuologických vyšetření bylo potvrzení diagnózy transsexuality. Dotyčná se následně rozhodla podstoupit operativní zákroky směřující ke změně pohlaví. Prošla úspěšně všemi fázemi změny pohlaví včetně hormonální léčby a operativní změny pohlaví.²³⁸

Prakticky ihned po prodělání operativních zákroků směřujících ke změně pohlaví se však u Diany P. objevily psychické problémy a následně i deprese a sklony k sebevraždě. Zhoršení psychického stavu dotyčné dle jejího tvrzení přímo souviselo s prodělanou změnou pohlaví. Polyaková uvedla, že se s novým tělem neidentifikuje. Transsexualita se ve většině případů projevuje již od dětství, kdy se osoba cítí uvězněna ve svém těle a identifikuje se s opačným pohlavím. Žádný z těchto příznaků prý dotyčná nevykazovala. Dle jejího názoru tak

---

²³⁸ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. ledna 2019 ve věci D.P. proti Všeobecné fakultní nemocnici v Praze, Fakultní nemocnici v Motole, Nemocnici na Bulovce, č.j. 29 C 26/2011-364.

došlo k pochybení odborníků při stanovení její diagnózy a chybovala i Odborná komise, když udělila souhlas k chirurgické přeměně pohlavních orgánů.²³⁹

Diana P. se rozhodla obrátit se se svou věcí na soud. Žalovala několik zdravotnických zařízení a také Odbornou komisi, která posuzovala přípustnost provedení změn pohlaví v jejím případě a požadovala náhradu škody – ušlého výdělku, bolestné a náhradu ztížení společenského uplatnění celkem ve výši 17 milionů korun českých. Diana P. tedy žalovala Všeobecnou fakultní nemocnici v Praze, konkrétně její sexuologický ústav, který vydal doporučující stanovisko pro Odbornou komisi Fakultní nemocnice na Bulovce, která byla druhou žalovanou ve věci. Dalšími žalovanými ve věci byly také Fakultní nemocnice v Motole a Fakultní nemocnice na Bulovce, kde Diana P. podstoupila operativní zákroky směřující ke změně pohlaví. Diana P. v žalobě tvrdila, že ji lékaři k podstoupení zákroku přiměli a že neměla dostatečné informace o rizicích a následcích zákroku. Údajně zůstala na půli cesty mezi mužem a ženou a v důsledku toho nebyla schopna navázat jakýkoliv partnerský vztah. Žalobkyně také namítala, že přesto, že je základní péče v procesu změny pohlaví hrazena z veřejného zdravotního pojištění, související zákroky a část hormonální léčby musela hradit sama, čímž se dostala do značných finančních potíží.²⁴⁰

V prvním stupni rozhodoval ve věci Diany P. Obvodní soud pro Prahu 7. Soud dospěl k názoru, že dotyčná sice tvrdila, že jí vznikla újma na zdraví, ale neuvedla, v čem tato újma konkrétně spočívá a dále se ve svém rozsudku zabýval výhradně námitkou promlčení nároků žalobkyně, kterou žalované uplatnily. Soud 1. stupně žalobu ve svém rozhodnutí zamítl z důvodu promlčení nároků žalobkyně.²⁴¹

Odvolací soud, tedy Městský soud v Praze však vyšel z názoru, že počátek promlčecí doby nároku na náhradu škody za ztížení společenského uplatnění počíná běžet až ve chvíli, kdy se zdravotní stav osoby ustálí natolik, že je zřejmé, zda a v jaké míře došlo ke ztížení společenského uplatnění. Dle názoru odvolacího soudu bylo také nutné rozhodnout ve věci na základě znaleckého posudku, který soud 1. stupně jako důkazní prostředek nevyužil.²⁴²

---

²³⁹ ŠIROKÁ, Lucie. Přednáška v rámci povinně volitelného předmětu Zdravotnické právo II. Právnická fakulta, Univerzita Karlova. Kód předmětu v informačním systému: HP0801. ze dne 1. dubna 2019.

²⁴⁰ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. ledna 2019 ve věci D.P. proti Všeobecné fakultní nemocnici v Praze, Fakultní nemocnici v Motole, Nemocnici na Bulovce, č.j. 29 C 26/2011-364.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

Ohledně náhrady nároku za ztrátu výdělku odvolací soud promlčení nároku potvrdil. Co se týče nároku a bolestné a náhradu za ztížení společenského uplatnění byl rozsudek soudu 1. stupně zrušen a věc byla vrácena soudu 1. stupně k dalšímu řízení, v němž je však vázán právním názorem odvolacího soudu.²⁴³

Proti rozhodnutí bylo podáno včasné dovolání a ve věci tedy bude rozhodovat Nejvyšší soud.²⁴⁴

6.2 D.P. proti P.M. (2018)

Stěžovatelka D.P. v roce 2016 podstoupila proces změny pohlaví a její změna pohlaví byla právně uznána. S bývalou partnerkou P.M. má stěžovatelka nezletilou dceru R.P. Na návrh P.M. bylo zahájeno soudní řízení ve věci změny výchovy a výživy nezletilé R.P. a o zákazu styku D.P. s nezletilou. Příslušný k rozhodování o této věci byl Okresní soud v Sokolově.²⁴⁵

D.P. uplatnila v řízení před okresním soudem námitku podjatosti soudkyně JUDr. Dany Červené. Dle tvrzení stěžovatelky docházelo v soudním řízení k diskriminaci ze strany soudkyně, a to z důvodu její transsexuality. D.P. namítala, že se soudkyně nezabývala vztahem stěžovatelky a její nezletilé dcery, ani plněním jejich rodičovských povinností, ale soustředila svou pozornost výhradně na sexualitu stěžovatelky, která však není relevantním kritériem pro rozhodnutí ve věci týkající se změny způsobu výchovy. Jako příklad diskriminačního postupu uvedla stěžovatelka nucené předvedení její osoby před znalce Znaleckého institutu pro psychiatrii, sexuologii a klinickou psychologii s. r. o., který měl posuzovat mimo jiné také sexualitu stěžovatelky.²⁴⁶

O uplatněné námitce podjatosti rozhodoval Krajský soud v Plzni, který dospěl k názoru, že postup soudkyně podjatý nebyl, a tudíž soudkyně nebyla vyloučena z projednání a rozhodnutí věci. Existence případně duševní poruchy u jednoho z rodičů může mít vliv na výchovu dítěte a na výkon rodičovských povinností tímto rodičem. Skutečnost, že se soudkyně

---

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Informace o průběhu řízení.

²⁴⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. září 2018, sp. zn. IV.ÚS 2719/18.

²⁴⁶ Tamtéž.

snažila psychický stav stěžovatelky zjistit znalecky je tedy zcela adekvátní. Sexualita byla pouze jedním ze znalecky posuzovaných hledisek a nelze proto dovodit, že se zjištění psychického stavu dotyčné soustředilo pouze na její sexualitu. Nebyly zjištěny jakékoliv vazby soudkyně k účastníkům řízení ani k jejich zástupcům. S ohledem na ust. § 14 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Občanský soudní řád“), který stanoví že procesní postup soudce není důvodem k jeho vyloučení z rozhodování ve věci, tak podjatost soudkyně neshledal.²⁴⁷

Stěžovatelka následně proti rozhodnutí odvolacího soudu podala ústavní stížnost, v níž se domáhala jak zrušení rozhodnutí krajského soudu o námitce podjatosti soudkyně JUDr. Dany Červené, tak přezkoumání postupu okresního soudu, kterým bylo údajně zasaženo do jejích ústavně zaručených práv a došlo při něm k porušení čl. 8 odst. 1, 2 zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina základních práv a svobod“), který zaručuje osobní svobodu osoby a stanoví také zákaz omezení svobody jinak než zákonem stanoveným způsobem.²⁴⁸

Za diskriminační považovala stěžovatelka postup soudkyně, který vyžadoval znalecké zhodnocení jejího psychického stavu, neboť v případě že by se jednalo o řízení ve věci heterosexuálního páru, kdy ani jeden z rodičů nepodstoupil změnu pohlaví, by toto zhodnocení vyžadováno nebylo. Stěžovatelka dále vyslovila obavu, že by vyšetření jejího psychického stavu mohlo být zneužito v její neprospěch v řízení týkajícím se péče o její nezletilou dceru a z tohoto důvodu ho také odmítla dobrovolně podstoupit. Tím, že stěžovatelka byla předvedena ke znaleckému vyšetření svého psychického stavu, tak dle jejího tvrzení došlo k porušení čl. 8 odst. 1, 2 Ústavy.²⁴⁹

Co se týče napadeného rozhodnutí krajského soudu, dospěl Ústavní soud k názoru, že ústavní stížnost je nepřijatelná. Rozhodnutí o námitce podjatosti je rozhodnutím procesní povahy, nikoliv rozhodnutím meritorním. Stěžovatelka ve věci nevyčerpala veškeré procesní prostředky, které jí zákon k ochraně jejího práva poskytuje, a proto rozhodl soudce zpravodaj

---

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž.

mimo ústní jednání o odmítnutí ústavní stížnosti stěžovatelky (srov. ust. § 75 odst. 1 ve spojení s ust. § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu).

Následně Ústavní soud přezkoumával tvrzené porušení čl. 8 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod, tedy zda bylo zasaženo do práva stěžovatelky na osobní svobodu. Údajný nezákonný postup okresního soudu, který byl dle tvrzení diskriminační a byl založen na transsexualitě stěžovatelky, však v ústavní stížnosti nebyl blíže vymezen. S ohledem na obsah ústavní stížnosti, na nejasné vylíčení rozhodujících skutečností a absenci odpovídajícího petitu není zřejmé, jaký konkrétní postup okresního soudu považovala stěžovatelka za protizákonný a čeho se ústavní stížností vzhledem ke zmiňovanému postupu okresního soudu v řízení domáhá.^{250, 251}

Ústavní soud dále ve svém rozhodnutí poznamenal, že v případě, kdy se stěžovatelka úmyslně vyhýbala znaleckému hodnocení psychického stavu, který byl relevantní pro zjištění jejích výchovných kompetencí a jehož podstoupení soud vyžadoval, mařila řízení ve věci. Ústavní soud také připomněl, že v případě, že by stěžovatelka nesouhlasila s výsledkem znaleckého posouzení svého psychického stavu, mohla využít zákonné prostředky k jeho vyvrácení.²⁵²

Z obsahu ústavní stížnosti Ústavní soud nedovodil porušení základních lidských práv. Tvrzená diskriminace stěžovatelky nemá reálný základ a je založena pouze na hypotézách. Ústavní soud proto tuto část ústavní stížnosti odmítl jako zjevně neopodstatněnou.²⁵³

6.3 T.H. proti Ministerstvu vnitra (2020)

Ústavní soud v současné době rozhoduje o ústavní stížnosti stěžovatelky T.H. Paní T.H. bylo po narození určeno mužské pohlaví. Z tohoto důvodu jí bylo přiděleno rodné číslo ve tvaru odpovídajícím mužskému pohlaví.²⁵⁴ Stěžovatelka se již od dětství s mužským

---

²⁵⁰ Mohla by požadovat jednak zrušení napadeného rozhodnutí orgánu veřejné moci nebo upuštění orgánu veřejné moci od nezákonného zásahu. Srov. ust. § 82 odst. 3 zákona o Ústavním soudu.

²⁵¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. září 2018, sp. zn. IV.ÚS 2719/18.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tzn. druhé dvojčíslí u rodného čísla mužů nebývá zvýšeno o číslovku 50 jako u ženského tvaru rodného čísla, srov. ust. § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel.

pohlavím neztotožňovala. Považuje se za neutrální pohlaví, necítí se ani jako žena ani jako muž. V případě, že by byla nucena si jedno pohlaví zvolit, zvolila by si pohlaví ženské.²⁵⁵

Stěžovatelka lékařskými zprávami doložila existenci poruchy pohlavní identity. T.H. začala podstupovat hormonální léčbu a podstoupila i některé další zákroky estetického charakteru, aby svůj vzhled přiblížila ženskému pohlaví. Stěžovatelka však odmítla podstoupit chirurgickou změnu pohlaví vedoucí ke sterilitě, která je podmínkou pro právní uznání změny pohlaví (srov. ust. § 29 odst. 1 Občanského zákoníku). Operativní zákrok je svou povahou velmi invazivní a nevratný zásah do tělesné integrity a přináší s sebou závažná zdravotní rizika. Z těchto důvodů stěžovatelka operativní změnu pohlaví odmítá.²⁵⁶

S ohledem na zákonnou úpravu, která bez podstoupení chirurgické změny pohlaví právní uznání změny pohlaví nepřipouští, požadovala stěžovatelka alespoň změnu svého rodného čísla. Sama si již v minulosti změnila jméno a následně se u Ministerstva vnitra domáhala změny rodného čísla na ženský tvar. Ministerstvo však řízení ve věci změny rodného čísla nezačalo, neboť nebyla splněna podmínka právního uznání změny pohlaví. Z pohledu práva byla stěžovatelka i nadále mužem, tudíž její rodné číslo nemohlo být změněno (srov. ust. § 17 odst. 2 písm. d) zákona o evidenci obyvatel).²⁵⁷

Stěžovatelka se proti postupu Ministerstva vnitra bránila ve správním soudnictví, a to žalobou na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu. Tuto žalobu odůvodnila tím, že podmínka podstoupení operativního zákroku vedoucího ke znemožnění reprodukční funkce je v rozporu s jejími ústavně zaručenými právy a zároveň zakládá rozpor vnitrostátního českého práva s mezinárodními závazky. Konkrétně stěžovatelka odkazovala na rozhodnutí ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii (srov. blíže v bodě 5.6, ve kterém jsme se věnovali rozboru tohoto rozhodnutí ESLP). V tomto rozhodnutí ESLP dospěl k názoru, že pokud členský stát váže právní uznání změny pohlaví na podmínku podstoupení operativního zákroku vedoucího ke sterilitě, porušuje tím čl. 8 Úmluvy, který zakotvuje právo na respektování soukromého života osoby.²⁵⁸

---

²⁵⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019 ve věci T.H. (v tomto rozhodnutí označena jako X) proti Ministerstvu vnitra, č.j. 2 As 199/2018 – 37.

Městský soud v Praze, který rozhodoval o správní žalobě proti zásahu ve věci T.H. proti Ministerstvu vnitra, tuto žalobu zamítl. Dospěl k názoru, že ministerstvo vnitra postupovalo zcela v souladu se zákonnou úpravou týkající se změny rodných čísel. K odkazu na rozhodnutí ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii uvedl, že se jednalo o překvapivé rozhodnutí ESLP, které není v souladu s jeho konstantní judikaturou a nelze podle tohoto názoru ESLP postupovat v České republice.²⁵⁹

Proti rozhodnutí Městského soudu v Praze podala stěžovatelka kasační stížnost. I kasační stížnost stěžovatelky byla zamítnuta s odůvodněním, že Ministerstvo vnitra dodrželo zákonný postup daný zákonem o evidenci obyvatelstva. Stěžovatelka nesplnila zákonné podmínky pro změnu rodného čísla, Ministerstvo vnitra tedy nemělo jinou možnost než řízení o změně rodného čísla nezahájit. Nejvyšší správní soud se přiklonil na stranu Městského soudu v Praze a dospěl k názoru, že ohledně rozhodnutí ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii je třeba vést s ESLP dialog a prozatím nelze toto rozhodnutí promítat do vnitrostátního práva. Nejvyšší správní soud zároveň podotkl, že ESLP se snaží sjednotit pojetí pohlaví ve všech členských státech Rady Evropy, ale zatímco v některých je toto pojetí akceptováno, v jiných státech může toto pojetí ve společnosti narazit.²⁶⁰

Stěžovatelka tedy podala ústavní stížnost, ve které tvrdí, že bylo zasaženo do jejích základních práv a svobod. Konkrétně namítá porušení čl. 7 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod, který zakotvuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí a zákaz mučení či jiného krutého, nelidského a ponižujícího zacházení a rovněž čl. 8 Úmluvy, který stanoví právo na respektování soukromého života. Nelidské zacházení spatřuje stěžovatelka v zákonném požadavku znemožnění reprodukční funkce. T.H. svoji ústavní stížnost spojila s návrhem na zrušení:

- ustanovení § 29 odst. 1 Občanského zákoníku, ve kterém je vymezena změna pohlaví jako chirurgický zákrok, při kterém dochází ke znemožnění reprodukční funkce,
- ustanovení § 21 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách, který rovněž obsahuje podmínku operativního zákroku, jehož důsledkem je znemožnění reprodukční funkce,

---

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž.

- ustanovení § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel, a to ve slovech "u žen zvýšené o 50." Tímto ustanovením je zaveden odlišný mechanismus pro tvoření rodných čísel u osob ženského pohlaví.²⁶¹

Ministerstvo vnitra ve svém vyjádření zdůraznilo, že právní úpravu týkající se rodných čísel není možné měnit ani rušit, neboť by došlo k narušení systému rodných čísel jako jednoho ze základních osobních údajů osoby. Mohlo by tak dojít k situaci, kdy dosavadní rodná čísla všech žen budou ve tvaru, který nebude odpovídat zákonu. Tvar rodného čísla nelze zpětně změnit, neboť rodné číslo se používá jako referenční údaj v celé řadě informačních systémů.²⁶²

Předsedkyně senátu JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., posoudila ústavní stížnost jako přípustnou, protože nebyl dán důvod pro její odmítnutí. Jsou splněny rovněž podmínky pro postoupení návrhu na zrušení ustanovení právního předpisu plénu Ústavního soudu (srov. ust. § 78 odst. 1 ve spojení s § 68 odst. 1 a § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Druhý senát Ústavního soudu tak rozhodl o přerušení řízení o ústavní stížnosti stěžovatelky a o postoupení věci plénu k řízení o návrhu na zrušení části právního předpisu (srov. ust. § 78 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky).²⁶³

Nález Ústavního soudu v této věci bude zásadní pro vývoj právní úpravy týkající se práv transsexuálních osob. Ústavní soud již ve své judikatuře vyslovil, že důležitost rozhodnutí ESLP dosahuje v českém právu ústavněprávní kvality, a proto mají orgány veřejné moci obecnou povinnost při svém rozhodování zohlednit výklad Úmluvy prováděný ESLP.²⁶⁴ Bude tedy na uvážení Ústavního soudu, zda se od své dosavadní judikatury odchýlí a přikloní se na stranu vnitrostátních soudů, které považují výše cit. rozhodnutí ESLP pouze za exces v jeho rozhodovací činnosti, nebo zda napadená ustanovení dotčených zákonů zruší. V druhém případě by stál zákonodárce před složitým úkolem, neboť by muselo dojít k úpravě značné části legislativy.

---

²⁶¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

²⁶² Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019 ve věci T.H. (v tomto rozhodnutí označena jako X) proti Ministerstvu vnitra, č.j. 2 As 199/2018 – 37.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 310/05.

Co se týče možného zrušení ustanovení § 29 odst. 1 Občanského zákoníku a § 21 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách, jedná se o ustanovení, která obsahují definici změny pohlaví. Tato ustanovení jsou tak klíčová pro právní povahu změny pohlaví vůbec (srov. blíže v druhé kapitole, která se věnuje změně pohlaví z pohledu práva). Pokud by Ústavní soud napadená ustanovení právních předpisů zrušil, otevřel by prostor pro přijetí návrhu novely Občanského zákoníku, kterému jsme se věnovali v bodě 2.1.2, a který rozporovanou podmínku podstoupení operativních zákroků směřujících ke změně pohlaví a znemožnění reprodukční funkce vypouští.

Ohledně navrhovaného zrušení části ustanovení zákona o evidenci obyvatel týkajícího se rodných čísel, je třeba zmínit, že rodné číslo je dle současné právní úpravy jedním z hlavních identifikátorů osoby. Jedná se o osobní údaj, který se v současné době uvádí na průkazech totožnosti (občanský průkaz, řidičský průkaz, kartička pojištěnce aj.). Lze z něj vyčíst jak údaj o pohlaví osoby, tak datum narození osoby a u dříve přidělených rodných čísel také místo narození. Proto byl přijat zákon č. 424/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění zákona č. 100/2010 Sb., a další související zákony (dále jen „novela zákona o zákl. registrech“). Novela zákona o zákl. registrech zavádí tzv. „bezvýznamový identifikátor.“ Tento identifikátor by měl sloužit k jednoznačnému určení fyzické osoby, ale bez toho, aby z něj bylo možné odvodit osobní údaje osoby.²⁶⁵ Rodné číslo by tak mělo vymizet z průkazů totožnosti a nadále by nemělo být používáno ke komunikaci s veřejnou správou. Význam rodného čísla, které reflektuje také pohlaví osoby zapsané v registru narození, tak bude minimalizován. A v tomto smyslu tedy stěžovatelkou zmiňovaná potřeba zrušení ustanovení, které zavádí pravidlo odlišných tvarů rodných čísel pro muže a ženy, bude posuzována s ohledem na tuto změnu v legislativě a na omezení významu rodných čísel. Od 1. ledna 2022 tak již nebude údaj o rodném čísle zapisován do průkazů totožnosti.

---

²⁶⁵ Identifikátory budou fungovat na třech úrovních, bude tedy zaveden agendový identifikátor, který bude sloužit k komunikaci se státem a mezi agendovými informačními systémy, stykový identifikátor, který je obdobou současného čísla občanského průkazu a bude sloužit jak ke komunikaci se státem, tak v soukromoprávním sektoru a v poslední řadě také klientský identifikátor, který bude veřejný a bude sloužit k přenosu informací, které přesahují hranice veřejné správy, bude využíván zejména v resortu zdravotnictví. Ministerstvo vnitra České republiky. Návrh věcného řešení minimalizace využívání rodného čísla při ověřování totožnosti fyzických osob včetně návrhu přehledu legislativních změn. [online]. 2019. [cit. 2020-06-22]. Dostupné z: http://amsp.cz/wp-content/uploads/2019/11/Návrh-věcného-řešení%C3%AD-minimlize-využ%C3%ADván%C3%AD-RC-ma_ALBSBH3A774B.pdf

At' již Ústavní soud návrh na zrušení cit. ustanovení právních předpisů zamítne nebo mu vyhoví, bude tento nález bezpochyby klíčový pro vývoj celé problematiky práv transsexuálních osob a jejich postavení v právu. Samozřejmě může vyvolat vlnu kritiky ze strany různých skupin společnosti.

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo poskytnout přehled právní úpravy změny pohlaví v českém právním řádu. Dílčím cílem bylo uvedení čtenáře do problematiky transsexuality, vyložení tohoto pojmu nejen z pohledu práva, ale také z pohledu sexuologie.

Výchozí tezí bylo, že transsexualita je poruchou pohlavní identity. Ze sexuologického hlediska je transsexualita považována za nemoc, která je předmětem diagnózy. Vymezení pohlavní identity, ale také samo pojetí pohlaví, jsou pro povahu institutu změny pohlavní příslušnosti klíčové. Oba tyto pojmy byly v diplomové práci definovány. Z pohledu práva je pohlaví chápáno ve smyslu biologickém, tedy jako pohlaví určené při narození člověka na základě vnějších pohlavních znaků. Pokud je pohlaví dáno biologickými znaky, je k jeho změně vyžadována také změna těchto biologických znaků. Naproti tomu, pokud by české právo přistupovalo k pohlaví jako k psychickému subjektivnímu pocitu, jak je tomu v jiných evropských státech, nebylo by ke změně pohlaví z pohledu práva zapotřebí změnit také (nebo dokonce primárně) biologické znaky osoby. Vymezení pojmu pohlaví je tedy pro povahu změny pohlaví v právu zásadní.

K objasnění problematiky transsexuality bylo mj. zapotřebí zhodnotit její výskyt ve společnosti a s tím související společenskou roli transsexuálů. Zjistit exaktně zastoupení transsexuálních osob ve společnosti je nemožné, proto odvozujeme konstatování o stoupající tendenci počtu transsexuálních osob pouze z údajů o žádostech o změnu pohlaví, které projednávala Odborná komise. Počet transsexuálů samých ve společnosti ovšem stoupat nemusí, stoupá pouze počet osob, které se rozhodly vyhledat odbornou pomoc a podstoupit proces změny pohlaví. V práci je hodnocen také vývoj v nahlížení na transsexualitu ze strany společnosti. Transsexualita je stále společností vnímána jako odchylka od společensky uznávaného modelu dvou pohlaví, to jest toho modelu, který má původ v křesťanské tradici (srov. pojem „tradiční rodina“). Navzdory tomu, že s vývojem společenských hodnot se posouvají meze toho, co je ještě v očích společnosti „normální“, jsou transsexuálové, stejně jako ostatní členové menšin, nadále obětmi diskriminace ze strany společnosti. V boji proti odstranění všech forem diskriminace vůči transsexuálním osobám významně pomáhají

mezinárodní nevládní organizace jako například Transgender Europe,²⁶⁶ ILGA,²⁶⁷ GATE²⁶⁸ a Press for change.²⁶⁹

Jak bylo výše zmíněno, hlavním cílem práce bylo podrobněji rozebrat právní úpravu změny pohlaví v České republice. Proto se v práci nejprve poukazuje na vývoj právní úpravy změny pohlaví, která v českém právním řádu dlouho chyběla. Detailněji se však práce zaměřuje na platnou právní úpravu změny pohlaví, kdy jsou hodnoceny podmínky pro podstoupení změny pohlaví a její právní uznání, a to jak dle Občanského zákoníku, tak dle zákona o specifických zdravotních službách. Na právní úpravu podmínek změny pohlaví a samotného procesu změny pohlaví navazuje právní úprava týkající se změny údaje o pohlaví v matriční knize narození. To je problematika upravená v matričním zákoně, které jsme se v práci také věnovali.

Právní úprava změny pohlaví odráží hodnoty společnosti, proto se v české právní úpravě změny pohlaví odráží pohled společnosti na transsexualitu jako na něco nepřírozeného a nežádoucího. Počet osob, které tak procesem změny pohlaví projdou, je snižován striktními podmínkami obsaženými v zákonné úpravě změny pohlaví. Skutečnost, že Česká republika a Slovenská republika jsou posledními dvěma státy střední Evropy, které vyžadují operativní změnu pohlaví vedoucí ke znemožnění reprodukční funkce a k přeměně pohlavních orgánů jako předpoklad právní změny pohlaví, svědčí o tom,²⁷⁰ že práva transsexuálních osob jsou na vzestupu a je tedy jen otázkou času, kdy tyto podmínky změny pohlaví odstraní ze svého právního řádu i zdejší zákonodárce. Tato úvaha je podpořena také návrhem novely právních předpisů, který by podmínku podstoupení chirurgických zákroků, a tedy i sterility, odstraňoval.

Otázkou ale zůstává, zda je česká společnost na tuto změnu v právním řádu připravena. Hlavním protiargumentem takové změny je ohrožení modelu tzv. „tradiční rodiny“, který je založen na svazku dvou osob opačného pohlaví. Situace, kdy by transsexuální osoby mohly i po právním uznání změny pohlaví mít děti, tedy muži by mohli rodit děti a ženy je plodit, je pro velkou část české společnosti velice kontroverzní, nicméně v dlouhé řadě jiných

---

²⁶⁶ Transgender Europe. [online]. Dostupné z: <https://tgeu.org/about-us/>

²⁶⁷ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. [online]. Dostupné z: <https://www.ilga-europe.org/who-we-are/what-ilga-europe>

²⁶⁸ Global association for transgender equality. [online]. Dostupné z: <https://gate.ngo>

²⁶⁹ Press for change. [online]. Dostupné z: <http://www.pfc.org.uk/index.html>

²⁷⁰ Trans Rights Europe map 2019. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf

evropských zemí (Německo, Rakousko, Švédsko aj.) tvoří toto uspořádání života lidí funkční model.²⁷¹ Pro naše poměry platí, že bychom si měli uvědomit, že zastoupení transsexuálních osob ve společnosti je velmi nízké, takže se nedá předpokládat, že by transsexuální osoby zakládající rodinu po změně pohlaví mohly ohrozit tzv. tradiční rodinu. Nehledě na to, i za současné právní úpravy mají transsexuální osoby několik možností, jak po změně pohlaví založit rodinu, což je v práci blíže osvětleno.

Jedním z dílčích cílů této diplomové práce bylo také porovnání české právní úpravy změny pohlaví s právními úpravami jiných evropských států. Bylo vybráno několik evropských států, jejichž právní řády obsahují odlišnou úpravu podmínek změny pohlaví a procesu změny pohlaví. Lze shrnout, že za nejpokrokovější evropské státy v přístupu ke změně pohlaví lze označit Maltu, Švédsko a Německo. Snahou bylo porovnat jednotlivé právní úpravy, pokud jde o jejich přístup k problematice transsexuálních osob, pojetí pohlaví samého a ke společenskému nazírání na transsexualitu. Obecně se může zdejší zákonodárce poučit z výhod i problémů právních úprav jiných států, event. v nich najít inspiraci.

Při sjednocování právních úprav jednotlivých evropských států hraje důležitou roli judikatura ESLP, která omezuje vlastní uvážení státu, zejména, pokud jde o stanovení podmínek změny pohlaví. Rozbor některých důležitých rozhodnutí ESLP, který je součástí této diplomové práce, tak přibližuje vývoj judikatury ESLP ve výkladu některých ustanovení Úmluvy o lidských právech a základních svobodách, která se mohou týkat práv transsexuálních osob. V jednotlivých probíraných rozhodnutích jsou připomenuty jednotlivé potenciální zásahy do základních lidských práv, ke kterým může ze strany státu docházet. Rostoucí počet případů týkajících se práv transsexuálních osob, které ESLP v posledních letech posuzoval, je důkazem toho, že transsexuálové jsou odhodláni za svá práva bojovat.

V pohledu na poměry transsexuálů a otázku právní úpravy změny pohlaví v České republice, bude třeba označit za zásadní roli Ústavního soudu, který v současné době rozhoduje o ústavní stížnosti, která je spojena s návrhem na zrušení těch ustanovení právních předpisů, která obsahují podmínku znemožnění reprodukční funkce a operativní přeměny pohlavních orgánů, a to z důvodu – tvrzeného – rozporu s čl. 8 Úmluvy o lidských právech a základních

---

²⁷¹ Tamtéž.

svobodách.²⁷² Ústavní soud by měl tímto svým rozhodnutím závazně vymezit stanovisko České republiky k aktuálně velmi často diskutované problematice změny pohlaví.

---

²⁷² Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

Seznam zkratek

ESLP

Evropský soud pro lidská práva

Charta

Evropská sociální charta

ICD

International Classification of Diseases

Listina základních práv a svobod

zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

matriční zákon

zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů

návrh novely

návrh zákona, kterým se mění Občanský zákoník a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

novela zákona o specifických zdravotních službách

zákon č. 202/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Občanský soudní řád

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Občanský zákoník/OZ

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Ústava České republiky

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů

WHO

World Health Organisation

zákon o důchodovém pojištění

zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

zákon o evidenci obyvatel

zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů

zákon o péči o zdraví lidu

zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

zákon o registrovaném partnerství

zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon o specifických zdravotních službách

zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

zákon o Ústavním soudu

zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1 Monografie a učebnice

BRZEK, Antonín. Sexuologie pro právníky. Dotisk. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-383-0.

DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, Díl první, Obecná část. ISBN 978-80-7478-326-5.

FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. Transsexualita: diagnostika a léčba. Praha: Grada, 2002. Psyché. ISBN 80-247-0333-5.

FIFKOVÁ, Hana. Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247 1696-1.

KADERÁBKOVÁ, Veronika. Registrované partnerství – aktuální tendence v Evropě. 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie, 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. 2006. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

MAKAREWICZ-MARCINKIEWICZ. Agnieszka. Gender Recognition in Poland as a Process of Social Exclusion. 2018. Institute of Political Science, University of Wrocław.

ŠOLTISOVÁ, Eva. Transsexualita a právní aspekty změny pohlaví. 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta.

ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. Zdravotnické právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1.

TĚŠINOVÁ, Jolana, ŽDÁREK, Roman, POLICAR, Radek. Medicínské právo. Praha: C.H. Beck, 2011. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-050-8.

TROJAN, Stanislav, et al. Lékařská fyziologie. 4. vydání. Praha. Grada, 2003. ISBN 80-247-0512-5.

WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

2 Odborné články a příspěvky

AGHA, Petr. Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti, *Časopis zdravotnického práva a bioetiky Ústav Státu a Práva*. 2013, vol. 3, no 1. ISSN 1804-8137.

BARŠOVÁ, Andrea. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, roč. 3, č.1. ISSN 1804-8137.

DOLEŽAL, Adam. Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, roč. 3, č.1. ISSN 1804-8137.

DOLEŽAL, Adam. Právní otázky související s problematikou translidí pod zorným úhlem rozhodnutí Velkého senátu ESLP ve věci *Hämäläinen vs Finsko*. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2014, roč. 4, č.3. ISSN 1804-8137.

FIFKOVÁ, Hana. Psychoterapie v procesu přeměny pohlaví. [online]. 2002. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/psychoterapie>

CHALUPSKÁ, Lenka. Transsexualita v českém právním řádu v kontrastu cizích moderních úprav. *Právní prostor*. [online]. 2014. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/transsexualita-v-ceskem-pravnim-radu-v-kontrastu-cizich-modernich-uprav>

MOLNÁROVÁ, Gabriela. Problém zvaný transsexualita a některé jeho právní aspekty [online]. 2001. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/problem-zvany-transsexualita-a-nektere-jeho-pravni-aspekty-8440.html>

SVOBODA, Milan. Problematika transsexuálních osob ve výkonu trestu odnětí svobody. *České vězeňství. Čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci*. 2017, č. 4. ISSN 1213-9297.

WINTR, Jan. Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách [online]. 2009. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni.pdf

ZVĚŘINA, Jaroslav. Transsexualita [Online]. 2018. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.wikiskripta.eu/w/Transsexualita>

3 Právní předpisy České republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 424/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění zákona č. 100/2010 Sb., a další související zákony

Zákon č. 548/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

4 Zahraniční právní předpisy

Maďarský zákon o rejstříkovém řízení (*Törvény az anyakönyvi eljárásról*)

Maltský zákon o pohlavní identitě, pohlavním vyjádření a pohlaví (*Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act*)

Návrh polského zákona o uznávání pohlaví (*Ustawa o uznaniu płci*)

Německý zákon o osobním stavu (*Personenstandsgesetz*)

Německý zákon o pohlavní identitě (*Lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall*)

Německý zákon o transsexuálech (*TranssexuelleGesetz*)

Polský trestní zákoník (*Kodeks karny*)

Ústava Spolkové republiky Německo (*Grundgesetz*)

5 Komentáře k právním předpisům

LAVICKÝ, Petr, HANDRLICA, Jakub. Občanský zákoník I. Obecná část: Komentář. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-529-9.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, Svazek 1, Obecná část (§ 1 až 654). Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-656-6.

6 Judikatura českých soudů

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. června 2002.

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 310/05.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. ledna 2019, ve věci D.P. proti Všeobecné fakultní nemocnici v Praze, Fakultní nemocnici v Motole, Nemocnici na Bulovce, č.j. 29 C 26/2011-364.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019, ve věci žalobce X proti žalovanému Ministerstvu vnitra, č. j. 3 A 153/2017 – 35.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. září 2018, sp. zn. IV.ÚS 2719/18.

7 Judikatura zahraničních soudů

Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu ze dne 10. října 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16.

Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu ze dne 11. ledna 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07.

8 Judikatura ESLP

Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y. Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království., stížnost č. 28957/95.

Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii. Stížnost č. 79885/12, 54271/13 a 52596/13.

Rozhodnutí ESLP ve věci Rees a Cossey proti Spojenému království ze dne 29. srpna 1990, stížnost č. 10843/84.

Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y.Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/05.

Rozhodnutí ESLP ze dne 8. ledna 2009 ve věci Nadine Schlumpf proti Švýcarsku, stížnost č. 29002/06.

Rozhodnutí ESLP ze dne 8. ledna 2009 ve věci Heli Maarit Hannele Hämäläinen proti Finsku, stížnost č. 37359/09.

Rozhodnutí ESLP ze dne 30. června 1998 ve věci Sheffieldová a Horshamová proti Spojenému království, stížnost č. 22985/93.

9 Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 2. Úřad vlády České republiky. Informační systém ODok. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWY3ZN&tab=detail

Důvodová zpráva k zákonu č. 202/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Sněmovní tisk 874/0 ze dne 22. července 2016.

Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách. Sněmovní tisk 407/0 ze dne 8. prosince 2011.

10 Internetové zdroje

Amnesty International. LGBTI rights [online]. 2019. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/lgbt-rights/>

Amnesty International. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/>

European Justice. [online]. 2013. [cit. 2020-06-12] Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-de-cs.do?init=true

European Union Agency for Fundamental Rights. Being Trans in the EU – Comparative analysis of the EU LGBT survey data – Summary [online]. 2015. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-being-trans-eu-comparative-summary_cs_0.pdf

Gay marriage legal in 28 countries. European Data News Hub. [online]. 2015. [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: <https://www.ednh.news/gay-marriage-legal-in-28-countries/>

HACKETT, Liam. Ditch The Label [online]. Velká Británie, 2019. Dostupné z: <https://www.ditchthelabel.org/research-papers/transphobia-research/>

Hungary bans people from legally changing gender. CNN. [online]. 2020. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>

Hungary Outlaws Changing Gender on Documents After Birth. The New York Times. [online]. 2020. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2020/05/28/world/europe/hungary-transgender-law.html>

Hungary prepares to end legal recognition of trans people. The Guardian. [online]. 2020. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/26/hungary-prepares-to-end-legal-recognition-of-trans-people>

Chronological overview of LGBT persons rights in Sweden. Government offices of Sweden. [online]. 2018. [cit. 2020-06-15] Dostupné z: <https://www.government.se/articles/2018/07/chronological-overview-of-lgbt-persons-rights-in-sweden/>

International Classification of Diseases ICD-11. World Health Organisation. [online]. 2019. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>

International Classification of Diseases. World Health Organisation. ICD-10, Version:2016 [online]. 2016. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.0>

Polish parliament delays decision on new abortion restrictions. The Guardian. [online]. 2020. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/polish-parliament-delays-decision-on-new-abortion-restrictions>

Rozhovor s MUDr. Hanou Fífkovou ze dne 1. března 2017. Česká televize. [online]. 2017. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10637152373-doktorka/chat/6624-mudr-hana-fifkova/>

Sweden recognises trans parenthood. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://tgeu.org/sweden-recognises-trans-parenthood/>

How many Adults Identify as transgender in the United States?The Williams Institute, Andrew R. Flores, Jody L. Herman, Gary J. Gates, and Taylor N. T. Brow. [online]. 2016. [cit. 2019-12-18]. Dostupné z: <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/How-Many-Adults-Identify-as-Transgender-in-the-United-States.pdf>

Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. [cit. 2020-01-09]. Dostupné z: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf

Tiskové prohlášení Ministerstva spravedlnosti k rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice ze dne 23. října 2018. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/tiskove-zpravy?clanek=tiskove-prohlaseni-ministerstva-spravedlnosti-k-rozhodnuti-evropskeho-vyboru-pro-socialni-prava-ve-veci-transgender-europe-a-ilga-europe-proti-ceske-2>

Trans Rights Europe map 2014. Transgender Europe. 2014. [online]. [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: https://www.tgeu.org/sites/default/files/Trans_Rights_Map_2014.pdf

Trans Rights Europe map 2015. Transgender Europe. [online]. 2015. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.buzzfeed.com/patrickstrudwick/this-map-shows-where-in-europe-trans-people-have-rights>

Trans Rights Europe map 2019. Transgender Europe. [online]. 2019. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf

Transforum o.s. [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: http://www.transsexualita.cz/?page_id=2

Transgender Europe. [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://tgeu.org/about-us/>

Transgender no longer recognised as 'disorder' by WHO. British Broadcasting Corporation. [online]. 2019. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/health-48448804>

Vláda České republiky. Výbor pro sexuální menšiny [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/vybor-pro-sexualni-mensiny-24225/>

Yogyakarta principles, princip č. 9. [online]. 2006. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://yogyakartaprinciples.org/principle-9/>

Zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení adresovaná vládě České republiky ze dne 5. února 2009. [online]. 2009. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680695679>

11 Ostatních zdroje

FRINTA, Ondřej. Přednáška v rámci povinně volitelného předmětu Právní ochrana dítěte. Právnická fakulta, Univerzita Karlova. Kód předmětu v informačním systému: HP0331. ze dne 4. března 2019.

Informace poskytnutá Ministerstvem zdravotnictví na základě žádosti ve smyslu zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Č. j.: MZDR 22327/2020-2/MIN/KAN.

Návrh věcného řešení minimalizace využívání rodného čísla při ověřování totožnosti fyzických osob včetně návrhu přehledu legislativních změn. [online]. 2019. [cit. 2020-06-22]. Dostupné z: http://amsp.cz/wp-content/uploads/2019/11/Návrh-věcného-řešení%C3%AD-minimlize-využ%C3%ADv%C3%AD-RČ-ma_ALBSBH3A774B.pdf

Poslanecká sněmovna České republiky. Sněmovní tisk 201. Novela občanského zákoníku. [online]. 2019. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=201>

Připomínky Ministerstva práce a sociálních věcí k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Č. j. MPSV-2018/124056-51. s. 1. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWY3ZN&tab=remarks

Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018, stížnost č. 117/2015, ve věci Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice.

ŠIROKÁ, Lucie. Přednáška v rámci povinně volitelného předmětu Zdravotnické právo II. Právnická fakulta, Univerzita Karlova. Kód předmětu v informačním systému: HP0801. ze dne 1. dubna 2019.

Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky. Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví. č. 8/2012. čl. 2 s. 5. [online]. 2012. [cit. 2020-06-05]. Dostupné zde: http://www.szu.cz/uploads/documents/CeM/NRLs/atb/doporucene_postupy/surveillance_g/Metodicky_pokyn_CPE_08.2012.pdf

Právní aspekty změny pohlaví

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje problematice změny pohlaví osoby z pohledu práva, zejména se soustřeďuje na podmínky změny pohlaví, které stanoví český právní řád. Práce obsahuje přehled problematiky transsexuality, shrnuje etiologii transsexuality a vymezuje dva její základní typy, totiž MtF a FtM. Dále je připomenuto postavení transsexuálních osob ve zdejší společnosti a konstatuje se, že transsexuálové jako zástupci jedné ze společenských menšin se stále potýkají s různými formami diskriminace. Práce se zaměřuje především na právní rozbor problematiky změny pohlaví. Takto se věnuje všem rozhodným právním ustanovením (v občanském zákoníku, v zákoně o specifických zdravotních službách, i v matričním zákoně). V práci je rovněž v rovině úvahy *de lege ferenda* předložena potenciální budoucí právní úprava změny pohlaví, která by mohla zásadně modifikovat povahu institutu změny pohlaví z pohledu práva a přizpůsobit tak českou právní úpravu judikatuře ESLP, a tím i standardnímu stavu v dalších evropských státech. Práce se rovněž podrobně zabývá procesem změny pohlaví, který zahrnuje jak aspekty medicínské, tak aspekty právní. Podrobně je probíráno také období, které následuje po právním uznání změny pohlaví, zejména se práce zaměřuje na právní postavení osoby, která změnou pohlaví prošla, a to konkrétně na právo uzavřít manželství, vstoupit do registrovaného partnerství a na možnosti založení rodiny, které český právní řád transsexuálním osobám poskytuje. Další část práce se zabývá rozbohem právních úprav změny pohlaví ve vybraných evropských zemích a porovnáním těchto právních úprav s českou právní úpravou. Práce se věnuje také relevantní judikatuře týkající se práv transsexuálních osob a změny pohlaví, a to jak na úrovni mezinárodní, kterou reprezentuje judikatura ESLP, tak na úrovni vnitrostátní, tedy judikatuře českých soudů. Pokud jde o judikaturu ESLP a jeho výklad Úmluvy o lidských právech a základních svobodách, je zdůrazněna tendence zvyšující se úroveň ochrany lidských práv, a tedy i práv transsexuálních osob.

Klíčová slova:

- Změna pohlaví
- Transsexualita
- Sterilizace

Legal aspects of gender reassignment

Abstract

This thesis deals with legal aspects of gender reassignment, especially with legal conditions of gender reassignment which are required by the Czech law. Furthermore, the thesis provides a general introduction to the issue of transsexuality, deals with the etiology of transsexuality, and defines its two fundamental types, namely the MtF and the FtM transsexuality. This thesis also recalls the position of transgender people in society, as transgender people continuously face various forms of discrimination. In particular, the text of the thesis is focused on the legal analysis of the issue of gender reassignment. The thesis deals with all legal regulations that contain provisions concerning gender reassignment. In this manner, it deals with all relevant legal provisions included in the Czech Civil Code, in the Act on Specific Health Services, and in the Registry Act. The thesis also deals with the possible future legal regulation of gender reassignment using the *de lege ferenda* considerations. This bill could adapt the Czech legal regulation of gender reassignment to the case-law of The European Court of Human Rights as well as the legal standards in other European countries. In the thesis, there is also the whole process of gender reassignment including both the medical and legal aspects described. Especially, the attention is brought to the phase after the legal recognition of gender reassignment. In this part, the thesis focuses on the legal status of a person who has undergone gender reassignment, specifically on his right to marry, enter into a registered partnership, and the possibility of starting a family, which the Czech legal system provides to transsexuals. The diploma thesis includes also the analysis of legal regulations concerning a gender reassignment in selected European countries as well as the comparison of these regulations with the Czech legislation on gender reassignment. The following chapters are focused on relevant case-law concerning the rights of transgender people and gender reassignment, both at the international level and the national level. This part of the thesis emphasizes the tendency of increasing the level of human rights, and therefore also the rights of transgender people. This progression is well reflected in the case-law of The European Court of Human Rights.

Keywords:

- Gender reassignment
- Transgender
- Sterilization